100 ŽENA

100 ULICA PO ŽENAMA

LEKSIKON O ŽENAMA KOJE SU POMJERILE GRANICE
U SVOJIM ZAJEDNICAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

ŽENA

ULICA PO ŽENAMA

LEKSIKON O ŽENAMA KOJE SU POMJERILE GRANICE
U SVOJIM ZAJEDNICAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

ŽENA

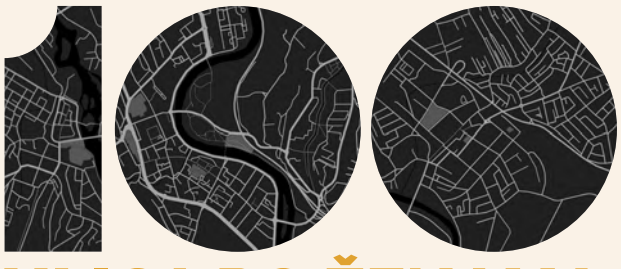

ULICA PO ŽENAMA

LEKSIKON O ŽENAMA KOJE SU POMJERILE GRANICE
U SVOJIM ZAJEDNICAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Naslov: Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini. 100 žena – 100 ulica po ženama

Uređivački tim: Gorica Ivić, Jasmina Čaušević, Selma Hadžihalilović

Istraživačice: Aleksandra Drinić, Alma Erak, Amela Burić-Ovnović, Arnela Buzaljko, Besima Botonjić, Danka Zelić, Dragana Petrić, Edina Sejmenović, Enisa Raković, Erna Duratović, Lana Jajčević, Ljilja Lukić, Merima Skokić, Mira Vilušić, Radmila Žigić, Sabina Lipovac, Seida Karabašić, Stanojka Tešić, Sunita Dautbegović – Bošnjaković, Svjetlana Peranović, Vedrana Frašto, Vildana Džekman

Lektura: Tanja Lazić

Naslovnica, ilustracije, dizajn i prelom: Sanja Vrzić

Izdavači: Forum Ziviler Friedensdienst e.V. (forumZFD)
Fondacija „Lara" Bijeljina
Udruženje "HO HORIZONTI" Tuzla

Za izdavača: Michele Parente
Radmila Žigić
Jasminka Jukić

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijelog leksikona ili njegovih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: fondacija.lara@gmail.com. Ova publikacije je rezultat saradnje ženske mirovne inicijative *Mir sa ženskim licem* i Forum Ziviler Friedensdienst e.V. (forumZFD), a u okviru kampanje *100 žena – 100 ulica po ženama.* Publikacija predstavlja dio Strateškog plana inicijative *Mir sa ženskim licem* kojoj je cilj da se kroz kulturu sjećanja u BiH vrednuje i čuva sjećanje na postignuća, iskustva i doprinos žena kroz istoriju i danas. Inicijativu finansijski podržavaju Fondacija Kvinna till Kvinna i Federalno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Njemačke. Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju nužno i izričite stavove donatora.

Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini

*

100 žena – 100 ulica po ženama

Sarajevo – Bijeljina – Tuzla
mart, 2021.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

929-055.2(497.6)(031)

LEKSIKON o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini : 100 žena - 100 ulica po ženama / [urednice Gorica Ivić, Jasmina Čaušević, Selma Hadžihalilović]. - Sarajevo : Forum Ziviler Friedensdienst e.V. (forumZFD) ; Bijeljina : Fondacija Lara ; Tuzla : Udruženje HO Horizonti, 2021. - 112 str. : ilustr. ; 24 cm

O uređivačkom timu: str. 100. - Bibliografija: str. 101-112.

ISBN 978-9926-8431-1-3 (Forum Ziviler Friedensdienst e.V.)
ISBN 978-9926-8393-2-1 (Fondacija Lara)
ISBN 978-9926-8394-1-3 (Udruženje Horizonti)

COBISS.BH-ID 43356934

SADRŽAJ

9 PREDGOVOR
10 ZAŠTO LEKSIKON?
11 UVOD
14 METODOLOGIJA RADA
17 AIDA BUTUROVIĆ
18 AJŠA IŠKA SADIKOVIĆ
19 ANKA PETROVIĆ
20 ATIFA TIFA LIPNIČEVIĆ
21 BAHRIJA NURI HADŽIĆ
22 BERTA BERGMAN
23 BESIMA KAHRIMANOVIĆ
24 BOHUSLAVA KECKOVA
25 BUKICA ROMANO
26 CVIJA CICA TRIŠIĆ
27 DINKA KOVAČEVIĆ
28 DONNA ARES
29 DRAGICA DODIG
30 FARAH TAHIRBEGOVIĆ
31 GIZELA JANUŠEVSKA
32 HADŽERA IBRAHIMPAŠIĆ ŠAKIĆ
33 HANIFA KAPIDŽIĆ OSMANAGIĆ
34 HATIDŽA ĐIKIĆ
35 HATIDŽA MEHMEDOVIĆ
36 HELENA UHLIK HORVAT
37 HERTA BAUM GOSPIĆ
38 HIBA ŠERBIĆ
39 JADRANKA STOJAKOVIĆ
40 JELENA ŠERŠAVICKI
41 JELICA BELOVIĆ BERNADŽIKOWSKA
42 JILL BENDERLY
43 JOVANKA BONČIĆ KATERINIČ
44 KOVILJKA PSONČAK
45 KRUNA DRAGOJLOVIĆ
46 LJEPOSAVA GVOZDIĆ JOVANOVIĆ
47 LJERKA PEJČIĆ
48 LJUBICA BANCHER
49 LJUBICA DADA JOVANOVIĆ
50 LOTIKA LOTI CELERMAJER
51 MARGITA ČONDRIĆ
52 MARGITA HERCL
53 MARIJA BERGMAN KON
54 MARIJA TODOROVIĆ
55 MILENA BLAGOJEVIĆ
56 MILICA KOSORIĆ
57 MILJA MARIN
58 MIRA CIKOTA
59 MIRJANA MIRA ĐUKANOVIĆ
60 MIRA KESIĆ
61 NADA ĐUREVSKA
62 NADA ŠEVO
63 NADŽIDA HADŽIĆ NOVAK
64 NASIHA KAPIDŽIĆ-HADŽIĆ
65 NATALIJA I LJUBICA VACLAV
66 OLGA MARASOVIĆ
67 RADMILA PREININGER
68 RADOJKA LAKIĆ

69 RAŠIDA ĆEHAJIĆ
70 RAŠIDA ŠAKIĆ
71 RAZIJA HANDŽIĆ
72 RIKI LEVI
73 ROZA PAPO
74 SABAHA ČOLAKOVIĆ
75 SANELA REDŽEPAGIĆ
76 SMILJA MUČIBABIĆ
77 SOFKA NIKOLIĆ
78 STAKA SKENDEROVA
79 TAHIRA HANUMA TUZLIĆ
80 TEODORA KRAJEWSKA
81 VAHIDA MAGLAJLIĆ
82 VERA KIŠICKI
83 VERA OBRENOVIĆ DELIBAŠIĆ
84 VERA ŠNAJDER
85 VILMA MIHALJEVIĆ
86 VOJISAVA JOVANOVIĆ
87 ZEHRA MUIDOVIĆ HAKIREVIĆ
88 ZEJNEBA HARDAGA
89 ZLATA GREBO
90 ZLATA SMAJIĆ
91 ZLATKA VUKOVIĆ
92 ŽELJKA PRŠA
93 ŽIVOJINKA ŽIŽA MAŽAR
94 POGOVOR
95 IZ RECENZIJE
97 O ORGANIZACIJAMA KOJE ČINE INICIJATIVU MIR SA ŽENSKIM LICEM
100 O UREĐIVAČKOM TIMU
101 KORIŠTENA LITERATURA ZA SVAKU OD BIOGRAFIJA

PREDGOVOR

Leksikon koji je pred vama rezultat je saradnje ženske mirovne inicijative *Mir sa ženskim licem* i Forum Ziviler Friedensdienst e.V. (forumZFD). Nastao je u okviru kampanje „100 žena – 100 ulica po ženama" koja predstavlja dio strateškog plana Inicijative *Mir sa ženskim licem* kojoj je, prije svega, cilj da se kroz kulturu sjećanja u BiH vrednuje i čuva sjećanje na postignuća, iskustva i doprinos žena kroz istoriju i danas. Inicijativa je pokrenuta prije sedam godina, i od te 2013. godine se razvila u mrežu organizacija civilnog društva i pojedinki. Inicijativa nastoji da preraste u građanski pokret koji će doprinijeti izgradnji mira u BiH i regiji.

Mir sa ženskim licem je inicijativa koja kroz aktivistički ženski pokret otvara i vodi proces suočavanja s prošlošću i njeguje kulturu sjećanja na postignuća, iskustva i stradanje žena, stvarajući tako društvo u kojem je žena vidljiva u javnom i političkom prostoru i ravnopravno uključena u stvaranje trajnog mira.

Mir sa ženskim licem je ženska mirovna inicijativa koju čini 14 organizacija civilnog društva, koje kroz inicijativu doprinose kulturi sjećanja, važnosti čuvanja i promocije ženskih iskustava i postignuća, i ističu važnost ženskog obilježavanja javnog prostora. Osim ženskih aktivističkih organizacija u BiH – Fondacija „Lara" Bijeljina, „HO Horizonti" iz Tuzle i UG „Budućnost" iz Modriče, Fondacija „Udružene žene", Helsinški parlament građana Banja Luka, „Glas žene" Bihać, Udruženje žena „Grahovo" iz Bosanskog Grahova, „Žena BiH" iz Mostara, UŽ „Most" iz Višegrada, „Forum žena" Bratunac, Fondacija CURE, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, Udruženje Prijedorčanki „Izvor" Prijedor, te Forum Civilna mirovna služba (forumZFD) – inicijativu čini i više od dvije stotine žena, aktivistica drugih organizacija, političarki, novinarki, članica akademske zajednice, prosvjetnih radnica itd. Sve one su prepoznale važnost zajedničkog nastupa ženskih organizacija iz BiH u promociji mira i zagovaranju za donošenje i provođenje mirovnih politika na svim nivoima vlasti u našoj zemlji.

Inicijativa *Mira sa ženskim licem* strateški radi na omasovljavanju građanskog aktivističkog pokreta u našoj zemlji, s ciljem prihvatanja prošlosti i osiguravanja provođenja mirovnih politika u BiH zbog bolje budućnosti, koja bi trebala da bude zasnovana na vrijednostima solidarnosti, ženskog jedinstva i mirovnog djelovanja.

ZAŠTO LEKSIKON?

- Zato što imamo obavezu i odgovornost da pamtimo i bilježimo sve što nam je moralno, politički, kulturno i emotivno važno.
- Zato što želimo da popunimo istorijsku prazninu i tišinu kada je ženski doprinos u pitanju.
- Zato što želimo da vrednujemo iskustva i produbljujemo saznanja o ženama iz Bosne i Hercegovine u njihovoj borbi i nastojanjima da kroz lični i društveni akt djelovanja doprinesu boljem i pravednijem društvu.
- Zato što želimo da se javni prostor posveti ženama koliko i muškarcima. Zato što želimo da ulice BiH nose imena po zaslužnim bosanskohercegovačkim ženama.
- Zato što želimo da žene Bosne i Hercegovine budu dio kulture sjećanja u javnom prostoru i da umanjimo isključenost žena u procesima memorijalizacije.
- Zato što želimo da se u kulturu sjećanja vrate *izbrisane* žene, one koje su izbrisane zbog svog imena ili društvenog angažmana koji ne odgovara trenutnim etnopolitikama. Zato što želimo da se lokalne zajednice sjećaju da su tu nekada živjeli i neki *drugi*.
- Zato što želimo da ovaj Leksikon i priče sadržane u njemu budu uporište i motivacija za nova ženska dostignuća i stvaranje.

UVOD

Rad na sakupljanju priča o ženama i rad na ovom leksikonu dio su početne faze osmišljavanja kampanje *100 žena – 100 ulica po ženama*. Ovoj kampanji je cilj, prije svega, obezbijediti podatke o trenutnoj zastupljenosti žena u nazivima ulica u našim zajednicama, opštinama i gradovima, te prikupiti podatake o ženama koje su nepravedno zanemarene u lokalnoj, ali i opštoj kulturi sjećanja. Žene o kojima ćete čitati u leksikonu su one za koje će se članice inicijative zalagati da po njima budu imenovane ulice u lokalnim zajednicama u BiH. U tom smislu, ovaj leksikon pruža ključne podatke koji će biti potrebni u svrhu kreiranja sadržaja, poruka i zalagačkih akcija, koje treba da omoguće da generalna kultura sjećanja čuva znanje i na postignuća, doprinos i iskustva žena kroz istoriju do danas u BiH.

Kampanjom se želi ukazati na drastičnu rodnu nejednakost u imenovanju ulica po zaslužnim osobama iz naše prošlosti. Žene su u ovom segmentu kulture sjećanja izrazito podzastupljene, nevidljive i izložene tipično patrijarhalnim kriterijima odabira. Zanemaren je ukupan doprinos djelovanja žena za rodnu jednakost i socijalnu pravdu, što predstavlja ozbiljnu prepreku nastojanjima da se danas izgradi društvo jednakih mogućnosti. Upravo zato su organizacije unutar inicijative istražile mjesta iz kojih dolaze kako bi pokazale trenutno stanje u vezi sa nazivima ulica. Nažalost, zbog ograničenosti kapaciteta u ovom istraživanju nije se obradio cijeli prostor BiH, ali su se od nadležnih insitucija za ovih 12 mjesta dobili sljedeći zvanični podaci. U 12 gradova/opština u našoj zemlji, od ukupno 4076 ulica, samo njih 115 (dakle samo 2,82%) nosi ime po ženama ili su povezane sa ženskim aktivizmom i iskustvom. Među ovim ulicama su i one koje nose nazive po zajedničkim postignućima žena i muškaraca. Pregled izgleda ovako – od Grahova koje nema ni jednu ulicu nazvanu po ženi, do Banja Luke koja ih ima najviše:

BANJA LUKA	**650 ulica** **43 po ženama**	**6,61%**
BIHAĆ	**573 ulica** **11 po ženama**	**1,92%**
BIJELJINA	**308 ulica** **9 po ženama**	**2,29%**
BRATUNAC	**48 ulica** **1 po ženama**	**2,08%**
GRAHOVO	**20 ulica** **0 po ženama**	**0%**
MODRIČA	**125 ulica** **4 po ženama**	**3,20%**
MOSTAR	**197 ulica** **1 po ženama**	**0,50%**
PRIJEDOR	**479 ulica** **16 po ženama**	**3,36%**
SARAJEVO	**1081 ulica** **16 po ženama**	**1,48%**
TUZLA	**408 ulica** **10 po ženama**	**2,45%**
VIŠEGRAD	**10 ulica** **2 po ženama**	**5,00%**
ZENICA	**150 ulica** **2 po ženama**	**1,33%**

Svjedočimo, dakle, hroničnom zanemarivanju žena iz mainstream društvenog, kulturnog, naučnog, ekonomskog, gradskog i gotovo svakog drugog prostora, stvarnog ili teorijskog. Nedostatak kontinuiteta i brisanje žena iz sjećanja lokalnih zajednica jesu bili pokretački motivi oko kojih se grupa udruženja i pojedinki okupila i odlučila da nešto uradi. Ovaj leksikon je zato, prije svega, ženski aktivistički odgovor na zanemarivanje doprinosa žena u bosanskohercegovačkom društvu i predstavlja doprinos proučavanju historije žena u BiH. Iako je u naslovu leksikona simbolično spomenuto sto žena, u centralnom dijelu leksikona se nalaze crtice iz života 77 žene, jer je tako ostavljena mogućnost za kontinuirano dopunjavanje ove publikacije. Ovim želimo podstaći i druge zajednice da urade slična istraživanja i kampanje. Broj sto, dakle, treba ovdje shvatiti zaista samo kao simbol mnoštva, a nikako kao broj kojem težimo. Takođe ovo sve ne znači da su sve važne žene određenih lokalnih zajednica našle mjesto u ovoj knjizi. Nažalost, brojne sjajne i velike žene i dalje ostaju zatrpane nanosima zaborava.

Sa druge strane, neke biografske crtice nisu mogle da nađu mjesto, za sada, u ovom leksikonu, prosto zbog metodologije rada koja je bila unaprijed zadana, a koja se ticala metode da o ženi mora da postoji pisana zabilješka. Tako je naša istraživačica iz Modriče, na primjer, iz razgovora sa istoričarima, istoričarkama i uposlenima u Gradskoj biblioteci u Modriči saznala za živote tri sjajne žene. U pitanju su Desanka Plavšić, Ruža Zimakijević i Svjetlana Krekić, o kojima nema zapisanih biografskih podataka, kao ni tačnih godina rođenja i smrti, ali ove bilješke mogu biti početak sakupljanja građe o ovim izuzetnim ženama.

> Desanka Plavšić je 1923. godine osnovala „Kolo srpskih sestara" nakon čega je njena preporuka bila da se uspostavi i stručna škola. Prepoznala je važnost uspostavljanja Ženske stručne škole u Modriči, u gradu u kome je bilo stotine djevojčica bez stručnog i školskog obrazovanja. Škola je otpočela sa radom 1924. godine i odmah je bilo upisano 40 djevojčica. Desanka je u školi izradila pravila, sastavila bilanse prihoda i rashoda kako bi se škola mogla izdržavati. Škola je djevojčice učila stručnom znanju iz veza i šivenja, a nakon toga teoriji krojenja i higijene.
>
> Ruža Zimakijević je kao gimnazijalka bila prva učesnica Savezne smotre Pokreta „Nauku mladima". Na istom je osvojila zlatnu medalju iz hemije. Bila je inženjerka u Rafineriji ulja Modriča, te predsjednica Izvršnog odbora Skupštine opštine Modriča u periodu od 1982-1986. godina.
>
> Svjetlana Krekić je svoje školske dane započela u selu Dugo Polje kod Modriče. Svjetlaninom ocu je teško palo preseljenje u Modriču gdje su se preselili zbog boljih uslova za život (struje). Svjetlana je u Modriči pohađala gimnaziju nakon čega je otišla u Beograd gdje je završila medicinu. Stečeno znanje je htjela pružiti svojim sugrađanima/kama i zato se vratila u Modriču i počela da radi u Domu zdravlja. Njen moto je bio da u pacijentima treba gledati i vidjeti čovjeka, ličnost, bolesnika, a ne simptome bolesti i bolest.

Čitajući i istražujući biografije žena, tokom rada nam se javila dilema da li da žene koje već imaju ulice u nekom od gradova u BiH, ipak predložimo kako bi dobile svoju ulicu i u nekom drugom mjestu sa kojim su imale neku poveznicu. Takvi su slučajevi bili, na primjer, sa biografijom Milice Kosorić (1928-1994) po kojoj se zove jedna ulica u Tuzli i dr Rozom Papo (1914-1984), po kojoj se zove ulica u Bijeljini. Roza je bila ljekarka, organizatorica i rukovoditeljica partizanske bolnice u Donjoj Trnovi kod Bijeljine. Milica je bila dugogodišnja direktorica Muzeja istočne Bosne u Tuzli, a zatim je u Zemaljskom muzeju u Sarajevu radila još dvadeset godina. Izrađivala je arheološke karte Jugoslavije, i bila urednica časopisa Arheološkog društva Jugoslavije. Kako smo zaista mišljenja da bi još neka ulica u nekom od gradova u BiH trebala da nosi Miličino ili Rozino ime, njihove smo biografije ovdje uvrstile, iako remete prvobitnu metodološku zadatost u ovom leksikonu. Iz istih razloga smo uvrstile i bilješku o Sofki Nikolić, čija su blistava karijera i nevjerovatna popularnost 30-ih godina XX vijeka, kao i životna iskušenja kroz koja je prošla,

veliki razlog da se o njoj čuje na cijelom prostoru BiH, iako je za sada, pamte samo građani/ke Bijeljine. Po Sofki je nazvana jedna uličica u ovom gradu. Ipak, ova žena je zaslužila da se po njoj zove ulica još negdje u BiH. U leksikonu su i crtice o Radojki Lakić, koja ima ulicu u Tuzli, i Miri Cikoti, koja ima ulicu u Banja Luci. Voljele bismo da se po Radojki Lakić nazove ulica u Bijeljini ili Skender Vakufu/Kneževu, a po Miri u Prijedoru, na primjer. Ipak, nismo uvrstile dvije kratke priče o ženama koje su već obilježile toponime u svojim zajednicama. U pitanju su Milica Topalović, po kojoj nosi ime Pozorište mladih u Bratuncu, i Emina Sefić, koja je inspirisala poznatu istoimenu pjesmu Alekse Šantića, a koja kod Lučkog mosta u Mostaru ima spomenik.

Od svake od žena čije su priče date u leksikonu lokalna zajednica je dobila mnogo. Njihov rad i doprinos možemo podijeliti u nekoliko kategorija. One žene koje su dale nemjerljiv doprinos obrazovanju, one koje su kroz Antifašistički front žena (AFŽ) širile vrijednosti i tekovine antifašizma, umjetnice i žene iz širokog polja kulture, mirotvorke, društveno i politički aktivne, humanitarke i dobročiniteljke. Pojedine žene su rođene u nekim dalekim mjestima od BiH, ali su najproduktivniji dio svog rada provele u BiH i mnogo učinile za ljude u mjestima u kojima su djelovale, u različitim oblastima. Neke su rođene u današnjim državama iz okruženja, a u nekadašnjoj zajedničkoj zemlji – Jugoslaviji. Neke su rođenje i čitav svoj život provele samo u svom mjestu, oplemenjujući ga svojim nesebičnim radom. Neke su putovale i ostavljale traga svuda gdje su se zadržale.

Migracije su donijele mnogo toga BiH. Tako je na primjer zabilježeno, da se nakon niza promjena u ekonomskom, društvenom i političkom životu Bosne i Hercegovine, Austrougarska uprava suočila sa problemom. Naime, žene su, kao i u drugim evropskim državama, a u BiH naročito one islamske vjeroispovijesti, odbijale da ih pregleda ljekar i zahtijevale da ih pregledaju doktorice kojih jednostavno nije bilo. U tom periodu dolazi do naizgled nevjerovatne situacije da austrougarska vlada, koja na svojoj teritoriji nije dopuštala rad ženama ljekarkama, objavljuje oglas kojim traži kvalifikovane ljekarke za rad u Bosni i Hercegovini. Tako su prve doktorice došle u BiH, bile zaposlene i dobijale platu od države, što je indirektno ubrzalo i priznavanje stranih diploma i dozvoljavanje školovanja žena ljekarki i na drugim prostorima tadašnje Austrougarske. Zabilježeno je da je 1892. godine objavljen konkurs u kojem su se tražile dvije doktorice u Bosni i Hercegovini. S obzirom na specifičan kulturološki kontekst da nepoznati muškarci nisu smjeli da dodiruju muslimanke, konkurs je bio otvoren samo za žene. Od 6 prijavljenih žena, Bohuslava Keckova je odabrana da radi u Mostaru, a poljakinja Teodora Krajewska je poslana u Tuzlu. Jedna od tih doktorica je bila i Gizela Januševska koja je došla u Banja Luku. U leksikonu ćete naći priče o tim doktoricama, strankinjama, koje su došle iz daleka i spašavale živote žena i muškaraca u BiH.

Koliko je važno da se iznova podsjećamo da žene i muškarci nisu imali jednake početne prilike, kao i koliko je važno da osvijestimo da ništa ne uzimamo *zdravo-za-gotovo*, kao na primjer, pravo na obrazovanje i pravo da radimo posao za koji smo se školovale, pokazuje priča o Kruni Dragojlović, koju je za potrebe knjige „Žene u istoriji Semberije" istražila i napisala Radmila Žigić. Da bi mogla da se školuje na beogradskom Filološko-istorijskom fakultetu, 1887. godine, Kruna je morala da dobije odobrenje direktno od ministra prosvjete. Ipak, i nakon završenog studija, nastavila je da se suočava sa normama muškocentričnog društva. Kako Radmila piše pozivajući se na izvore, „Ministarstvo prosvjete bilo je u nedoumici šta da radi sa ženom koja je stekla zvanje za obavljanje profesorskog posla. U zakonu o profesorima nije bila predviđena mogućnost da i žena obavlja taj poziv, pa su joj osporavali pravo predavača. Ipak, po završetku studija „stupa u državnu službu i tako krči put ženskinju sa fakultetskom spremom" (Kolaković, 1978:291). (...) Da bi stekla zvanje profesora 1894. godine polaže i profesorski ispit." Dalje u tekstu piše: „U *Politici* navode da tih godina žene i nisu bile dobrodošle kao studentkinje na Velikoj školi. Kruna Dragojlović i Leposava Bošković još kao studentkinje suočile su se s komentarima da se njih dvije „namotavaju po Velikoj školi". Sada, kada se spremala da polaže profesorski ispit, dobijala je anonimna pisma sa porukama: „Kakav profesor, varjaču pa u kujnu!"." Koliko god da izgleda nevjerovatno, i danas se može čuti – dakle 120 godina nakon ovih *anonimnih*

poruka – da ženama nije mjesto u javnom prostoru ili politici. Upravo zbog ovakvih slučajeva, žene uvijek moraju da budu na oprezu i da se iznova bore za svoje mjesto u javnoj sferi. Rad na ovom leksikonu je objedinio izuzetno bogatu građu o ženskom radu, iskustvu i životu, kroz istorijsku perspektivu. U tom smislu, mali broj leksikonskih jedinica je potpuno originalni tekst, a velika većina je nastala citiranjem ili parafraziranjem korištene literature, koju navodimo na kraju posebno za svaku od žena. Ovaj spisak literature predstavlja također i pregled naučnih i stručnih radova, preglednih knjiga i tekstova koji su napisani i objavljeni mahom u BiH. Pričajući priče o ženama, pozivamo se na pojedine dijelove tih knjiga i tekstova, a sve one osobe koje žele potpunije da se obavijeste o određenim ženama, upućujemo da pretraže literaturu, koja će ih sigurno odvesti u dalje istraživanje.

Samo neke od knjiga koje smo koristile, a koje su pisane s namjerom da se pruži otpor zaboravu i zanemarivanju zalaganja žena kroz vrijeme su: *U građanskom ogledalu: Identiteti žena BiH građanske kulture 1878–1941*, Sarite Vujković; *Žene u istoriji Semberije*, koju su napisale Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović i Radmila Žigić; *Život i stvaralaštvo žena Banjaluke*, kao i *Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke*, Drage Daše Gajić; *Žene u vremenu - Bratunac*, Mensure Mustafić; *Ženski pokret u BiH: Artikulacija jedne kontrakulture*, Zlatiborke Popov Momčinović; *Banja Luka - znamenite žene u istoriji grada*, koju su napisale Biljana Panić Babić, Milena Karapetrović, Sanja Ljubišić, Željko Savanović i Ljiljana Potkonjak-Panić; *Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku*, koju je napisala grupa autorica i autora, *Žene BiH*, koju su sastavile Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić, i mnoge druge.

Izrada ove knjige bila bi također nemoguća bez solidarne podrške i entuzijazma istraživačica u prikupljanju podataka o životima žena čije su se životne priče našle u ovom leksikonu. Zbog njihovog predanog rada dugujemo veliku zahvalnost sjajnim ženama - Lani Jajčević i Aleksandri Drinić iz Banja Luke, Almi Erak iz Višegrada, Edini Sejmenović iz Zenice, Danki Zelić iz Grahova, Erni Duratović i Seidi Karabašić iz Prijedora, Stanojki Tešić iz Bratunca, Merimi Skokić, Miri Vilušić i Sabini Lipovac iz Tuzle, Radmili Žigić i Lilji Lukić iz Bijeljine, Besimi Botonjić i Enisi Raković iz Bihaća, Arneli Buzaljko i Ameli Burić-Ovnović iz Mostara, Suniti Dautbegović – Bošnjaković, Vedrani Frašto i Vildani Džekman iz Sarajeva, te Svjetlani Peranović iz Modriče. Veliki obavezu imamo da spomenemo i dobronamjerne i nesebične osobe koju su našim istraživačicama, kada se činilo da nigdje nema podataka o nekim ženama, pomogle da dođu do njih, i zato veliko hvala: dramaturgu Hasanu Džafiću za podatke iz Zenice, Sabini Babajić iz NUB „Derviš Sušić" iz Tuzle, Tihomiru Knežičeku, predsjedniku Udruženja građana Italijanskog porijekla „Rino Zandonai" iz Tuzle, Dženiti Halilagić, uposlenici Zavičajne biblioteke pri Kantonalnoj i Univerzitetskoj biblioteci u Bihaću.

Istraživačice su pronašle priče o ženama iz svojih lokalnih zajednica, ženama čije priče mogu biti inspiracija svima i koje govore šta je sve značilo biti žena u BiH u prethodnih sto i više godina. Sve ove žene su iz različitih dijelova naše zemlje i oslikavaju različita životna iskustva, nivoe obrazovanja, socijalni, ekonomski status, itd. Feminizam nas je naučio da nema važnih i nevažnih priča. Feminizam nas je naučio da nema velikih i malih priča. Sve priče su podjednako važne. Ovaj leksikon priča te priče.

METODOLOGIJA RADA

Članice Inicijative *Mir sa ženskim licem* su tokom proljeća i ljeta 2020. godine sprovele malo istraživanje u svojim lokalnim zajednicama, kako bi pronašle informacije na osnovu kojih bi mogle da nominuju i dokumentuju prijedloge žena za kampanju koja će se ticati pre/imenovanje naziva ulica u BiH. Obzirom da članice Inicijative dijele feminističke vrijednosti, u predlaganju žena za koje će se zalagati da ulice dobiju ime po njima, prednost su imale žene koje su bile društveno angažovane u vrijeme kada je javni prostor bio zatvoren za žene ili su bile angažovane u borbi

za bolji položaj žena suprostavljajući se svim institucionalnim i društvenim preprekama na koje su nailazile. Naravno, to nije mogao biti jedini kriterij za nominovanje prijedloga zaslužnih žena iz lokalnih zajednica.

Kada je trebalo sve priče objediniti u jedan dokument, tragale smo za formom koja bi bila najprikladnija. Jedna od ideja je bila da priče žena razvrstamo prema vremenskim razdobljima u kojima su najaktivnije djelovale. Na kraju smo se ipak odlučile za leksikonsku formu, budući da je, prema klasičnoj definiciji, leksikon knjiga riječničkog tipa u kojoj su abecednim/azbučnim redom poredani i protumačeni pojmovi iz brojnih oblasti nauke, kulture, društvenog života itd. Također, s obzirom da je leksikon djelo priručnog karaktera, koje se najčešće sastavlja u koautorstvu, u kojem su koncizno predstavljene odrednice – iz stručne, naučne, društvene oblasti ili kratke biografske crtice – bilo je jasno da je ova forma zaista najprikladnija za svrhu koju ima.

Vremenski period iz kog su žene bile birane za leksikon i nominovane da se po njima nazovu ulice nije bio ograničen i podrazumijevao je sve, od prvih pisanih izvora pa do danas, uključujući i žene koje su stradale u ratu u BiH 1992-1995, ili su svojim angažmanom umanjivale posljedice rata, a danas više nisu među živima.

Selekciju, provjeru, dopunu, obradu i organizaciju pristiglih nominacija izvršio je uređivački tim kako bi se priče uskladile kroz jedinstvenu formu za objavljivanje. Kriterijumi odabira žena za nominacije su uključili, ali se nisu strogo ograničili, na sljedeće činjenice:

- Da su žene vezane za određenu lokalnu zajednicu, da su u njoj rođene i/ili provele izvjestan životni period u kojem je njihov rad bio zapamćen i zabilježen
- Da postoje najmanje dva različita pisana i provjerljiva izvora o njihovom radu i postignućima
- Da nisu više među živima
- Da su se istakle djelovanjem u javnom prostoru i različitim oblastima (postigle zapažene rezultate u svojim profesijama, bavile se profesijama koje su bile „zatvorene" za žene, bile humanitarke, mirovne aktivistkinje, aktivne u borbi za prava žena, vodile i osnivale ženska udruženja, borile se za bolji položaj ugroženih grupa, sindikalne aktivistkinje, akterke borbe protiv fašizma, nositeljice promjena u društvu, itd)
- Da su se borile ili zastupale prava žena i/ili drugih ugroženih grupa građana i svojim radom doprinosile emancipaciji žena.

Neko bi nam mogao zamjeriti što među kratkim biografijama nema priča o poznatim istorijskim ličnostima koje, iako opšte poznate, nemaju svoje ulice. Kroz ovaj leksikon nismo radile na rehabilitaciji takvih žena, jer nam je u fokusu bilo sakupiti, prikazati i otrgnuti od zaborava priče i zalaganje žena čiji je rad ostao gotovo potpuno nepoznat, iako nesporan kada je u pitanju dobrobit zajednice.

I na kraju, ovaj leksikon ima određene nedoslijednosti. Priređene biografske crtice o ženama nisu ujednačenih dužina, neke priče prate i fotografije žena, ponegdje prenosimo i sjećanja savremenika ili savremenica. Iako smo svjesne ove metodološke manjkavosti, bilo nam je važnije da prenesemo što više informacija o određenoj ženi, nego da zbog strogog slijeđenja forme izgubimo na sadržaju. Također, dužine biografskih prikaza isključivo zavise od količine podataka koji su nam bili dostupni i koje su istraživačice uspjele pronaći, a nikako nisu odraz značaja koji je pojedina žena ostavila u svojoj lokalnoj zajednici i našoj istoriji generalno.

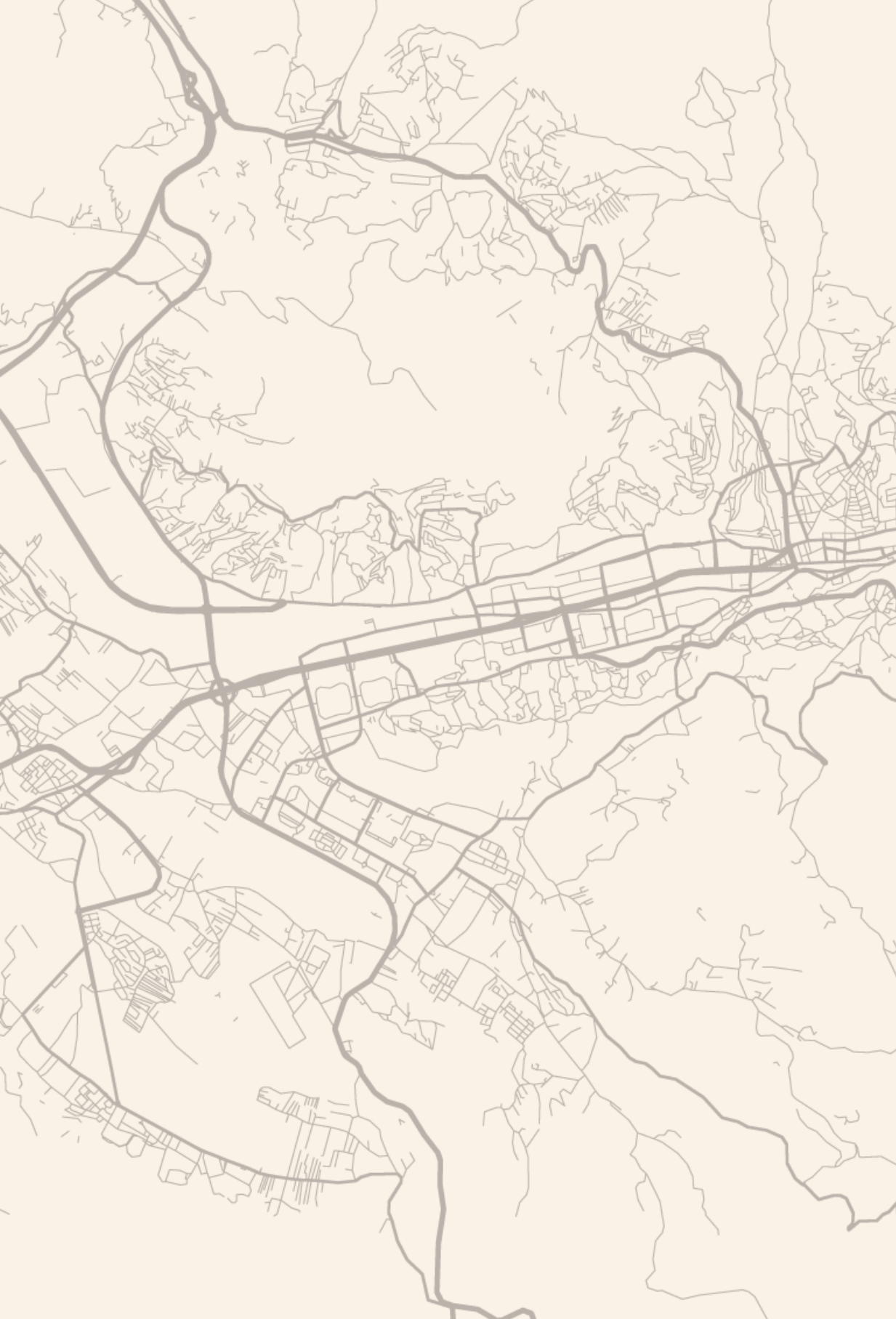

AIDA BUTUROVIĆ
(1959 – 1992)
Sarajevo

Aida Buturović je bila bibliotekarka Nacionalne biblioteke u sarajevskoj Vijećnici koja je dala svoj život kako bi se sačuvala kulturna baština i civilizacijske vrijednosti.

Aida Buturović je rođena 1959. godine u Sarajevu. Radila je kao bibliotekarka u sarajevskoj Vijećnici. Aida je bila tek zaručena i radila je doktorsku disertaciju kad je počeo rat u Bosni i Hercegovni.

U Vijećnici je radila i tokom rata i bila u timu ljudi koji su u noći između 25. i 26. avgusta 1992. godine, kada je Vijećnica zapaljena, pokušavali spasiti knjige. Izgorjelo je oko 90% knjiga, među kojima su mnoge bile jedini primjerci. Pokušala je, zajedno sa kolegama/icama i građanima/kama koji su došli da pomognu, spasiti sve što je preostalo iz pepela Nacionalne biblioteke. Aida je pogođena gelerom granate, direktno u potiljak, na putu kući kada se vraćala iz spaljene Vijećnice isti dan.

Kolege i kolegice bibliotekari/ke širom svijeta smatraju Aidu istinskom heroinom svoje profesije zbog čega je važno sačuvati sjećanje na nju.

Andras Riedlmayer, bibliotekar na Harvardu, pokrenuo je projekt sa ciljem da se prikupe mikrofilmovi na kojima se nalaze rukopisi koji su izgorjeli u paljenju Vijećnice, a koji su bili u vlasništvu drugih biblioteka. U jednoj izjavi je rekao: "Ljudi me ponekad pitaju zašto se toliko brinem oko knjiga kad je toliko ljudi ubijeno. Moj odgovor je da ukažem na slučaj Aide Buturović, jer su sudbine knjiga i ljudi neraskidive."

AJŠA IŠKA SADIKOVIĆ
(1919 – 1975)
Bihać

Ajša Iška Sadiković je bila istaknuta članica Antifašističkog fronta žena, dala je ogroman doprinos afirmisanju žena u partijskim organizacijama, a organizovala je i kurseve za seoske muslimanke o važnosti učešća žena u partiji i politici.

Ajša Iška Sadiković je rođena 1919. godine. Bila je revolucionarna socijalistkinja i trajno opredjljenja za ideju socijalizma koja će eksploatisanima i porobljenima vratiti ljudsko dostojanostvo i uspostaviti etičko društvo. Emotivni odnos prema borbenim inicijativama radničke klase i istovremeno zalaganje da bi se postigao uspjeh, u Ajšinom političkom životu predstavljali su se kao osnovne komponente njenog etičkog odnosa i opredjeljenja za socijalizam. Dala je značajan doprinos uspjehu partijske organizacije i afirmaciji i jačanju pozicije narodnooslobodilačkog pokreta u Bihaću. Bila je učenisnica brojni vojnih operacija kao izuzetno sposobna i osoba od povjerenje. Radila je na važnom i teškom zadataku – da konzervativne seoske žene izvede iz privatne sfere i uključi u borbeni narodnooslobodilački front. Kao članica gradskog i sreskog Antifašističkog fronta žena (AFŽ), obilazila je muslimanske žene i educirala ih za uključivanje u javni i politički život.

U ratu je bila ranjena. Nakon završetka rata odlazi u Prag da studira mašinsku tehniku. Godine 1953. dipolomirala je na Mašinskom fakultetu u Beogradu. Zbog posljedica invaliditeta i psihoze penzionisana je 1966. godine. Vodeći tešku bitku protiv bolesti skoro cijelu narednu deceniju, umrla je 1975. u 56. godini života.

ANKA PETROVIĆ

Višegrad

Anka Petrović je bila prva i dugogodišnja direktorica stručne škole u Višegradu, obilježila je istoriju obrazovanja u Višegradu, a učenici/e su je zbog njene požrtvovanosti prozvali "radnička majka".

Godinu dana prije osnivanja Gimnazije u Višegradu, osnovana je Stručna škola učenika u industriji i zanatstvu (1947), rješenjem Sreskog narodnog odbora Višegrada. Za direktoricu je imenovana učiteljica rada, Anka Petrović, koja je školu uspješno vodila do 1967. godine, i za svoj rad bila odlikovana brojnim priznanjima. Dugo godina, a posebno prvih godina rada škole, istovremeno je obavljala poslove direktorice, nastavnice i sekretarke.

Apsolutno posvećena pedagoškom radu, Anka Petrović je u prosvjeti provela cio radni vijek.

Zbog svoje privrženosti i požrtvovanosti u radu sa mladima - bila je direktorica škole u koju su uglavnom išli muškarci koji su se školovali za zanate - ostala je upamćena kao „radnička majka". U Višegrad je došla 1947. godine i ostala do kraja života. Sahranjena je na groblju u Crnči.

Napomena: O Anki nema mnogo bigrafskih podataka, kao ni tačnih godina rođenja i smrti, ali ova bilješka može biti početak sakupljanja građe o ovoj izuzetnoj ženi.

ATIFA TIFA LIPNIČEVIĆ
(1921 – 1944)
Bijeljina

Atifa Tifa Lipničević je bila antifašistkinja – partizanka koja je vodila skojevski pokret u Bijeljini i koja je svoj kratki herojski život u potpunosti živjela u skladu sa socijalističim idejama u koje je vjerovala.

Atifa Lipničević rođena je 1921. godine u Bijeljini, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Odrasta u porodici skromnih primanja koja nije imala mogućnosti da je izdržava pa je sama zarađivala za život i studije medicine u Beogradu. Veoma mlada pristupila je revolucionarnom pokretu i u Beogradu je učestvovala u studentskim i radničkim demonstracijama. Početkom Drugog svjetskog rata vratila se u Bijeljinu, gdje se kao skojevska i partijska aktivistkinja uključila u ilegalni rad protiv okupatora. U skojevskom i partijskom rukovodstvu Bijeljine u drugoj polovini 1941. godine, kada je ustanak već počeo, naročito se isticala svojom aktivnošću. Krajem 1941. godine biva uhapšena, ali su je dva mjeseca kasnije saborci oslobodili iz bijeljinskog zatvora. Kao partizanka, Tifa Lipničević je kratko bila na slobodi. Tokom obračuna njemačkih i ustaških trupa sa pokretom otpora, ponovo je uhapšena u zasjedi u kojoj je njena mlađa sestra Fadila poginula. Ovaj put je nakon hapšenja odmah sprovode u ustaški logor Stara Gradiška. Zatočenica broj 197 bila je izložena svakodnevnoj strašnoj torturi ne bi li odala svoje saborce i saborkinje. Više od dvije godine trajao je logoraški život Tife Lipničević, a od posljedica mučenja i bolesti preminula je 2. jula 1944. godine, ne odavši ni jedno ime. Prije rata, '90-ih godina XX vijeka, jedna ulica u Bijeljini nosila je njeno ime. Iz javnog prostora grada je izbrisana ali stanovnici/e Bijeljine, posebno starije generacije, još čuvaju sjećanje na tragično stradalu heroinu borbe protiv fašizma, Tifu Lipničević.

Fata Lipničević, njena rođaka koja je preživjela rat, u sjećanjima datim za pisanje monografije Semberija u NOB-u, kaže da je za skojevski pokret pripremala Tifa. Već u oktobru 1941. počela su hapšenja građana i građanki Bijeljine koji su pomagali partizane i pružali otpor fašističkoj vlasti. Uprkos hapšenjima Tifa je bila neustrašiva. Krstarila je gradom, čak i neoprezno, i znala gdje se nalazi svaka osoba na koju u svom radu može da računa. Krajem decembra 1941. godine uhapšena je sa porukom partizanima u kojoj ih obavještava koliko je municije i oružja poslala. Pritvorena je u zatvor u centru grada, saslušavana i mučena, ali nije odala nijednu partijsku tajnu neprijatelju.

BAHRIJA NURI HADŽIĆ
(1904 – 1993)

Mostar/Sarajevo/Beograd

Bahrija Nuri Hadžić je bila prva operska diva iz Bosne i Hercegovine i velika evropska operska primadona koju je krasila posebna scenska izražajnost i raskošna glasovna ljepota. Uspješno se bavila koncertnom djelatnošću i postigla je izvanredna umjetnička dostignuća u Evropi i bivšoj Jugoslaviji

Bahrija Nuri Hadžić, kćerka čuvenog mostarskog književnika Osmana Nuri Hadžića, rođena je u Sarajevu 1904. godine. Za sebe je govorila da je Mostarka. Školovala se u Sarajevu, Beogradu, a nakon studija pjevanja u Beču opredjelila se za operu u Bernu (Švicarska) gdje je ostvarila četrdesetak vodećih opernih uloga koje su joj donijele pozive za niz gostovanja na raznim scenama Evrope. Bila je i prvakinja Beogradske opere. U rodnom Sarajevu je često gostovala na koncertnim večerima društva Gajret.

Kao sopranistica koju je krasila raskošna glasovna ljepota, odlična vokalna tehnika, velika dramska sugestivnost i scenska izražajnost, ostvarila je uspjeh na opernim scenama Evrope i bivše Jugoslavije i uloge najrazličitijeg karaktera. Bahrijina izvedba Salome u istoimenoj operi Richarda Straussa smatra se najboljom izvedbom ikada. Kada je 1939. godine u Zurichu nastupala kao Salome pod Straussovom dirigentskom palicom, kompozitor je izjavio da je Bahrijina izvedba Salome ona koju je čekao 35 godina. Posebno je bila zapažena i u prvoj izvedbi opere „Lulu" Albana Berga, 1937. takođe u Zurichu. Osvrti i kritike na ovu premijeru bili su sjajni, a među kritičarima pojavili su se i čuveni austrijski muzikolog Willi Reich i francuski kompozitor Darius Milhaud koji su svoje osvrte napisali za bečki i pariški radio.

Kao svojevrstan omaž poznatoj operskoj divi i sugrađanki, godine 1990. mostarsko Narodno pozorište postavilo je na svoj repertoar djelo „Lulu" u režiji Branka Brezovca, a izvedeno je kao Total Recall uz suradnju sa mostarskim Simfonijskim orkestrom, horom Abrašević i Pozorištem lutaka.

Bahrija Nur Hadžić umrla je u Beogradu 1993. godine gdje je, nakon kremiranja, njena urna položena u Aleji velikana na Novom groblju.

BERTA BERGMAN
(1892 – 1945)

Mostar

Prva žena koja je maturirala u osmogodišnjoj potpunoj gimnaziji u BiH. Bergmanova je bila jugoslovenska liječnica.

Berta Bergman je rođena u Blažuju pored Sarajeva. Bila je najstarija od 4 kćerke željezničkog činovnika Josefa Bergmana, aškenaškog Jevreja, porijeklom iz Beča. Uprkos skromnim primanjima, njihova majka je bila odlučna da svojim kćerkama osigura visoko obrazovanje. Iz tog razloga je Berta, zajedno sa sestrom Marijom, bila prva djevojčica ikad upisana u mostarsku Gimnaziju. U februaru 1912, hrvatski časopis "Narodna obrana" je objavio da je Bosna i Hercegovina dobila prvu maturantkinju velike gimnazije, Bertu Bergman. Studij medicine pohađala je u Beču i diplomirala 1918. godine.

Njena karijera pedijatrice ju je odvela u mnoga BiH mjesta, uključujući i Banja Luku. Nakon što je 1924. godine dala otkaz na svojoj poziciji sekundarne liječnice u Državnoj bolnici u Banja Luci, Bergmanova je dobila novčanu nagradu zbog "velikog požrtvovanja i izlaganja vlastitog života neposrednim opasnostima". Nakon toga je radila u Mostaru kao šefica lokalne dječije poliklinike.

Položaj Jevreja se drastično pogoršao okupacijom Jugoslavije u aprilu 1941. Berta je u pokret otpora stupila iste godine, te je opskrbljivala partizane/ke sanitetskim materijalom, liječila ih i davala časove prve pomoći. Tokom rata je bila dva puta hapšena, da bi 15. januara 1945. (na rođendan svoje sestre Marije) bila odvedena u koncentracioni logor Jasenovac, gdje je i ubijena.

BESIMA KAHRIMANOVIĆ
(1962 – 2013)

Prijedor/Banja Luka

Besima Kahrimanović je bila borkinja za pravdu i istinu. Pišući za Oslobođenje, skretala je pažnju na osobe i porodice koje su bile u teškom materijalnom ili zdravstvenom stanju, i tako im pomagala.

Besima Kahrimanović, rođena je u porodici Habibović u Prijedoru 1962. godine u mjestu Hambarine. Završila je studij na Ekonomskom fakultetu u Banjaluci, nakon čega se zapošljava u Rudniku željezne rude „Ljubija". Krajem 1992. godine njena porodica i ona su protjerani iz Prijedora, a put ih je odveo prvo u Austriju, pa u Njemačku. Za vrijeme boravka u Njemačkoj pomagala je svom suprugu, koji je bio dopisnik Nove Bosne, BiH ekskluziva i Prijedorskog ogledala, u prikupljanju informacija koje su zanimale prognano stanovništvo. U BiH su se vratili 1997, u Lušci Palanku. Besima je i dalje pomagala svom suprugu u novinarskom poslu, između ostalog i jer je bio slijep, a tada nisu bili razvijeni programi na kompjuterima za slijepa lica. Uporedo se bavila i svojim poslom i postala je samostalna računovotkinja. Nakon iznenadne smrti supruga, nastavila je da se bavi novinarstvom, i postala je dopisnica Oslobođenja i drugih novina. Dobila je dvije nagrade za najveća profesionalna ostvarenja u novinarstvu. Novinarstvom se bavila do 2008. godine, nakon čega je svoj profesinalni put nastavila u Upravi za indirektno oporezivanje u Banjoj Luci. Doživjela je tešku saobraćajnu nesreću 21.04.2013. godine u mjestu Kozaruša kod Prijedora, a nakon mjesec dana borbe za život njeno srce je prestalo da kuca.

Posthumno priznanje za izuzetan doprinos uspješnom radu i podizanju ugleda Uprave za indirektno oporezivanje BiH, Besima Kahrimanović je dobila na svečanosti obilježavanja 10 godina postojanja Uprave, krajem 2013. godine.

BOHUSLAVA KECKOVA (1854 – 1911)

Mostar

Doktorica Bohuslava Keckova je u Mostaru 18 godina liječila žene muslimanske vjeroispovjesti, predavala o higijeni i zdravlju u srednjoj školi za djevojke u Mostaru i dala značajan doprinos obrazovanju i zdravlju žena u Mostaru.

Bohuslava Keckova rođena je 1854. u Bohemiji (današnja Češka Republika) koja je bila u sastavu Austro-Ugarske. S obzirom na izuzetne uspjehe u svom školovanju, dobila je posebnu dozvolu da prisustvuje časovima i polaže ispite u višoj gimnaziji. Njena matura je izazvala senzaciju jer je bila prva žena koja je dobila diplomu srednje škole u državi. Nakon toga se upisala na medicinski fakultet u Cirihu, pošto u Bohemiji ženama nije bilo dozvoljeno da studiraju medicinu. Diplomirala je šest godina kasnije i postala prva doktorica češkog porijekla. Kad ni nakon dvije godine borbe, u kojoj su joj pomagale ženske grupe, nije uspjela da ostvari svoj san i počne doktorsku praksu u Pragu, vratila se ponovo učenju i pohađala časove ginekologije na medicinskom fakultetu u Beču. Zahvaljujući ovoj diplomi započela je praksu kao babica koja je pomagala ženama iz svih društvenih slojeva u Pragu. Godine 1892. prijavljuje se na konkurs u kojem su se tražile dvije liječnice u Bosni i Hercegovini. Od 6 prijavljenih žena, Keckova je odabrana da radi u Mostaru.

U Mostar je stigla 1893. godine i radila kao privremena medicinska službenica, a nakon što je uspješno izliječila suprugu muslimanskog uglednika, zadobila je i povjerenje lokalnog stanovništva. Keckova je primijetila da musliman-ske žene znaju malo o zdravlju i ishrani, kao i da nemaju pristup obrazovanju, pa je kroz liječenje počela da pruža i edukacije na teme koje su se ticale zdravlja. Za sve to vrijeme, bavila se istraživanjem, pisala je naučne i druge članke u kojima je opisivala svoj rad i socijalne uslove u kojima je radila, a njeni tekstovi su objavljivani u bohemijskim časopisima poput Ženski listovi i Dama. Kao profesorica predmeta higijena počela je da radi 1900. godine u Srednjoj školi za djevojke u Mostaru. Kroz svoja predavanja podučavala je mlade djevojke anatomiji, higijeni, te ih obučavala za praktični rad medicinskih sestara. Na ovaj način je izvršila snažan uticaj na zdravlje žena u Mostaru i okolini s početka XX vijeka. Umrla je 1911. u svojoj 57 godini života.

BUKICA ROMANO
(1924 – 2017)
Višegrad

Posljednja višegradska Jevrejka.

Bukica Romano je rođena 1924. godine u jevrejskoj porodici Montiljo, porijeklom iz Sjenice. Nakon izlaska iz logora Bergen-Belzen, 1946. godine se udala za poznatog višegradskog mesara, Avrama Mamića Romana. Posljednja višegradska Jevrejka bila je obrazovana i govorila je nekoliko jezika, a među komšijama svih nacionalnosti oduvijek omiljena i izuzetno poštovana. Nakon smrti muža Avrama, Bukica je godinama živjela sama u porodičnoj kući u Višegradu. Njegovala je običaje jevrejskog naroda i bila čuvarica tradicije. Umrla je u 93-oj godini života.

Jakov, najstariji Bukicin sin, pred odrom svoje majke podsjetio je na njen plemenit život, ali i na vrijeme kada su se svi Višegrađani družili i nisu se izdvajali po nacionalnim i vjerskim obilježjima.

CVIJA CICA TRIŠIĆ
(1914 – 1986)
Bijeljina

Cvija Cica Trišić je bila istaknuta antifašistkinja i aktivistkinja u borbi za ravnopravan položaj žena u političkom i javnom životu BiH.

Cvija – Cica Trišić rođena je 1914. godine u seoskoj porodici u Donjem Crnjelovu kod Bijeljine. Sa 15 godina, poslije očeve smrti preuzima obaveze i brine se za domaćinstvo. Do Drugog svjetskog rata bila je već nekoliko godina udata i imala dvoje male djece. Kada je 1941. godine njen suprug odveden u zarobljeništvo u Njemačku, preuzima brigu za porodicu.

U tekstu Neka sjećanja na aktivnost žena u selu Crnjelovu u toku narodnoslobodilačkog rata, iz 1981. godine, Cica Trišić u uvodnim rečenicama govori o položaju žena u Kraljevini Jugoslaviji i podsjeća da su žene u „staroj Jugoslaviji bile potčinjene, obespravljene i manje vrijedne kao bića". Pisala je da su napredne žene godinama vodile borbu za ravnopravnost žena u društvu.

Početkom 1942. godine Cica Trišić je ušla u prvu grupu aktivistkinja pokreta otpora okupatoru koja je na inicijativu Komunističke partije stvorena u Crnjelovu. Tokom 1943. godine govori na većim skupovima žena i postaje prva predsjednica seoskog Antifašističkog fronta žena (AFŽ), a zatim i predsjednica AFŽ-a za Srez Bijeljinu. Članica je Komunističke partije od 1943. godine, kada se i priključuje Majevičkom partizanskom odredu i odlazi na front. Nakon povratka u Semberiju pristupa obnovi organizacija AFŽ-a u Semberiji i učestvuje u mnogim njihovim akcijama. Od 1944. do 1965. godine je bila na raznim političkim funkcijama na nivou sreza i Republike: predsjednica AFŽ-a, predsjednica Narodnog fronta, članica biroa Sreskog komiteta KPJ, povjerenica za zdravstvo i socijalnu politiku u Narodnom odboru sreza i poslanica Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u dva saziva.

Umrla je 1986. godine u Bijeljini i sahranjena uz počasti koje su pripadale borcima Narodnooslobodilačkog pokreta.

U tekstu koji je posthumno objavljen u Brazdama, 1988. godine o Cici Trišić je napisano: Zbog svoje skromnosti, otvorenosti, principijelnosti, pravednosti i hrabrosti u najtežim situacijama, među saborcima i savremenicima ostala je zapamćena kao primjer čovjeka i komuniste visokog morala. Žene su je rado prihvatale i slušale, jer je bila neposredna, rječita, i cijenjena kao dobar domaćin i čestit čovjek koji se bori za nešto novo i bolje.

DINKA KOVAČEVIĆ
(1961 – 2012)
Prijedor

Dinka Kovačević je bila istaknuta novinarka u Prijedoru koja je u ratnim i mirnodopskim okolnostima djelovala humanistički kroz svoju profesiju, pomažući sugrađanima/kama i kao takva ostala zapamćena.

Dinka Kovačević rođena je kao Dinka Tatarević 1961. godine u Banjoj Luci. Osnovnu školu i gimnaziju je završila u Prijedoru, a u Zagrebu diplomirala 1984. godine na Fakultetu političkih nauka, smjer žurnalistika. Iako joj je u Zagrebu nuđen posao, prvi radni angažman započinje kao novinarka u informativno-poslovnom centru „Kozarski vjesnik" u Prijedoru. Na ovom novinarskom poslu je do rata 1992. kada dobija otkaz zbog svoje vjerske i nacionalne pripadnosti. Uprkos tome ostaje u Prijedoru i radi kao dopisnica Radija Slobodna Evropa, pokušavajući istovremeno da kroz svoju profesiju pomogne ljudima koji su u ratu izgubili sve. Nakon rata vratila se u „Kozarski vjesnik", u kojem je kasnije bila i urednica radio programa. Radila je i kao dopisnica „Nezavisnih novina" iz Banjaluke.

Iako su joj u mladosti predlagali da zbog svog glasa i ljepote upiše glumu, Dinka je oduvijek bila velika zaljubljenica u novinarstvo i čitav svoj radni vijek, dug 27 godina, posvetila je ovoj profesiji. Bila je hrabra i nesebična žena velikog srca koja je tokom svoje karijere pomagala brojim ljudima i doprinosila svojoj zajednici. Ipak, posljednjih godina rada bila je razočarana zbog opšte degradacije novinarske profesije.

Preminula je u 51. godini u Banjoj Luci nakon kraće bolesti. Iza nje su ostali suprug Mladen Kovačević i dvoje djece, kćerka Ena i sin Ognjen.

DONNA ARES
(1977 – 2017)
Bihać

Azra Kolaković, poznatija pod imenom Donna Ares, je umjetnica iz Bihaća koja je obilježila noviju historiju Bihaća i Unsko Sanskog Kantona. Svojom snagom postala je simbol hrabre borbe protiv karcinoma za mnoge žene i djevojke širom BiH.

Donna Ares – Azra Kolaković rođena je 1. januara 1977. godine u Bihaću. Muzikom se počela baviti još kao dijete, s obzirom da su joj se oba roditelja bavila muzikom. Sa 14 godina počinje nastupati s grupom Camino Verde po lokalnim diskotekama kao klavijaturistica i pjevačica. Sa 16 godina napisala je svoju prvu pjesmu. Završila je srednju muzičku školu u Bihaću i 1996. godine napušta grupu, te se počinje baviti solo pjevanjem. Prvi svoj javni nastup imala je na Dori 1997. godine, na izboru za hrvatsku pjesmu na Euroviziji. Iste godine, postaje slavna s pjesmom „Kazna" na festivalu muzike "Bihać 97".

Sarađivala je sa poznatim umjetnicima/ama iz BiH i regiona, stvarala muziku, objavljivala pjesme i snimala studijske albume. Napisala je i knjigu „Soba za nikoga" koja je bila njena ispovijest inspirisana borbom protiv teške bolesti, koja je objavljena 2015. godine. U knjizi govori o saznanju da ima ovu tešku bolest, nedoumici, suzama, bolu, a potom optimizmu i odluci da se bori do pobjede. Donna Ares je ostala simbol jake žene koja je znala šta želi od života i išla hrabro ka tome. Publika će je vječno pamtiti po osmijehu, vedrini, snazi i nevjerovatnom talentu. Preminula je 2017. godine.

DRAGICA DODIG
(1926 – 1988)
Banja Luka

Dragica Dodig je dala značajan doprinos unapređenju sistema obrazovanja na banjalučkom Univerzitetu te razvoju nauke u oblasti tehnologije proizvodnje papira. Bila je prva žena rektorica banjalučkog Univerziteta od osnivanja.

Rođena je 1926. godine u Kosijerovu, opština Laktaši. Diplomski studij završila je 1952. godine na Tehnološkom fakultetu u Zagrebu. Doktorsku disertaciju odbranila je 1964. godine na Tehnološkom fakultetu u Tuzli. Birana je u zvanje vanredne profesorice Tehnološkog fakulteta u Banjoj Luci 1969. godine. Izborna disciplina: Neorganska hemija i Hemijska tehnologija.

Dragica Dodig je bila prva, i do danas jedina, žena rektorica na banjalučkom univerzitetu u periodu 1984-1988. godine. U tvornici celuloze Banja Luka radila je kao konsultantica u razvojnom institutu fabrike u oblasti tehnologije proizvodnje papirne konfekcije.

O Dragici Dodig nema puno dostupnih biografskih podataka i ovo je jedan od načina da od zaborava sačuvamo doprinos koji je dala Banja Luci.

FARAH TAHIRBEGOVIĆ
(1973 – 2006)

Sarajevo/Zenica

Farah Tahirbegović bila je bosanskohercegovačka književnica i književna kritičarka, koja je dala nemjerljiv doprinos izdavaštvu u BiH, i nesebično nastojala da ljubav prema književnosti prenese na druge kroz objavljivanje književnih djela i obrazovanje djece.

Farah Tahirbegović rođena je 6. aprila 1973. godine u Sarajevu. Odrasla je u Zenici gdje je završila osnovnu, srednju i muzičku školu. Upisuje studij na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, na odsjeku Opća književnost i bibliotekarstvo ali zbog rata privremeno napušta studij i Sarajevo, te nekoliko narednih godina živi u Ljubljani. S obzirom da tokom izbjeglištva u Ljubljani nije mogla nastaviti školovanje, intezivno radi objavljujući prozne tekstove u ljubljanskom časopisu IZI, urednika Zorana Mutića, vodi radionice za djecu iz BiH gdje ih uči svirati i uređuje sa njima časopis Planinček.

Organizirala je Književnu radionicu Kulturnog vikenda djece iz BiH i kao rezultat tih radionica objavljuje knjigu „Pismo roditeljima", 1993. godine. Inicirala je osnivanje muzičke grupe Dertum. Nakon rata i povratka u Sarajevo diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na odsjeku Opća književnost i bibliotekarstvo.

U kratkom periodu u kojem je profesionalno djelovala i radila, bila je uključena u veliki broj projekata i aktivnosti poput časopisa Lica, Festivalu MESS, organizaciji konferencija PEN Centra BiH, organizaciji aktivnosti teatarskog festivala iz Slovenije EX PONTO, učestvovala je u programima Europskih književnih susreta, bila web urednica, urednica on line magazina podroom.ba, sekretar Udruženja Literarnih stvaralaca izdavača i knjižara LIK BiH. Radila je u sarajevskom Buybook-u kao izvršna urednica i dala je nemjerljiv doprinos izdavaštvu u BiH. Uredila je desetine knjiga koje je objavio Buybook, pokrenula nove biblioteke, uložila izuzetno veliki trud na uspostavljanju veza između autora, izdavača i distributera u regiji. Bila je idejna osnivačica projekta Sevdah Ripablik sa Damirom Imamovićem.

Njeni prijatelji/ice su osnovali 2007. godine Fondaciju Farah Tahirbegović koja prati i nagrađuje mlade, neafirmisane umjetnike/ce i aktiviste/kinje u kulturi.

Književnik Andrej Nikolaidis je napisao o Farah: *„Farah je bila dokaz da dobro korača svijetom, da pametni i vrijedni mogu pobijediti. Zbog toga je njena smrt bila stravičan poraz za svakoga ko je poznavao. Takve smrti ukidaju nadu."*

GIZELA JANUŠEVSKA
(1867 – 1943)
Brno/Banja Luka

Gizela Januševska je bila prva doktorica u Banjaluci gdje je radila od 1899. do 1912. godine. Nakon napuštanja državne prakse, otvorila je privatni dispanzer u kojem je liječila uglavnom žene i djecu. Često je pacijente liječila besplatno, prvenstveno djecu.

Gizela Januševska je rođena 1867. godine u jevrejskoj porodici Rosenfeld u Drnovicama u blizini Brna. U Brnu je završila privatnu gimnaziju, a studije medicine u Švajcarskoj. Nakon volontiranja u Ženskoj bolnici u Cirihu, prelazi u Njemačko carstvo u Remšajd, i radi u zdravstvenom osiguravajućem društvu. Godine 1899. dolazi u Banju Luku kao prva školovana doktorica u to vrijeme, i tu ostaje sve do 1912. Kako su u tom periodu različite zarazne bolesti bile vrlo rasprostranjene specijalizuje se za epidemiologiju. Kao državna doktorica radi sve do 1903. godine kada zbog udaje za svog nadređenog oficira, Vladislava Januševskog, mora da napusti državni posao i otvori privatnu praksu. Među stanovništvom Banje Luke Januševska je bila veoma omiljena, naročito nakon otvaranje privatne prakse i omogućavanja liječenja i onima koji zbog siromaštva to sebi nisu mogli priuštiti. Otvarajući dispanzer u Gornjem Šeheru i radeći i kao predavač predmeta higijena u Višoj djevojačkoj školi Gizela Januševska je ostavila neizbrisiv trag u Banjoj Luci. Zabilježeno je da je samo tokom prve godine rada imala 1413 pacijenata od čega 14 muškaraca, 936 žena i 479 djece. Uglavnom je liječila infekcije, respiratorne i polne bolesti a obavljala je i manje hirurške zahvate.

Nakon što je muž dobio premještaj, Gizela se seli u Grac. Rad u vlastitoj privatnoj ordinaciji od 1919. do 1935. godine je nije spriječio da se i dalje bavi i humanitarnim radom. U okviru svog angažmana u Udruženju udovica i siročadi često liječi pacijente koji nisu u mogućnosti da sami osiguraju troškove, a za svoj rad 1937. godine dobija visoko austrijsko državno odlikovanje Viteški krst. Nakon pripajanja Austrije nacističkoj Njemačkoj i sprovođenja rasne politike Gizela Januševska je ubijena u martu 1943. godine u koncentracionom logoru Terezienstadt.

HADŽERA IBRAHIMPAŠIĆ ŠAKIĆ

Bihać

Hadžera Ibrahimpašić Šakić je bila partizanka, članica gradskog i predsjednica sreskog Antifašističkog fronta žena kroz koji je dala ogroman dopirnos u antifašističkoj borbi i uključivanju žena u Antifašistički front žena.

Hadžera Ibrahimpašić Šakić počela je svoje antifašističko djelovanje kao učesnica NOB-a kroz pomaganje u raspodijeli sanitetskog materijala, obuće, hrane, odjeće, a pomagala je i ranjenicima/ama i vodila je brigu o njima.

Kao istaknuta partizanka imenovana je za članicu gradskog Antifašističkog fronta žena Bihaća a potom i za predsjednicu AFŽ. Imala je zadatak da seoske žene uključi u NOB, a potom je djelovala i u logističkoj podršci prilikom pripremanja prvog zajsedanja AVNOJ –a i drugih konferencija. Često je organizovala i govorila na brojnim konferencijama o oslobodilačkoj borbi protiv fašizma te svojim govorima uvijek uspijevala uključiti zajednicu da brojnim prilozima podrže antifašističku borbu. Bila je aktivna u AFŽ-u, pokretala je brojne žene da se bore protiv fašizma, a uticala je i na afirmaciju političkog djelovanja žena u Bihaću i šire.

Napomena: O Hadžeri nema mnogo bigrafskih podataka, kao ni tačnih godina rođenja i smrti, ali ova bilješka može biti početak sakupljanja građe o ovoj izuzetnoj ženi.

HANIFA KAPIDŽIĆ OSMANAGIĆ (1935 – 2019)

Sarajevo

Hanifa Kapidžić-Osmanagić je bila istaknuta ličnost frankofonije u Bosni i Hercegovini. Njeno neumorno djelovanje u korist učenja francuskog jezika dalo je doprinos utjecaju francuske kulture u BiH. Svojim radom i zalaganjem dala je veliki doprinos obrazovanju.

Hanifa je rođena 1935. godine u Sarajevu. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, Odsjeku za romanistiku. Period 1960–1963. provela je kao lektor srpskohrvatskog jezika na Faculté des Lettres Univerziteta u Dijonu (Francuska), gdje je i doktorirala. Bila je redovna profesorica francuske književnosti na Filozofskome fakultetu u Sarajevu (od 2005. profesor emeritus). Bila je šefica katedre za francuski jezik i književnost na Univerzitetu u Sarajevu, dekanesa Filozofskog fakulteta i prorektorica Univerziteta u Sarajevu. U ratu 1992–1995. nastavila je svoje univerzitetske dužnosti u opkoljenom Sarajevu. Objavila je i priredila nekoliko knjiga. Više puta je nagrađena za svoj rad, a između ostalih, dobila je i Šestoaprilsku nagradu grada Sarajeva (1978), koja se dodjeljuje istaknutim pojedincima, grupama i kolektivima za značajna ostvarenja i izuzetne uspjehe u radu, postignute u svim oblastima političkog i društvenog života. Nagrađena je i francuskim Ordenom akademske palme.

Bila je i jedna od osnivačica P.E.N. Centra BiH kroz koji se zalagala za jedinstvo, slobodu izražavanja i očuvanje kulture. U izjavi osnivača od 31. oktobra 1992. godine, između ostalog, stoji: „U tom povijesnom momentu pred nas se kao pisce i intelektualce postavlja zadatak da – uprkos razornoj agresiji i ratnom razaranju – odbranimo i za budućnost sačuvamo ideale nacionalne i građanske slobode, slobode ljudske misli i duha i slobodnog duhovnog stvaranja u državnoj zajednici u kojoj živimo i u kojoj će živjeti naša djeca. Oslanjajući se na višestoljetnu tradiciju zajedničkog života četiri naroda na ovom prostoru, koja mora dobiti novi podstrek uspostavljanjem suvereniteta naše zemlje, mi želimo biti aktivni sudionici međunacionalnog i međukulturnog razumijevanja u zajedničkom nam životu i zajedničkoj povijesnoj sudbini…”

Umrla je 2019. godine.

Hatidža Đikić je bila poznata mostarska pjesnikinja.

HATIDŽA ĐIKIĆ
(1889 – 1918)

Mostar

Pjesnikinja Hatidža Đikić, rođena 1889. i umrla u Mostaru 1918. godine. U 14. godini počinje pisati stihove, u svemu bliske ondašnjim romantičarskim standardima. No, jedna biografska nota je čini posebno interesantnom. Zbog njene pjesme "Herojima", objavljene 5. aprila 1914. u Srpskoj riječi Sarajevo (Uskršnji prilog) broj 76, zabranjeno je kompletno izdanje lista, a protiv Hatidže je, kao i urednika ovog lista, austrijski državni tužilac pokrenuo optužnicu za "zločinstvo bune", za koje se predviđala kazna od 6 mjeseci do tri godine u teškoj tamnici.

Umrla je od tuberkuloze u 29. godini i sahranjena je u velikom carinskom haremu u Mostaru.

Predstavlja simbol borbenosti i inspiracije, bez obzira na nacionalnu i vjersku pipadnost. Svojim radom je pružala otpor sistemu u kojem je živjela, podjelama u društvu i tlačenju slabijih.

HATIDŽA MEHMEDOVIĆ
(1952 – 2018)
Srebrenica

Bila je bosanskohercegovačka aktivistica za ljudska prava, koja je preživjela srebrenički genocid, i osnivačica udruženja Majke Srebrenice. U Bosni i Hercgovini je postala simbol velike patnje i velike hrabrosti.

Hatidža Mehmedović je rođena 1952. godine u selu Bektići, Srebrenica. Bila je predsjednica udruženja "Majke Srebrenice" i jedna od žrtava genocida u Srebrenici u kojem su joj ubijeni sinovi Almir (18) i Azmir (21), te suprug Abdulah (44) kao i mnogobrojni članovi šire porodice.

Nakon gubitka porodice, Hatidža je život posvetila širenju istine o Srebrenici i pokušavajući dokazati šta se zapravo dogodilo u Srebrenici tokom rata u Bosni i Hercegovini. Dvadeset tri godine je neumorno tragala za pravdom i istinom. Mnogima će ostati u sjećanju kao hrabra žena, koja simbolizira veliku patnju i veliku hrabrost. Mile Stojić je posvetio pjesmu Hatidži koju je 2017. godine objavio u knjizi "Himna poraženih". Hatidža se u Srebrenicu vratila 2003. godine. Umrla je 22. jula 2018. godine

Glumica Angelina Jolie je za CNN napisala autorski članak povodom smrti Hatižde Mehmedović, u kojem između ostalog kaže:

"Petnaest godina je Hatidža tražila posmrtne ostatke svoje porodice. Ona je bila od prvih preživjelih koji su se vratili u Srebrenicu: Živjela je sama, suočavala se s prijetnjama i zastrašivanjem i stalnim pokušajima poricanja genocida. Rekla mi je da, kada su konačno pronađeni posmrtni ostaci njenog muža i sinova, sve što je dobila da pokopa su dvije nožne kosti sina Almira. Umjesto da govori o srceparajućem bolu u tom trenutku, ona mi je jednostavno rekla da se smatra sretnom jer mnoge majke nisu dobile ni tu malu utjehu. Na mnoge načine me je Hatidža Mehmedović podsjetila na druge bh. žene koje sam upoznala, a koje su preživjele rat, i to na način na koji je kombinovala snagu, toleranciju i poniznost te odlučnost da odbaci mržnju".

HELENA UHLIK HORVAT
(1920 – 2007)

Tuzla/Sarajevo/Zagreb

Helena Uhlik Horvat je bila baletna solistica i kostimografkinja iz Tuzle. Značajno je doprinijela razvoju pozorišne umjetnosti u Bosni i Hercegovini i regionu.

Helena Uhlik Horvat rođena je u Tuzli 1920. godine, u porodici koja je njegovala umjetnost. Odrastala je pored oca slikara, među knjigama, slikama i uz muziku. Porodica u kojoj je odrastala se često selila, jer je otac bio geodetski oficir. Srednju školu je završila u Beogradu. Studirala je balet i slikarstvo. Nakon završenog školovanja radila je kao dizajnerka kostima za pozorište, film i televiziju. Kasnije je u Zagrebu predavala modno crtanje, a na dramskom studiju u Sarajevu povijest scenskog kostima. U baletu je ostvarila kratku karijeru lirske baletne solistice.

Plesala je u Zagrebu, Beogradu, a septembra 1949. došla je kao pojačanje Baleta Narodnog kazališta u Sarajevu kao solistica i kostimografkinja. Poslije 1955.godine se u potpunosti posvetila kostimografiji. Opremila je više od dvjesta baletnih, dramskih i opernih predstava. Njeni kostimi su potpuno podređeni konceptu produkcije, usmjereni su na karakter lika, a ne na efekte. Ističu se kostimi koje je napravila za produkcije djela Brechta, Držića, Egka, Čajkovskog, Jančića, Lhotke, Mussorgskog, Moliérea, Papandopula, Prokofjeva, Sartre-Euripida, Shakespearea, Šostakoviča i Verdija. Na televiziji je opremila nekoliko televizijskih emisija, zabavno-muzičkih programa i igranih filmova. Pored Narodnog kazališta u Sarajevu gdje je provela najvećio dio svog radnog vijeka, sa uspjehom je gostovala i bila aktivna u drugim kazalištima/pozorištima/teatrima širom bivše Jugoslavije i inostranstva.

Ilustrovala je knjigu Reufa Brava „Popularne opere", godine 1966. je dobila Šestoaprilsku nagradu Grada Sarajeva u pojedinačnoj konkurenciji, koja se dodjeljuje istaknutim pojedincima/kama, grupama i kolektivima za značajna ostvarenja i izuzetne uspjehe u radu, postignute u svim područjima političkog i društvenog života. Za kostimografiju je dobila mnogobrojne nagrade. Bila je članica i Hrvatske udruge likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti, sekcije za kazališnu i filmsku umjetnost. Umrla je 2007. godine u Zagrebu, gdje je i sahranjena.

HERTA BAUM GOSPIĆ
(1917 – 1941)
Bijeljina

Herta Baum Gospić je bila istaknuta članica komunističkog omladinskog pokreta u Bijeljini koja je svojim djelovanjem doprinosila prosvećivanju i afirmaciji žena.

Herta Baum Gospić je rođena 1917. godine, odrastala je i školovala se u Bijeljini kod bake i djeda. Kao i njen djeda, poznati gradski pekar, bila je vrlo komunikativna, stvarala prijateljstva sa svima, bez obzira na naciju, vjeru i obrazovanje. Mnogo je radila i na prosvećivanju žena, svih generacija.

U višim razredima gimnazije i kasnije na studijama pridružila se omladinskom komunističkom pokretu, sve vrijeme radeći i kao poštanska činovnica. Bila je jedna od sedamnaest maturanata iz generacije 1934/35. godine čiji je revolucionarni istup povodom atentata na kralja Aleksandra doveo do zatvaranja sedmog i osmog razreda gimnazije u Bijeljini i neodržavanja višeg tečajnog ispita.

Njena velika ljubav je bio Svetolik Gospić, sa kojim se, uprkos predrasudama (Jevrejka i Srbin) i protivljenju porodica (sveštenički sin) vjenčala i rodila sina. S obzirom da su ona i suprug bili veoma aktivni u širenju komunističih ideja, već na početku rata, u aprilu 1941. godine, Svetolik je morao da napusti Bijeljinu, a Herta se sa malim sinom najprije kratko skriva kod komšija, a zatim odlazi u Crnjelovo kod suprugovih roditelja. Nažalost, već u julu iste godine uhvaćena je i zajedno sa većom grupom mještana poslana u logor Jasenovac gdje je ubijena na nepoznatom stratištu.

Prije rata, '90-ih godina XX vijeka, jedna ulica u Bijeljini nosila je njeno ime.

HIBA ŠERBIĆ
(1917 – 1975)

Tuzla/Jajce/Sarajevo

Hiba Ramadanović rođ. Šerbić, prva je Muslimanka iz Tuzle na Medicinskom fakultetu u Beogradu, koja je kasnije vodila Prvu internu kliniku u Sarajevu.

Hiba Šerbić rođena je u Tuzli 1912. godine kao najmlađe dijete našeg prvog ljekara hadži Mehmeda - Sami Šerbića. U Tuzli je završila osnovnu školu i gimnaziju, a bila je prva Muslimanka koja je maturirala u Tuzli. Medicinu je studirala i diplomirala u Beogradu 1939. godine i tom prilikom u beogradskom listu „Politika" pisalo je da je Hiba Šerbić prva Muslimanka sa akademskom titulom u Tuzli. Među prvim brzojavnim čestitkama bila je i čestitka od odbora „Muslimanski kulturni dom" na kojoj piše „Kao prvoj i jedinoj sestri Tuzlanki koja svojim trudom i žrtvama stiče visoku titulu akademskog građanina iskreno čestitamo sa najljepšim željama." Muslimanski kulturni dom 8. novembra 1939. godine. Bila je učesnica Narodnooslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini.

Kao ljekarka radila je u Jajcu, Kasindolu i Sarajevu. Dr Hiba Šerbić – Ramadanović dobila je mnogo priznanja: Orden rada drugog reda, Orden republike sa srebrnim vijencem drugog reda, Orden zasluge za narod sa srebrnom zvijezdom, Šestoaprilsku nagradu Sarajeva, Spomen plaketu grada Sarajeva, Diplomu počasnog člana Društva ljekara BiH, Povelju Saveza ljekarskih društava Jugoslavije i druga priznanja. Kao ljekarka je radila 36 godina. Penzionisana je 1975. godine i iste godine je preminula.

JADRANKA STOJAKOVIĆ
(1950 – 2016)

Sarajevo/Banja Luka

Jadranka Stojaković ostavila je neizbrisiv trag u muzici jedne epohe i proslavila svoju zemlju širom svijeta. Njena pjesma „Što te nema" je uvrštena među deset najboljih evropskih etno pjesama svih vremena.

Jadranka Stojaković je rođena 1950. godine u Sarajevu, gdje je studirala na Akademiji likovnih umjetnosti i započela svoju muzičku karijeru krajem šezdesetih godina. Počela je nastupati u grupi Kombo. Prvi solistički nastup imala je 1968. godine na festivalu „Mladi pjevaju proljeću". Njen prvi singl je objavio PGP RTB. Jadranka je ubrzo počela snimati prateće vokale na pločama grupe Cod i Indexa, a sa Ismetom Dervoz je pjevala prateće vokale u pjesmama s popularnog festivala „Vaš šlager sezone".

Kasnih '70-ih se počela baviti obradom starih gradskih ljubavnih pjesama te bosanskih sevdalinki u novom muzičkom aranžmanu. Prvi službeni album ,,Svitanje'' snimila je 1981. godine. Iste godine je sa Ismetom Dervoz - Krvavac i Nedom Ukraden bila izabrana da pjeva prateće vokale u pjesmi „Layla", sa kojom se Jugoslavija predstavljala na Euroviziji 1981. godine. Do velikog preokreta u njenoj karijeri dolazi sredinom osamdesetih na 14. Zimskim olimpijskim igrama u Sarajevu gdje je Jadranka napisala službenu muzičku temu, koju je pažljivo slušao novinar iz Japana. Njenu ploču je odnio u Japan, te predložio da čuju prijatelji koji su se bavili muzikom. Godine 1988. godine sa Japancima je sklopila četverogodišnji ugovor, a prvi album za njihovo tržište objavila je za diskografsku kuću Toshiba EMI. Tokom nastupa u središtu Toyote ozlijedila se 2009. godine, poslije čega se mogla kretati samo uz pomoć kolica. Uprkos ozljedi ostala je raditi u Japanu još dvije godine. Po povratku u BiH, od 2012. godine bila je angažovana kao urednica u muzičkoj produkciji RTRS-a.

U svom rodnom gradu je ostala bez vlastitog stana. Završila je u Banji „Slatina" kod Banja Luke, gdje je njena majka nekad radila kao profesorica u školi, a pomagali su joj majčini bivši učenici. Ostatak života provela je u staračkom domu u Banja Luci, a umrla je maja 2016. godine od neizlječive amiotrofične lateralne skleroze.

JELENA ŠERŠAVICKI

Bijeljina/Sarajevo

Doktorica Jelena Šeršavicki je bila prva ljekarka u Bijeljini. Osnovala je antituberkulozni dispanzer, a pomagala je i aktivnosti Prosvjetno-kulturnog društva „Filip Višnjić" u Bijeljini, te ostavila važan trag u društvenom životu Semberije.

Jelena Šeršavicki rođena je kao Elena Evgenievna Skibinska 1893. godine. Porijeklom sa Kavkaza, iz Bakua, kao kćerka inžinjera-arhitekte, imala je dovoljno podsticaja u porodici, da u Rusiji na početku 20. vijeka studira medicinu. U tome je nisu omeli ni Prvi svjetski rat niti potresi izazvani Oktobarskom revolucijom. Diplomu ljekara stekla je na Medicinskom fakultetu u Odesi 1918. godine. Neko vrijeme po diplomiranju radila je kao asistentkinja u hirurškoj fakultetskoj klinici, no početkom 1920. napušta Rusiju i odlazi u izbjeglištvo. Put je doveo u Kraljevinu SHS, najprije u Kotor, gdje se iste godine udaje za Sergija Šeršavickog, a zatim u Sarajevo. Nakon kratkog stažiranja u Državnoj bolnici u Sarajevu, imenovana je krajem 1920. godine za honorarnu sresku ljekarku i upravnicu bolnice u Srebrenici, a dvije godine kasnije premještena je u Bijeljinu zbog imenovanja njenog supruga za sreskog sudiju.

S obzirom na nedostatak ljekara u Bijeljini, odmah je počela da radi u ambulantnoj službi i rame uz rame sa kolegom i pretpostavljenim dr Kecmanovićem, uhvatila se u koštac sa zdravstvenim (ne)prilikama u Semberiji. Na njenu inicijativu 1923. godine osnovan je antituberkulozni dispanzer u Bijeljini koji je postizao i po 8000 pregleda godišnje.

Pored svakodnevne ljekarske prakse, ova izuzetno obrazovana žena, koja je uz maternji ruski i jezik svoje nove domovine srpskohrvatski, govorila i francuski i njemački, pomagala je i aktivnosti Prosvjetno-kulturnog društva „Filip Višnjić" u Bijeljini. Početkom Drugog svjetskog rata dr Šeršavicki napušta Bijeljinu i sa suprugom se seli u Kraljevicu u Istri.

Podaci o njenom daljem životu u Istri i godina smrti su nepoznati.

JELICA BELOVIĆ BERNADŽIKOWSKA (1870 – 1946)

Osijek/Banja Luka/Novi Sad

Sveukupni rad i stvaralaštvo je usmjerila na poboljšanje položaja žena i borbu za njihovu emancipaciju koja je prevazilazila granice države u kojoj je živjela i (re)afirmacije ženskog narodnog stvaralaštva.

Jelica je rođena u Osijeku, školovana u Đakovu, Zagrebu, Beču i Parizu. Govorila je i pisala na devet jezika. Jedna od posebno značajnih njenih knjiga je „Srpkinja – njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas" objavljena 1913. godine a neki je autori smatraju „jednim od temelja srpske ženske kulture i književnosti". Pored toga što nam ova knjiga svojim bogatim podacima o ženskim organizacijama ali i biografskim podacima o uspješnim i obrazovanim ženama tog perioda daje jedan izuzetno dragocjen uvid u istorijat ženskog pokreta, Jelica se u uvodnom tekstu bavi i uzrocima odsustva žena u književnoj sadašnjosti i istoriji i postavlja pitanja koja će Virdžinija Vulf 1929. godine obraditi u čuvenom eseju Sopstvena soba.

Jelica Belović Bernadžikowska je bila upravnica Više djevojačke škole u Banja Luci dvije godine, od 1898. do 1900. godine. Njen doprinos emancipaciji žena, borbi za bolji društveni položaj žena nije ograničen samo na Banju Luku i Bosnu i Hercegovinu već je svojim djelovanjem, prvenstveno pisanom riječi, bila prisutna i na drugim prostorima Evrope. Jednom od njenih najznačajnijih publikacija se smatra i Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika, studija objavljena 1907. godine. Jelica je u svom istraživanju izložila nekonvencionalni i netradicionalni pogled na ženske stvaralačke mogućnosti, lišen rodnih stereotipa koji su diskvalifikovali ženu – autorku.

Objavila je preko 40 knjiga i preko 800 članaka. Na francuski jezik je prevela preko 100 narodnih priča i pjesama. Samo o feminizmu i pravima žena na obrazovanje objavila je nekoliko stotina feljtona na njemačkom jeziku, zbog čega su je i inostrani i domaći časopisi redovno pozivali na saradnju. Jelica je pripremala i objavljivala i etnografska istraživanja među kojima je bilo i ono o Zmijanjskom vezu, koji će se više od 100 godina kasnije, kao karakterističan vez Zmijanja na prostoru Manjače naći i na UNESCO listi zaštićenog kulturnog dobra.

Jill Benderly se tokom rata u BiH angažovala da pomogne ženama žrtvama silovanja, od skupljanja novca za osnovne preglede tih žena do traženja zaposlenja za iste.

JILL BENDERLY
(1955 – 2013)

Banja Luka/Sarajevo/Mostar

Jill je rođena u Sjedinjenim Američkim Državama 1955. godine, gdje 1973. završava Winston Churchill srednju školu, 1977. diplomira na Princeton Univerzitetu, a 1992. godine brani master tezu u području ženskih studija na Univerzitetu George Washington. Prije njenog rada na Balkanu, Jill je bila aktivistkinja na polju reproduktivnih prava te se bavila alternativnim novinarstvom u Bruklinu (Brooklyn, N.Y.) Jedna je od osnivačica STAR Mreže – organizacije koja je doprinijela razvoju ženskih organizacija i neformalnih ženskih grupa na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Kosova i Makedonije. Aktivno se bavila i podučavanjem; pokrenula je i jedno vrijeme bila direktorica SIT World Learning programa za Balkan.

Sa suprugom, ekonomistom Evanom Kraftom, 1980-ih dolazi u Jugoslaviju, koja ih je toliko očarala da jedno vrijeme borave u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu, a od 1990-ih ostaju živjeti u Zagrebu. Unatoč fascinaciji, bili su i kritični prema samoupravnom socijalizmu. Krajem osamdesetih, Jill Benderly objavljivala je u SAD-u članke o stanju u bivšoj Jugoslaviji. Već početkom devedesetih Jill je počela surađivati s tada aktivnom Ženskom grupom Trešnjevka, u kojoj se žustro raspravljalo o pobačajima, ženskoj seksualnosti i ženskim pravima, a ustanovljen je i SOS telefon za žrtve nasilja, prvi u Istočnoj Europi.

U isto vrijeme sudjelovala je u osnivanju ženskih organizacija i povezivanju žena iz regije, kroz prepoznavanje njihovih potreba i problema. Za vrijeme rata angažirala se kako bi pomagala ženama žrtvama silovanja u regiji, nabavljala pilule za dan poslije, novac za ginekološke preglede, psihološko i religijsko savjetovanje, te nalazila žrtvama zaposlenje. Pružala je pomoć u organiziranju SOS telefona za žene žrtve muškaraca koji se nasilni vraćaju s fronta, u osposobljavanju žena za poslove koje bi mogle pokretati od kuće, te educiranju žena u ruralnim područjima o zdravlju i seksualnosti. Sudjelovala je na brojnim okruglim stolovima i konferencijama na kojima su žene iz regije mogle osmišljavati strategije razvoja i razmjenjivati dotadašnja iskustva. Nakon rata, bavila se posebno zagovaranjem aktiviranja žena u politici i društvu, pružanjem pomoći u doškolovavanju nezaposlenih žena i radeći na sprečavanju trgovine ženama.

Jill Benderly preminula je 2013. godine.

JOVANKA BONČIĆ KATERINIČ (1887 – 1966)

Niš/Banja Luka/Beograd

Jovanka Bončić Katerinič je među prvim ženama u Evropi koja je dobila zvanje arhitektice, profesije koja je sve do početka 20. vijeka bila zatvorena za žene. Jedno od njenih najpoznatijih djela je zgrada Banskog dvora u Banja Luci. Bila je dio tima koji je pobjedio na konkursu za izradnju ovog projekta.

Jovanka je rođena 1887. godine u Nišu. Godine 1905. završava srednju školu i upisuje studij arhitekture na Beogradskom univerzitetu. Još kao studentica obavlja praksu u Državnim željeznicama Srbije da bi na završnoj godini studija, zahvaljujući stipendiji Ministarstva građevinarstva otišla na studij u Darmštat u Njemačkoj, gdje 1913. godine uspješno stiče akademsko zvanje arhitektice i diplomu inžinjerke.

Jovanka je među prvim ženama arhitekticama u samoj Njemačkoj i Evropi. Naime, u Evropi je tek krajem 19. vijeka ženama dozvoljeno da studiraju arhitekturu. U Njemačkoj žene nisu imale pravo na diplomiranje sve do 1909. godine i Jovanka je bila četvrta žena koja je diplomirala na univerzitetu uopšte, i prva koja je stekla diplomu arhitektice. Tim povodom berlinske novine „Illustrierte Zeitung" su posvetile svoj prostor promociji uručenja diplome Jovanki Bončić koja se na slici pojavljuje potpuno okružena muškim kolegama iz svoje grupe. U čast Jovanke Bončić, prve žene koja je diplomirala u Visokoj tehničkoj školi u Darmštatu u Njemačkoj, u ovoj univerzitetskoj ustanovi u njemačkom „gradu nauke", dodjeljuje se i danas nagrada za geologiju „Jovanka Bončić" dok jedna od ulica u kampusu ovog univerziteta nosi njeno ime. U Darmštatu Bončićeva upoznaje i svog budućeg supruga, ukrajinskog inženjera Andreja Katerenića, s kojim će potom živjeti u Petrogradu, Rigi, Kijevu, Padolskom i Odesi, da bi se bježeći od Oktobarske revolucije 1922. godine vratila u Beograd. Zahvaljujući Jovanki Bončić, i naša domaća arhitektura dobija prve žene arhitektice, a njen primjer značajno doprinosi prodoru žena u do tada za njih zabranjene profesije.

Autorica je niza poznatih objekata u Srbiji među kojima su vjerovatno najpoznatiji Banjska dvorana i Blatno kupatilo u Banji Koviljači, bolnica u Despotovcu, srednja škola u Smederevu, zgrade nekoliko osnovnih škola u Srbiji i zgrada Banskog dvora u Banja Luci. Za svoj rad je primila i dvije nagrade: orden Svetog Save 1928. godine a deset godina kasnije i Orden jugoslovenske krune. Umrla je u svom stanu 1966. godine u Beogradu.

KOVILJKA PSONČAK
(1898 – 1972)
Bijeljina

Učiteljica, istaknuta žena u društvenom, prosvjetnom i kulturnom životu Bijeljine i Semberije.

Koviljka Psončak je rođena u porodici učitelja Nikole Tepavca i sama je pošla očevim stopama. Po završetku učiteljske škole radila je najviše po selima bijeljinskog sreza, Crnjelovu, Donjoj Trnovi i Priboju. Poslije muževljeve smrti, kao udovica sa troje djece – tri sina, dobija premještaj u bijeljinsku Djevojačku osnovnu školu „Majka Jugovića" u kojoj je neko vrijeme bila i upraviteljica. Od osnivanja Prosvetno-kulturnog društva „Filip Višnjić" u Bijeljini 1934. godine bila je aktivno uključena u njegov rad kao jedina žena birana u odbor društva, a u gradskoj knjižnici je učestvovala u izboru i nabavci knjiga i formiranju pokretnih biblioteka. Kao članica „Kola srpskih sestara" zalagala se za opšte zdravstveno i ekonomsko prosvjećivanje žene, te pomoć socijalno ugroženim ženama i majkama. Podržavala je rad omladinske sekcije „Kola srpskih sestara", skautske organizacije, ali i komunističke forme djelovanja među ženskom omladinom. Godine 1940. bila je jedna od učesnica „Samarjanskog tečaja" za bolničarke u slučaju rata. Početkom okupacije sa sinovima se opredijelila za NOP i pomoć prvim partizanima.

Uprkos teškom porodičnom gubitku - stradanje dvojice starijih sinova u Drugom svjetskom ratu, po oslobođenju je našla snage da se ponovo uključi u javni rad. Već septembra 1945. godine učestvuje u obnovi Prosvetno-kulturnog društva „Filip Višnjić", kao i akciji za ponovno otvaranje gradske biblioteke. Godine 1946. iz škole je premještena za referenta Sreskog narodnog odbora i kao istaknuta društveno-politička radnica daje veliki doprinos u uspostavljanju narodne vlasti, razvoju i reformi školstva, prosvećivanju sela, radu ženskih organizacija i podizanju kulturnog nivoa Semberije i Bijeljine. Preminula je 1972. godine.

KRUNA DRAGOJLOVIĆ
(1867 – 1856)

Bijeljina/Sarajevo

Jedna od prve dvije žene koje su u Kraljevini Srbiji stekle univerzitetsko obrazovanje.

Potekla je iz sela Brodac kod Bijeljine. Kao siroče za vrijeme srpsko-turskog rata 1876-1878. prebačena je sa drugom djecom slične sudbine u Srbiju a odatle poslana u Rusiju. Poslije jedanaestogodišnjeg školovanja i mature, 1887. godine vraća se u Srbiju. Uz odobrenje ministra prosvjete upisuje se na beogradsku Veliku školu na Filološko-istorijski fakultet. Tokom školovanja, osim od skromne stipendije, izdržavala se dajući časove ruskog jezika. Ona i Leposava Bošković bile su prve žene u Srbiji koje su završile Filološko-istorijski fakultet. Završivši studije 1891. godine „stupa u državnu službu i tako krči put ženskinju sa fakultetskom spremom". Dobila je najprije zvanje predavača u Višoj ženskoj školi u Kragujevcu, gdje je bila i upravnica. Da bi stekla zvanje profesora 1894. godine polaže i profesorski ispit. Predavala je ruski jezik, ali i prevodila ruske pisce, naročito Čehova. Sarađivala je i sa sarajevskim književno-kulturnim časopisom Bosanska vila. Sa 32 godine staža u službi penzionisana je 1924. godine kao profesorka Prve ženske Gimnazije u Beogradu. Za svoj predan rad u školi odlikovana je Ordenima Sv. Save.

Godine 1931. Kruna Aćimović i njena koleginica sa studija Leposava Bošković doživjele su uzbudljivo i lijepo priznanje kada je 29. marta „Udruženje univerzitetski obrazovanih žena Beograda", obilježilo njihov jubilej „40-tu godišnjicu položenih ispita prvih žena na Univerzitetu". Izabrane su za počasne članice Udruženja. Kruna Aćimović boravila je povremeno i u rodnoj Bosni u Sarajevu. Tu je i preminula u devedesetoj godini života, 1956. godine kod kćerke Mare. Sahranjena je na sarajevskom groblju.

LJEPOSAVA GVOZDIĆ JOVANOVIĆ (1896 – 1943)

Koraj/Tuzla/Živinice

Ljeposava Gvozdić – Jovanović je, kao prosvjetna radnica, aktivno obrazovala ne samo svoje učenice/ke već i odraslo stanovništvo u mjestima u kojima je živjela. Sve svoje znanje usmjeravala je ka jačanju prosvjetarske uloge u društvu.

Ljeposava Gvozdić – Jovanović, rođena je 04. oktobra 1896. godine u Koraju. Završila je Učiteljsku školu u Sarajevu 1917. godine. Nakon niza mjesta u kojima je službovala kao učiteljica, napokon je na lični zahtjev, radi školovanja djece, 1935. godine raspoređena u Tuzlu, u Osnovnu školu „Gajret". Nakon toga, radila je i u Drugoj muškoj osnovnoj školi na Pazaru. Kao prosvjetna radnica isticala se naprednim stavovima, što je najviše uticalo na njenu djecu koja su se od prvih ustaničkih dana priključila Narodnooslobodilačkom pokretu. Sve troje njene djece otišlo je u partizane, kao i brat Mihajlo.

Već u toku 1941. i 1942. godine počela je aktivno da radi za NOP. Družila se sa partizanskim porodicama, pomagala onima koji su ostali bez svojih najmilijih, slušala vijesti o situaciji na frontovima i slala ih partizanima, a 1942. godine pružila je dom djetetu čijeg su oca ustaše ubile u okolini Tuzle. Nakon prvog oslobođenja Tuzle, 1943. godine Ljeposava Jovanović – Gvozdić se pridružila partizanskim jedinicama u sastavu Tuzlanskog partizanskog odreda. Krećući se sa partizanima početkom šeste neprijateljske ofanzive, zajedno sa još desetak rodoljuba pala je u ruke domaćim izdajnicima. Zvjerski je ubijena 1943. godine u selu Gračanica nedaleko od Živinica.

LJERKA PEJČIĆ
(1908 – 2001)
Bijeljina/Beograd

Ljerka Pejčić je prva Bijeljinka sa akademskim muzičkim obrazovanjem, inicijatorka osnivanja muzičke škole u Bijeljini, koja radi od 1953. godine bez prekida, ali na žalost, ne nosi njeno ime.

Ljerka Pejčić je rođena 1908. godine u imućnoj porodici upravnika bolnice u Bijeljini. Nakon osnovne škole, završava nižu i višu gimnaziju u rodnom gradu. Bila je jedna od sedam maturantkinja prve generacije Državne Realne gimnazije u Bijeljini 1926/27. godine. Veoma rano je počela da svira klavir, a već kao srednjoškolka svirala je na lokalnim priredbama i društvenim događajima. Dalje školovanje nastavlja u konviktu u Zagrebu, odakle po položenom prijemnom ispitu odlazi u Beč na Akademie fur Musik und darstellende Kunst gdje nakon četvorogodišnjih studija diplomira na odsjeku za solo pjevanje. Akademsko obrazovanje nastavila je usavršavanjem u Rimu, pa u Milanu na konzervatorijumu Verdi.

O njenom životu poslije školovanja u Milanu i tokom godina rata nema podataka. Na Akademiju za pozorišnu umjetnost u Beogradu dolazi, kao rijetka stručnjakinja u tom domenu, 1952.godine, u prvoj postavi profesora ove tek utemeljene visokoškolske ustanove. Profesorica Ljerka Pejčić je ustanovila plan i program predmeta Tehnika glasa na grupi za glumu. Zahvaljujući njenoj inicijativi, u Bijeljini je 1953. godine započela sa radom Škola za osnovno muzičko obrazovanje. Penzionisana je kao profesorka Fakulteta dramskih umjetnosti u Beogradu, gdje je i umrla u dubokoj starosti 2001. godine.

U posthumnom sjećanju na Ljerku Pejčić, Ognjenka Milićević je opisuje kao osobu minijaturne građe ali ogromne energije i entuzijazma koja je uživala poštovanje kolega i zahvalnost studenata zbog visoke stručnosti i spremnosti na predan rad kome je bila posvećena. Dodjela Zlatne povelje povodom 50. godišnjice Fakulteta donijela joj je ogromnu radost zbog spoznaje da je njen rad ostavio traga.

LJUBICA BANCHER
(1893 – 1977)

Donji Vakuf/Tuzla/Pariz/Beograd

Ljubica Jerkić Bancher je bila aktivna braniteljica radničkih prava, antifašistkinja i učesnica NOB-a zajedno sa svim članovima svoje porodice.

Ljubica Bancher rođena je u Donjem Vakufu 1893. godine u porodici Jerkić. Bila je u braku sa Leonardom Nardi Bancherom i od njihovih potomaka u Tuzli živi porodica Bahrije Zlate Ibrišimović – potomak njihove kćerke Vesne Bancher. U Beogradu žive porodice Srđana i Zorana Banchera – potomci njihovog sina Rinalda Banchera. Ljubičin muž Leonardo Nardi Bancher rođen je u Siroru u Italiji 1899. godine, a u Tuzli se bavio građevinom. Kao komunista i borac za radnička prava umro je od posljedica štrajka glađu i teškog maltretiranja u zatvoru Sremska Mitrovica 1936. godine. Sahranjen je u Beogradu. Odmah nakon njegove smrti, porodica Bancher je dobila naredbu izgona iz Tuzle u Italiju. Uz pomoć Leonardovih drugova, Ljubica je sa troje djece – Vesnom, Brunom i Rinaldom, izbjegla progon u tada fašističku Italiju i otišla u Pariz. Tamo je nastavila sa revolucionarnim radom. Njen sin Bruno Bancher poginuo je 1944. godine u borbama za oslobođenje Pariza od njemačke okupacije. Odlikovan je Francuskim Ratnim krstom 1939 – 1945, a po njemu se zove jedna ulica u Sevranu, predgrađu Pariza. Drugi sin Rinaldo sa 17 godina je ranjen u istim borbama. Kćerka Vesna, sa samo 21 godinom, umrla je odmah nakon porođaja u Tuzli 1941. godine, u trenucima kada su Tuzlu bombardovali njemački avioni.

Za zasluge u Francuskom pokretu otpora, Ljubica Bancher primila je Orden legije časti. Vratila se iz Pariza sa sinom Rinaldom u Beograd, gdje je i umrla 1977. godine.

LJUBICA DADA JOVANOVIĆ (1885 – 1980)

Banja Luka/Zaječar

Ljubica Dada Jovanović je od najranije mladosti rušila stereotipe o ženama, u ratu je bila bolničarka, a na području Bosanske Krajine, Banje Luke posebno, dala neizmjeran doprinos u razvoju u oblasti kulture približavajući pozorište ljudima i razvijajući pozorišnu umjetnost.

Ljubica – Dada Jovanović je rođena 1885. godine. Već je od ranog djetinjstva pokazivala sklonost rušenju društvenih stereotipa i pravila patrijarhalne sredine. Krijući od oca krenula je u osnovnu školu a svoju hrabrost je pokazala i tokom Prvog svjetskog rata zbog čega su joj njen bolničarski rad ali i kasniji javni angažman donijeli i tri odlikovanja za „samarjansku službu u ratu i miru". U doba kada su glumci uopšte, a glumice naročito, posmatrani kao oni na najnižoj društvenoj ljestvici, Dada donosi odluku da se bavi glumom.

Još kao četrnaestogodišnja djevojčica u zadnjoj godini 19. vijeka, 1899. godine, započela je glumačku karijeru u putujućoj trupi Vlade Popovića nakon čega je bila član mnogih putujućih družina. U periodu između dva svjetska rata glumački ansambl brojao je u prosjeku 20 do 25 članova koji su, iako slabo plaćeni, morali da pripreme i po 30-32 premijere i odigraju 240 do 280 predstava, od čega polovinu u gostovanjima na prostoru tadašnje Vrbaske banovine. To je bio zaista izuzetan stvaralački napor za većinu glumaca jer su bili prisiljeni da u jednoj sezoni, zajedno sa obnovama ranijih, memorišu i do 40 novih uloga. U tom periodu i sam opstanak pozorišta, iz različitih razloga, u više navrata dolazi u pitanje. U tom vremenu se smatralo da je u Banja Luci nemoguće održati stalno pozorište i da Bosanska krajina ima prioritetnih potreba, zbog čega je pozorište u više navrata doživljavalo krize, pa čak i nakon preseljenja u novu zgradu 1934. godine. Ipak, u takvim uslovima, Dada je u Banjoj Luci ostala jedanaest godina i ostvarila niz glavnih i sporednih uloga a 1939. godine postala i članica uprave banjalučke sekcije Udruženja glumaca. Nemoguće je pobrojati sve uloge koje je Dada, kako navodi kritičar Stojković „sa krepkim izrazom, sa životnim realizmom, neposredno i rutinski vješto tumačila", u mlađim godinama karakterne a u zrelijem uzrastu, komične uloge. Dada je igrala u skoro svim predstavama koje je banjalučko pozorište prikazivalo.

Dada Jovanović je u banjalučkom pozorištu igrala do 1941. godine kada odlazi u Srbiju gdje do kraja rata igra u Pozorištu udruženja glumaca. Nakon kraja Drugog svjetskog rata odmah se pridružila novoosnovanom pozorištu u Zaječaru gdje je i umrla 1980. godine.

LOTIKA LOTI CELERMAJER
(1860 – 1938)

Krakov/Višegrad

Kao predstavnica novog doba, novih vrijednosti, novog tipa poslovne, preduzimljive i emancipovane žene Lotika je ostavila neizbrisiv, istorijski trag u Višegradu. Bila je vlasnica prvog hotela u gradu.

Jedan od stvarnih likova koje je nobelovac Ivo Andrić umjetnički uobličio i studiozno razvio u romanu „Na Drini ćuprija" je lik poljske Jevrejke Lotike Loti Celermajer (1860, Krakov), najstarije od tri sestre koje su se krajem XIX vijeka doselile u Višegrad. Lotika je vrlo mlada postala udovica. Uspjela je kao strankinja, u bosanskoj kasabi i muškom svijetu u kome vladaju patrijarhalni odnosi, da postane prva poslovna žena i uzor mnogim gazdama tog doba. Lotika je prototip savremene poslovne žene.

Bila je neumorna, vješta i otresita mlada žena, predstavnica novog doba u načinu poslovanja, ophođenja prema gostima, sticanju novca, oblačenju i manirima. Nije bilo lako voditi hotel i nositi se sa problemima dokonih kasablija. Preduzimljiva i mudra, brzo je shvatila navike i psihologiju ljudi uskog i skučenog vidokruga. Svoj način poslovanja prilagodila je uslovima i sa samo jednim ciljem – ostvariti zaradu. U tome je uspjela i stekla priličan imetak. Njeno poslovno načelo bilo je voditi hotel bez skandala, i sa bogatim i uglednim gostima (oficiri, činovnici, inžinjeri, gazde). Novac koji je zaradila trošila je na svoje siromašne rođake, pomagala sunarodnjake, školovala tuđu djecu. Iako neumorna, žena čijoj su se ljepoti, otmjenosti i sposobnosti divile generacije kasablija, doživjela je pad i na kraju stradala poslovno i psihički. Za porodicu je Lotikin slom bio težak udarac. Umrla je u 78. godini života i sahranjena na Jevrejskom groblju na Okolištu.

Margita Čondrić je dala veliki doprinos zajednici kroz svoj humanitarni, edukativni i zdravstveni angažman u toku ratnih i poratnih dana.

MARGITA ČONDRIĆ

Vareš/Bratunac

Margita Čondrić potiče iz poznate radničke porodice koja se u Bratunac doselila iz Vareša. Rođena je 1915. godine u Tuzli kao kćerka glavnog majstora srebreničkog rudnika Sase. Njen otac bio je poznat i po tome što je kroz ovaj kraj napravio prvi put. Margita je vrlo brzo dokazala da je naslijedila očevu inteligenciju i volju za radom. Epitet 'prva' će i njoj biti pripisan nakon što završi babički kurs, da bi na području Bratunca i Srebrenice bila među prvim i rijetkim ženama koje su zbog stečenog obrazovanja mogle pomoći stanovnicima u nevolji. U narodnooslobodilačkoj borbi bila je predsjednica Antifašističkog fronta žena (AFŽ). Glavna preokupacija aktivistkinja Fronta bile su zdravstveno poučavanje i opismenjavanje stanovništva. Nehigijenske navike i stari običaji dovodili su do velike smrtnosti stanovništva, tako da su članice AFŽ-a imale pune ruke posla. Kroz humanitarne aktivnosti borile su se da ljudima na bilo kakav način obezbijede šporet koji bi zamijenio ognjište i izbacio ga iz upotrebe. U danima II svjetskog rata svojim su borcima plele vunene čarape, rukavice i šalove.

Margiti je u vrijeme rata povjerena bolnica sa oboljelim od tifusa koja je privremeno bila smještena u kući Vase Popovića. Pacijentima se posvetila s puno pažnje, i sama za njih pripremala tople obroke i napitke. Zbog manjka osnovnih lijekova, sa ostalim aktivistkinjama je ubirala ljekovito bilje kojim obiluje Bratunac i njegova šira okolina. Članicama lokalnog AFŽ-a, kao i stanovništvu, davala je savjete o načinu i vremenu berbe, kao i postupku sušenja i načinu upotrebe ljekovitog bilja.

Bila je supruga prvog komandanta Bratunca Alojza Čondrića, nosioca Ordena zasluga za narod. Sa aktivistkinjama AFŽ-a obilazila je izbjeglice u najširem području Bratunca, noseći im pomoć. Nije postojao ni jedan segment života u kojem Margita sa svojim aktivistkinjama nije dala nesebičan doprinos. Pomagale su u izgradnji zgrade zadružnog doma u čijem je sklopu bio bioskop, kao i zgrade starog hotela. Svoju humanost je na poseban način iskazala „gladne 1950. godine" učestvujući u organizovanju prikupljanja hrane za stanovnike najugroženijih sela. U to vrijeme, od povreda zadobijenih u nesreći prilikom dostave hrane u selo Fakovići, preminuo je njen muž Alojz Čondrić. Margita je ubrzo ostala bez krova nad glavom i bez posla. Prepuštena sebi, morala se sama brinuti za dvoje maloljetne djece, uprkos svemu što je dala društvenoj zajednici.

MARGITA HERCL
(1900 – 1942)

Subotica/Banja Luka

Margita Hercl bila je jedna od prvih doktorica u Banjoj Luci gdje se vrlo rano uključila u rad Ženskog pokreta, a već početkom II svjetskog rata se pridružuje NOP-u u kojem obavlja poslove upravnice bolnice sanitetske službe.

Dr Margita Hercl rođena 1900. godine u Subotici, medicinski fakultet zvaršava u Beču a u Banju Luku dolazi 1936. od kada radi kao doktorica u Higijenskom zavodu. Porijeklom je iz jevrejske porodice, a želja za studiranjem medicine odvela je u Beč i zahvaljujući školovanju govorila je tri strana jezika: njemački, francuski i mađarski. Nakon završenog studija radila je kao pripravnica u privatnoj ordinaciji u Subotici gdje je i položila stručni ispit. Dr Margita, specijalista za dječje bolesti, neko vrijeme je radila i kao upravnica Dječije poliklinike u rodnom gradu.

Nakon rada u Higijenskom zavodu 1938. godine u Banjoj Luci otvara i svoju privatnu ordinaciju a od 1939. radi i kao hornorarna doktorica Dječijeg vrtića u istom gradu.

Bila je aktivna u Ženskom pokretu od njegovog osnivanja 1935. godine kada je i izabrana za jednu od članica Upravnog odbora ovog pokreta. Već na samom početku II svjetskog rata 1941. godine pridružuje se Narodnooslobodilačkom pokretu u kojem je kao upravnica bolnice radila u sanitetskoj službi. Ostalo je zapisano da je dr Hercl bila mirna i tiha, da je radila u bolnici i da je na teren rijetko izlazila, a da je prema ranjenicima bila pažljiva. Dr Margita Hercl je zajedno sa skoro svim ranjenicima i dijelom osoblja ubijena u januaru 1942. godine kada je četnička vojska napala bolnicu u kojoj je radila.

Jedna od dvije sestre Bergman, prve djevojčice upisane u mostarsku gimnaziju i antifašistkinja.

MARIJA BERGMAN KON (1894 – 1987)

Mostar/Sarajevo

Godine 1905. u mostarsku Veliku gimnaziju (danas Gimnazija Mostar) po prvi put su upisane djevojčice. Bile su to Berta i Marija Bergman. Pionirsko mjesto u povijesti mostarskog, ali i bosanskohercegovačkog obrazovanja, Marija i Berta Bergman duguju roditeljima. Rođene su u okolini Sarajeva kao kćerke željezničkog činovnika Josipa Bergmana u aškenaškoj jevrejskoj porodici porijeklom iz Beča. Iako skromnih primanja, Berta i Marija imale su majku koja je za svoje četiri kćeri odlučila izboriti ženama nedokučivo u tadašnjoj Bosni i Hercegovini: visoko obrazovanje. To je iziskivalo pohađanje gimnazije, te je Marija 1905. upisana u drugi razred tada osmogodišnje Velike gimnazije u Mostaru. Tu je, pored obaveznih predmeta, mogla pohađati i jevrejsku vjeronauku.

Sestre Bergman su obrazovanje nastavile u Beču, gdje je Marija, završivši studij slavistike i germanistike, 1916. odbranila doktorsku disertaciju. Vrativši se u Bosnu i Hercegovinu kao prva doktorica nauka, Marija Bergman je u međuratnom periodu predavala "narodni jezik" u gimnazijama Mostara, Cetinja i Sarajeva. Udala se za građevinskog inženjera Emila Kona i s njim osnovala porodicu u Sarajevu.

Usponom Nacističke partije u Njemačkoj tridesetih godina dolazi i do jačanja antisemitizma u Jugoslaviji. Marija se već kao prosvjetna radnica u Sarajevu borila protiv proustaških stavova pojedinih učenica. Život Jevreja je ipak tekao normalno do oktobra 1940. godine, kada vlada ograničava prava jevrejske djece na srednje i više obrazovanje. Kon je tada s brojnim sarajevskim profesorima osnovala poseban prvi razred gimnazije kako bi se Jevrejima omogućilo daljnje školovanje. Marija Kon i njena kćerka, kasnije sutkinja i profesorica porodičnog prava, bile su među petinom sarajevskih Jevreja koji su preživjeli holokaust. Nastavila je prosvjetnu karijeru u Mostaru i Sarajevu, a 1950. pozvana je da učestvuje u stvaranju Katedre za njemački jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Bavila se njemačkom književnošću od 17. do 20. stoljeća, a posebno prevodilačkim radom, te je prva vodila Odsjek za germanistiku i anglistiku. Penzionisala se 1968. godine, ali je nastavila voditi brigu o radu Odsjeka, koji je 1984. organizirao proslavu "izuzetnog jubileja", njenog 90. rođendana. Umrla je u Sarajevu 1987. godine.

MARIJA TODOROVIĆ
(1865 – 1934)
Lika/Bijeljina

Marija Todorović je svojim pedagoškim radom u Srpskoj osnovnoj školi, te osnivanjem prvog ženskog udruženja, Kola srpskih sestara, u Bijeljini i Ženske zanatske škole bila nositeljica kulturnog i obrazovnog prosvjećivanja žena u prvim decenijama 20. vijeka.

Marija Todorović je rođena 1865. godine u Lici. Kao mlada učiteljica došla je u Bijeljinu sa namjerom da se ilegalno prebaci u Srbiju, jer nije htjela da službuje u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Ipak, kako joj to nije uspjelo, počela je da radi u Srpskoj osnovnoj školi u Bijeljini, gdje je i zasnovala porodicu. Ubrzo je ostala udovica i sa skromnim prihodom učiteljice bila u materijalnoj oskudici. Ipak, trojici sinova je uspjela da obezbijedi univerzitetsko obrazovanje. Istovremeno je, osim neprestane borbe za preživljavanje i borbe za uspjeh svoje djece, mnogo radila na prosvjećivanju ženske populacije, posebno mladih žena. Potaknuta osnivanjem Kola srpskih sestara - izrazito patriotskog ženskog udruženja u Kraljevini Srbiji 1903. godine, bila je jedna od inicijatorki osnivanja Kola srpskih sestara u Bijeljini 1905., a potom i njegova dugogodišnja najistrajnija aktivistkinja i predsjednica. Osim kulturno-prosvjetnog karaktera, rad bijeljinskog Kola imao je za cilj i širenje nacionalno-oslobodilačkih ideja posebno izraženih po aneksiji Bosne i Hercegovine 1908. godine i tokom Balkanskih ratova.

Početkom Prvog svjetskog rata ovom udruženju je bio zabranjen rad. Po oslobođenju i ujedinjenju u Kraljevinu SHS, na inicijativu Marije Todorović Kolo u Bijeljini se ponovo aktiviralo. Zahvaljujući pomoći Glavnog odbora Kola srpskih sestara u Beogradu 1922. godine u Bijeljini je počela sa radom i Ženska zanatska škola pod upravom lokalnog odbora Kola na čijem je čelu opet bila Marija. Na mjestu predsjednice dočekala je dvadesetu godišnjicu Društva 1925. godine, da bi nešto kasnije, dolaskom mlađe i školovanije generacije žena, svoje mjesto ustupila novoj predsjednici i povukla se iz javnog života. U gradu je od milja zvana i Đedinca, a umrla i sahranjena je u Bijeljini 1934. godine.

MILENA BLAGOJEVIĆ

Bratunac/Beograd

Milena se kroz društveno politički angažman zalagala za prava žena.

Milena je rođena u mjestu Fakovići, nedaleko od Bratunca, od oca Andrije Markovića i majke Simke. Završila je osnovnu školu u rodnom mjestu, a gimnaziju u Užicu. Njeni prvi kontakti sa tada naprednim organizacijama i strankama odveli su je još kao mladu gimnazijalku u redove SKOJ-a. Po okončanju školovanja 1941. godine, aktivno se počela družiti sa učiteljem Dušanom Jerkovićem, koji je bio jedan od rijetkih komunista u tom kraju. U razdoblju između 1941. i 1945. godine prošla je pakao rata. Učestvovala je u mnogim teškim bitkama poput sremske bitke na Bosutu kod Kuzmina. Za samo 24 sata borbe sa Nijemcima ona je sedam puta gazila ledeni Bosut. Kao borac slavne Šeste istočnobosanske brigade, prošla je Milena Savu, Drinu, Bosut i mnoge naše planine, i sve nedaće s ponosom izdržala.

U avgustu 1943. godine u Šekovićima je održan prvi zbor tokom kojeg se razgovaralo o formiranju Antifašističkog fronta žena (AFŽ) za područje regije Birač. Uz prisustvo oko 200 aktivistkinja, učešće u radu uzele su i borkinje. Okružni komitet KPJ je s ciljem objedinjavanja snaga koje su željele da se bore protiv okupatora i njegovih sluga, formirao povjereništvo za srez Srebrenica u kome je jedina žena bila Milena Blagojević. Krajem marta 1945. godine, uslijedile su kadrovske promjene u čitavom Birču, tako da je u sreskom povjereništvu postavljeno rukovodstvo KPJ gdje je Milena bila prvi sekretar prvog sreskog narodnooslobodilačkog odbora.

Poslije rata Milena odlazi sa suprugom Dušanom Blagojevićem u Beograd gdje je radila za list „Borba". Dugo vremena je provela na Kipru i drugim državama sa suprugom Dušanom koji je obavljao dužnosti ambasadora. Umrla je 2011. godine.

MILICA KOSORIĆ
(1928 – 1994)
Požarevac/Tuzla

Milica Kosorić je svojim radom značajno doprinijela razvoju arheološke nauke i kulture uopšte kako u Tuzli, tako i u Bosni i Hercegovini.

Milica Kosorić je rođena 1928. godine u Kučajni kod Požarevca. Osnovnu školu i Gimnaziju završila je u rodnom mjestu i Požarevcu, a 1955. godine diplomirala na Filozofskom fakultetu – Katedra za arheologiju u Beogradu. Zaposlila se u požarevačkom Muzeju, da bi, već kao iskusna kustosica, 1962. godine, počela raditi u Muzeju istočne Bosne u Tuzli. U periodu od 1967. do 1978. godine bila je direktorica Muzeja, ali je organizacioni poslovi nisu udaljili od konkretnog istraživačkog angažovanja. Rezultate svog bogatog iskustva i znanja uobličila je i pohranila u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, u kojem je radila od 1979. do 1992. godine.

Samostalno je rukovodila brojnim arheološkim iskopavanjima terena tokom dugog niza godina, a rukovodila je i radovima na području Spreče i Podrinja o čemu je napisala brojne tekstove. Pored samostalnih rukovođenja iskopavanjima, učestvovala je i kao stručna članica ekipa u radovima koje su organizovali brojni muzeji i instituti. Objavila je veliki broj naučnih radova u stručnim i uglednim časopisima, pored ostalih i u časopisu Muzeja istočne Bosne „Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne", gdje je bila dugogodišnja članica Redakcije i odgovorna urednica od 1976. do 1978, te časopisu Arheološkog društva Jugoslavije „Arheološki pregled". Bila je i saradnica na izradi arheološke karte Jugoslavije. Plod dugogodišnjeg naučnog angažovanja i arheoloških iskopavanja i istraživanja, jeste njena monografija „Kulturni, etnički i hronološki problemi ilirskih nekropola Podrinja", koju je kao doktorsku disertaciju odbranila na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1974. godine.

Umrla je 25. oktobra 1994. godine u Zemunu.

Milja Marin je bila jugoslovenska bolničarka, a njena fotografija je simbol jedne mladosti.

MILJA MARIN
(1926 – 2007)

Brekinja kod Bosanske Dubice/Prijedor

Milja Marin je rođena kao Milja Toroman 1926. godine u mjestu Brekinja kod Bosanske Dubice. Nakon smrti oca tokom rata, bila je sa majkom i četiri mlađa brata u zbjegu na Paležu, pa u logoru u Sisku, a onda je kao zarobljenica premještena u Nurnberg, gdje je radila kod jednog bračnog para. Jedan Njemac joj je pomogao da dođe do Zagreba, odakle je otišla na Kozaru i tokom 1943. godine postala bolničarka 11. krajiške brigade. Iste godine u Knešpolju, partizanski fotograf Žorž Skrigin ovekovječuje njen portret fotografijom koja je poznata pod nazivom „Kozarčanka". Ova fotografija je postala simbol partizanske ljepote, nesebičnosti i mladosti, vidio ju je cijeli svijet i ušla je u istoriju. Milja se po završetku rata udala u potkozarsko selo Kriva Rijeka za Peru Marina sa kojim je rodila petero djece.

Jedna od najvećih partizanskih ikona nakon rata je vodila skroman život, sa penzijom u iznosu od 300 KM. Preminula je u prijedorskom naselju Pećani 2007. godine.

Učesnica Narodnooslobodilačke borbe.

MIRA CIKOTA
(1912 – 1942)
Bosanska Dubica/Prijedor

Mira Cikota je rođena 1912. godine u Bosanskoj Dubici, kao jedna od tri kćerke Danice i Gligorija Pralice. Po završetku osnovne i srednje škole seli se u Beč, gdje je studirala pravo, nakon čega se vratila u Prijedor i udala za sudiju Božu Cikotu sa kojim je dobila kćerku Ljiljanu. Na početku Drugog svjetskog rata, 1941. godine Mirini roditelji su otišli za Beograd, dok je ona odlučila da ostane u Prijedoru, i da se priključi Narodnooslobodilačkom pokretu.

Mirin suprug je bio komunista pa se i ona preko njega povezala sa tada ilegalnom Komunističkom partijom Jugoslavije (KPJ). U Prijedoru su tada djelovali Mjesni komiteti KPJ i SKOJ-a. U proljeće 1942. godine, nakon hapšenja sekretara MK KPJ Muharema Suljanovića, Mira je postala nova sekretarka Mjesnog komiteta KPJ. Zahvaljujući suprugu, koji je uz pomoć veza i nakon okupacije nastavio da radi u Kotarskom sudu u Prijedoru, Mira je uspjela da dođe do detaljnog plana rasporeda ustaških snaga u gradu. Ipak, ustaše su Miru i njenu šestogodišnju kćerku Ljiljanu zarobili 6. jula 1942. godine na Goloj Planini, a potom ih vezane konopcima vukli kroz paprat ka dubičkoj cesti. Mirino saslušanje započeto je na Kozari, a potom su je zatvorili u zgradu nekadašnjeg Sreskog suda. Osuđena je na smrt vješanjem. 27. avgusta 1942. godine su je objesili ispred zgrade ustaškog redarstva u Prijedoru.

MIRJANA MIRA ĐUKANOVIĆ

Bratunac

Mira Đukanović je doprinijela unapređenju društveno – političkog života u opštini Bratunac.

Aktivno uključenje Mirjane Đukanović u javni život započelo je po završetku učiteljske škole u Bijeljini. Bila je prva učiteljica u novootvorenoj školi u Konjevićima. Zgrada škole izgrađena pedesetih godina, sve do njenog dolaska bila je prazna, jer nije bilo učitelja. Njenim dolaskom obogaćen je kulturni život žena, jer je Mira uz pomoć nekoliko djevojaka organizovala kurseve kuvanja. U to vrijeme je primljena u Savez komunista Jugoslavije. U Tuzli se upisuje na fakultet i sa tuzlanskim studentima/cama 1964. učestvuje na radnoj akciji izgradnje Jadranske magistrale kod Mojkovca. Za svoj rad je nagrađena udarničkom značkom. Učestvovala je kao delegatkinja Saveza studenata na Međuopštinskoj konferenciji Saveza komunista u Tuzli. Po završetku studija ponovo se vraća na posao u osnovnu školu u Kravici gdje je 1976. godine imenuju za direktoricu škole i na toj dužnosti ostaje dvije godine. Na redovnim izborima 1978. godine izabrana je za predsjednicu Opštinske konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Bratunac.

Socijalistički savez, na čelu sa Mirom, dobio je 1979. Zlatnu značku Republičke konferencije SSRN BiH. Za svoj rad, mnogobrojne aktivnosti i takmičenja u raznim društvenim oblastima nagrađena je brojnim uglednim nagradama. Izabrana je i za delegatkinju devetog Kongresa SK BiH u Sarajevu. Tokom 1980. godine imenovana je za zamjenicu predsjednika novinskog savjeta „Fronta slobode" Tuzla. Godinu dana kasnije postaće prva direktorica Dječijeg obdaništa u Bratuncu gdje je ostala raditi do penzionisanja 1997. godine. Njen izvanredan doprinos u radu obdaništa nagrađen je 1985. godine priznanjem Prosvjetno-pedagoškog zavoda iz Tuzle.

Mira je 1987. godine dobila najveće priznanje u oblasti obrazovanja - nagradu „Hasan Kikić". Objavila je mnogo istraživačkih radova. Umrla je 2014. godine.

Za izuzetan humanitarni rad u oblasti zbrinjavanja djece siročadi.

MIRA KESIĆ
(1914 – 1997)

Sanski Most/Banja Luka

Mira Kesić je rođena 1914. godine u Sanskom Mostu, odakle se njena porodica četiri godine kasnije seli u Banju Luku gdje ona završava i Realnu gimnaziju 1932. godine. Kao službenica Okružnog odbora u odjeljenju za socijalnu politiku u aprilu 1945. godine dobija ovlašćenje da prihvati, sredi i očuva Dječiji dom, koji je do tada egzistirao na prostoru današnje kasarne Kozara u Banjoj Luci a koji su ranije organizovale časne sestre centra Nazaret. U periodu od 1945. do 1947. godine na toj lokaciji formiran je Sabirni centar za djecu poginulih boraca i dobrovoljaca NOB-a u II svjetskom ratu, djecu roditelja civila žrtava fašističkog terora kao i za pronađenu i izgubljenu ili napuštenu djecu.

Na osnovu odluke ministarstva prosvjete SRBiH formirano je nekoliko manjih domova u koje su prešla djeca iz Sabirnog centra. Formiranjem domova su rukovodili Drago Mažara, Seka Masleša i Mira Kesić. Među prvima je formiran Dom za ratnu siročad „Rada Vranješević" a u tom periodu na području Banje Luke zbrinuto je oko 2000 djece. Mira Kesić je bila prva direktorka Doma za ratnu siročad „Rada Vranješević" u kojem je radila sve do penzionisanja 1975. godine. Zajedno sa saradnicama, drugim ženama Banje Luke i članicama Antifašističkog fronta žena Mira je u istom periodu pripremila i osigurala uspostavljanje ukupno 11 domova na području Banja Luke. Pomoć nije pružana samo djeci sa područja Banje Luke već sa cijelog prostora Kozare.

Ono po čemu je Mira Kesić bila i ostala poznata su njena požrtvovanost i majčinski odnos prema štićenicima/ama doma koji su za nju svi bili jednaki, bez obzira na vjeroispovijest i nacionalnost o čemu je svjedočio i njen sin Draško Kesić koji je rekao da „Mama nikada nije mene i brata, tj. svoje biološke sinove odvajala od ostale djece u Domu tj. tretirala ih je na isti način sa puno ljubavi, požrtvovanosti i brige."

Tokom svog rada Mira je učestvovala na brojnim međunarodnim konferencijama i skupovima, 1974. godine dočekala i izgradnju nove zgrade Doma kao i promjenu koncepcije vaspitno-obrazovnog rada sa djecom i mladima na novi koncept dom-porodica koji je proizašao iz iskustva zapadnih zemalja. O standardima koji su tada poštovani u Domu svjedoči i podatak da su otvaranju nove zgrade prisustvovali i Žozefina Beker, poznata borkinja za ljudska i dječija prava, predsjednik FICE, te predstavnici UNICEF-a. Nažalost, kako je izjavila Dragojla Tošić, istoričarka umjetnosti, Miru Kesić su više cijenili vani nego ovdje. Umrla je 1997. godine.

NADA ĐUREVSKA
(1952 – 2017)

Skoplje/Sarajevo

Nada Đurevska je bila jedna od najznačajnijih i najpoznatijih televizijskih, filmskih i pozornišnih glumica u Bosni i Hercegovini sa izuzetnim doprinosom bosanskohercegovačkom glumištu.

Rođena je 1952. godine u Skoplju. U Sarajevo dolazi kao šestogodišnja djevojčica, a nakon što joj je otac doživio prometnu nesreću, ostaje sama s majkom. Završila je Osnovnu školu "Hasan Kikić" a zatim je maturirala u srednjoj medicinskoj školi u Sarajevu. Upisuje studij psihologije, ali ga nakon tri godine napušta i odlazi na Akademiju scenskih umjetnosti gdje je diplomirala 1979. godine.

Glumačku karijeru započinje od 1979. godine kada postaje članica asambla Drame narodnog pozorišta Sarajevo. Utjelovila je brojne likove igrajući u više stotina pozorišnih predstava, i u opkoljenom Sarajevu je nastavila da radi igrajući na scenama aktivnih pozorišta. Igrala je u mnogim BiH filmovima, a ostvarila je uloge i u brojnim radio dramama. Bila je u braku s Mirom Avramom, upravnikom Kamernog teatra 55, koji joj je pružao veliku podršku u glumačkoj karijeri.

Nagrađena je brojnim priznanjima i nagradama. Neke od njih su Zlatne arene Pulskog filmskog festivala, za najbolju sporednu žensku ulogu (Od zlata Jabuka, 1986) i najbolju glavnu žensku ulogu (Obrana i zaštita, 2013) te Zlatni lovorov vijenac Festivala MESS za doprinos umjetnosti teatra 2002. godine. Dobitnica je Šestoaprilske nagrade Grada Sarajeva 2014. godine. Nada Đurevska je bila jedna od najznačajnijih bosanskohercegovačkih glumica, a niti jedan kultni bosanskohercegovački film, počevši od "Igmanskog marša", „Kod amidže Idriza" pa dalje, nije mogao proći bez njezinog pojavljivanja. Ostale su upamćene i njezine uloge u predstavama „Hamlet", „Hasanaginica", „Majka", „"U agoniji", „Biće biće", „Derviš i smrt", „Roman u Londonu", i mnoge, mnoge druge.

Umrla je u Sarajevu 2017. godine.

NADA ŠEVO
(1949 – 2019)
Prijedor

Nada Ševo je bila profesorica srpskog jezika i načelnica Prijedora od 2000-2004. Tokom njenog mandata skinute su američke sankcije za pružanje finansijske pomoći Prijedoru, i počeo je prvi masovniji povratak bošnjačkog stanovništva koje je bilo protjerano tokom rata. Nalazila se na čelu udruženja koje je u Prijedoru realizovalo projekat Sigune kuće.

Nada Ševo je rođena 1949. godine. Svoj radni vijek kao prosvjetar provela je u Prijedorskoj gimnaziji Esad Midžić/ Sveti Sava u kojoj se i sama školovala. Za načelnicu Prijedora izabrana je kao kandidatkinja SNSD 2000. godine i to je bilo posljednji put da su prvog čovjeka grada birali odbornici odnosno skupština. Tokom njenog mandata 2000-2004. godine, skinute su američke sankcije za pružanje finansijske pomoći Prijedoru i počeo je prvi masovniji povratak bošnjačkog stanovništva koje je protjerano tokom rata 1992-1995. Ševo je birana za poslanicu u Narodnoj skupštini RS, tokom petog saziva, od 2000. do 2002. godine. Jedno vrijeme je bila voditeljka projekta sigurne kuće u Prijedoru.

Nada Ševo je preminula 2019. godine u Prijedoru.

NADŽIDA HADŽIĆ NOVAK

Mostar

Nadžida Hadžić Novak je bila jedna od najobrazovanijih žena svog vremena, kao i jedna od prvih muslimanki na funkciji sudije Okružnog suda Mostara. Nadžida je također bila predsjednica Antifašističkog fronta žena.

Nadžida Hadžić Novak bila je jedna od najobrazovanijih žena svog vremena. Kćerka poznatog književnika Osmana Nuri-Hadžića bila je jedna od prvih muslimanki na funkciji sudije Okružnog suda Mostara. Njen stan u Šantićevoj ulici bio je jedno od središta djelovanja komunista. Tu su znali boraviti članovi mjesnog komiteta Partije, ranjenici, žene iz ilegalnog odbora, pa i sekretar Mjesnog odbora Džemal Bijedić. U njenom stanu su se štampali partijski materijali, pripremali tekstovi za bilten i skupljali sanitetski materijali. Nadžida je također obavljala funkciju predsjednice AFŽ-a (Antifašističkog fronta žena).

Historija feminizma na prostorima bivše Jugoslavije bilježi da su sestre Nuri Hadžić bile prve Muslimanke koje su skinule feredžu i do kraja života se borile za obrazovanje i jednakopravnost muslimanskih žena.

Nadžida nije bila članica Komunističke partije ali je kao predsjednica Antifašističkog fronta žena (AFŽ) BiH u potpunosti podržavala Tita u sukobu sa Staljinom. Ipak, samo dio njene rečenice o potrebi diplomatskog pregovaranja bio dovoljan da je osude na Goli otok. Objavljivanje faksimila originalnog spiska svih osuđenih golootočana/ki pokazalo je gorku istinu da je Nadžida bila jedna od zatvorenica sa najdužim stažom – 9 godina (1948-57). Na Golom otoku su je zadržali čak godinu dana poslije zvaničnog zatvaranja političkog logora.

Umrla je 2001. godine.

NASIHA KAPIDŽIĆ-HADŽIĆ (1932 – 1995)

Banja Luka/Sarajevo

Nasiha Kapidžić-Hadžić bila je jedna od najpoznatijih bosanskohercegovačkih pjesnikinja, spisateljica i urednica.

Rođena je 1932. godine u Banja Luci, gdje je pohađala osnovnu školu i gimnaziju, dok je Filozofski fakultet završila u Beogradu. Zaposlivši se u struci, najprije radi kao profesorica u banjalučkoj gimnaziji, nakon čega prelazi u Radio Sarajevo gdje je angažovana u Obrazovnom i Dječijem programu. U Izdavačkom preduzeću „Veselin Masleša" bila je urednica edicije za djecu i omladinu. Njeni pjesnički i prozni radovi uvršteni su u niz antologija i čitanki za osmogodišnje škole, dok je izborom iz pjesničkog opusa zastupljena u školskoj lektiri.

Napisala je brojna poetska, poetsko-prozna i dramska djela za djecu, većinom pejzažnoga karaktera, među kojima se ističe zbirka „Vezeni most". Umrla je u Sarajevu 1995. godine. Nakon toga se u čast pjesnikinje, tokom „Dana banjalučke dijaspore", u Banja Luci svake godine u julu počela održavati pjesnička manifestacija „Vezeni most".

Godine 1996. BH Pošta je izdala poštansku marku sa likom Nasihe Kapidžić Hadžić.

NATALIJA I LJUBICA VACLAV

Zenica

Osnivačice Osnovne muzičke škole u Zenici.

Natalija i Ljubica Vaclav rođene su u Tuzli, ali su čitav život provele u Zenici. Učestvovale su u osnivanju Osnovne muzičke škole u Zenici 1948. godine, gdje su bile prve nastavnice klavira. Provele su više od četiri desetljeća predavajući klavir u ovoj muzičkoj školi i obrazovale su generacije budućih muzičara. Učenike i učenice su podučavale u svome stanu, kojeg su prilagodile za potrebe nastave. Nikada nisu otišle u penziju i radile su do poznih godina života. Natalija Vaclav je od Grada Zenice dobila nagradu za zalaganje krajem 1960-tih godina.

Inicijativu za otvaranje Osnovne muzičke škole dao je gradski Komitet SKJ Zenica, te je na traženje Gradskog Narodnog Odbora Zenica, Ministarstvo prosvjete VII odjeljenja za kulturu i umjetnost u Sarajevu, aktom broj 34948 od 12.10.1948. godine donijelo Odluku o otvaranju škole. Škola je počela sa radom 08.12.1948. godine. Prva generacija brojala je 103 učenika, a samo ih je 64 završilo školsku godinu.

Napomena: O sestrama Vaclav nema mnogo bigrafskih podataka, kao ni tačnih godina rođenja i smrti, ali ova bilješka može biti početak sakupljanja građe o ovim izuzetnim ženama.

Olga Marasović je 1939. godine u Bijeljini pomogla u organizovanju Zbora za žensko pravo glasa koji je održan krajem iste godine.

OLGA MARASOVIĆ
(1914 – 1996)

Bijeljina

Olga Marasović rođena je 1914. godine u okolini Drniša odakle je njen otac došao da radi u Bijeljinu. Gimnaziju je završila u Bijeljini. Angažman u revolucionarnom pokretu počela je rano, još kao gimnazijalka kada je u proljeće 1933. godine učestvovala u štrajku maturanata/ica i učenika/ca Gimnazije u Bijeljini koji je organizovan kao reakcija na ponašanje nekih profesora. Kao studentkinja prava u Beogradu, uključila se u omladinski pokret iza koga je stajala ilegalna Komunistička partija (KPJ). Po struci je bila diplomirana pravnica ali nema podataka kada je diplomirala.

Olgino ime se pojavljuje u velikom broju knjiga posvećenih istoriji komunističkog, radničkog i partizanskog pokreta, najviše u Hercegovini, potom u Sarajevu i u Bijeljini. Biografski podaci o njoj su oskudni i svedeni na partijski angažman, funkcije koje je obavljala i brak sa komunističkim funkcionerom Uglješom Danilovićem. Njeni tekstovi povodom značajnih datuma iz socijalističkog perioda nalaze se i u lokalnim bijeljinskim Semberskim novinama što potvrđuje da je i poslije rata učestvovala u javnim događajima u ovom gradu.

Godine 1939. došla je u Bijeljinu, po zadatku Partije, da pomogne u organizovanju Zbora za žensko pravo glasa koji je održan 12. decembra iste godine. Obzirom na uspješnost zbora, bila je dobra organizatorka i uticajna među različitim strukturama žena u ovom gradu. Olga Marasović je 1941. godine u Sarajevu bila članica grupe partijskih aktivista koja je trebala da organizuje upad u zatvor i oslobađanje Radojke Lakić, koji nisu uspjeli da izvedu prije njenog strijeljanja. U ratu je bila sekretarka Gradskog komiteta KPJ u Sarajevu gdje je i uhapšena 1942. godine. Kao članica Oblasnog komiteta KPJ djeluje u Hercegovini do završetka rata 1945. godine. Poslije rata je organizaciona sekretarka Gradskog komiteta KPJ za Sarajevo, sekretarka zakonodavnog odbora NR BiH, i potpredsjednica Skupštine BiH. Bila je članica i Centralnog odbora Saveza ženskih društava Jugoslavije. Nositeljica je Spomenice 1941. godine, Ordena za narod sa zlatnom zvijezdom, Ordena bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem i drugih odlikovanja. Olga Marasović bila je i članica ZAVNOBIH (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine). Obzirom da je tada u ZAVNOBiH bilo samo 7 žena od ukupno 107 delegata i delegatkinja, njen rang u KPJ i tada je bio veoma visok. Kao članica ZAVNOBiH govorila je 20. februara 1945. godine na zboru povodom oslobođenja Mostara.

Preminula je u Dubrovniku 1996. godine.

RADMILA PREININGER
(1955 – 2012)

Velika Plana/Zenica

Radmila Preininger je bila prvakinja Bosanskog narodnog pozorišta Zenica. Radmila nije rođena Zeničanka, ali ljudi koji su je poznavali, njene radne kolege i prijatelji, ističu da je sebe često nazivala Zeničankom i kako je govorila da je Zenica jedini grad u kojem joj je duša mirna. Odbijala je velike scene i tako ostajala vjerna Bosanskom narodnom pozorištu Zenica.

Rođena je 1955. godine u Velikoj Plani (Srbija). Diplomirala je na Fakultetu humanističkih nauka u Mostaru, na odsjeku Dramska umjetnost - gluma. Profesionalno se bavila glumom 30 godina. Odigrala je 110 pozorišnih uloga i još poneku u TV serijama i filmovima. Za svoj glumčki rad dva puta je nagrađivana: za ulogu Njetocke Njevzvanove (Dostojevski) u režiji Bate Putnika i ulogu Krcmarice u predstavi Krcmarica u režiji Gradimira Gojera. Članicom glumačkog ansambla zeničkog Pozorišta postala je u sezoni 1975/76. Ostvarila je više od stotinu uloga, između kojih se izdvajaju slijedeće: Krčmarica u predstavi Krčmarica P. Turinija, Varja u predstavi Višnjik A. P. Čehova, Mary Smith u predstavi Kidaj od svoje žene R. Cooneya, Jokasta u predstavi Čiste ruke J. Hristića, Gospođa Smith u predstavi Ćelava pjevačica E. Ionescoa, Me u predstavi Mačka na usijanom limenom krovu T. Williamsa, Martha Washington u predstavi Ljubavi Georgea Washingtona M. Gavrana, Simka u predstavi Ožalošćena porodica B. Nušića, Ana u predstavi Komšiluk naglavačke N. Mitrović, Vasilisa u predstavi Do dna M. Gorkog – T. Miletić-Oručević, Beline u predstavi Umišljeni bolesnik J. B. Molierea, Revolucionarni Čičerone u predstavi Posljednji iz kaste strasti M. Žalice i mnoge druge.

Bila je i osnivačica teatra RA-MA Zenica koji je veoma uspješno vodila i koji je 2004. godine predstavljao Bosnu i Hercegovinu na 1. Međunarodnom sajmu umjetnosti u Beogradu. Bila je osnivačica i predsjednica U.G. "TEATRA". Godine 1997. uradila je predstave: Ivica i Marica, Trapavi zmaj, Surove strasti, Dvorska luda, Isidorin krug kredom, Kekec, Snježana i sedam patuljaka te audiokasete Alibaba i 40 razbojnika i Aladin i čarobna lampa. Od 1975. godine pa sve do smrti 2012. živjela je u Zenici. Umrla je u 57. godini života.

RADOJKA LAKIĆ
(1917 – 1941)

Skender Vakuf/ Bijeljina/Sarajevo

Narodna heroina, politička aktivistkinja, djelovala je u „ilegali" mijenjajući društvenu zbilju u Sarajevu. Pod cijenom gubitka vlastitog života ostala je revolucionarka do kraja.

Radojka Lakić je rođena 1917. godine u Skender Vakufu. Otac joj je bio seoski učitelj, koji je često mijenjao radnu sredinu, tako da je osnovnu i srednju školu završila u više mjesta. Još kao učenica bijeljinske gimnazije pristupila je omladinskom pokretu i 1935. godine postala članica Saveza komunističke omladine Jugoslavije. U Beogradu upisuje prvo Tehnološki fakultet, a potom se prebacuje na Filozofski. Po dolasku na Beogradski univerzitet nastavila je političku aktivnost u okviru studentskog revolucionarnog pokreta. Članicom Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) Radojka Lakić je postala 1937. godine.

Zbog nerazumijevanja roditelja za njen revolucionarni rad, odbija njihovu finansijsku pomoć, te se zbog teške materijalne situacije zapošljava u pošti. Da bi izbjegla da je ustaše uhapse, na početku rata je Partija iz Bijeljine šalje u Sarajevo gdje se kao ilegalka uključuje u pripreme za ustanak. Preuzela je funkciju sekretara partijske ćelije na Baščaršiji i u najtežim uslovima obavljala ilegalni rad. Od policije se sakriva prerušena u muslimanku pod zarom, često mijenjajući mjesta prebivališta i koristeći lažna imena. Septembra 1941. godine uhapšena je na ulici pod imenom Marija Hodak. U njedrima su joj pronašli proglase KPJ za dizanje ustanka. U ustaškom zatvoru, iako mučena, ništa nije priznala, te je na Prijekom sudu osuđena na smrt. Već 28. septembra 1941. je strijeljana na Vracama. Narodnom heroinom je proglašena 08. 06.1945. godine. Sahranjena je u Grobnici narodnih heroja na Vracama u Sarajevu. Prije rata 1992-1995 u BiH, jedna ulica u Sarajevu je nosila njeno ime, ali je nažalost nakon rata preimenovana.

RAŠIDA ĆEHAJIĆ
(1932 – 1992)
Bijeljina

Rašida Čehajić je bila humanitarka i hraniteljka napuštene djece iz Bijeljine, koja je pružila dom za više od tridesetoro napuštene djece.

Rašida je rođena 1932. godine u bijeljinskoj zidarskoj porodici kao jedno od petoro djece Zejnila Bašića. Porodica je živjela skromno i Rašida je završila samo osnovnu školu u Bijeljini.

Rašida se prvi put udala veoma mlada i taj brak nije uspio. Dosta kasnije udala se za Mehmeda Ćehajića, koji je imao djecu iz prethodnih brakova, a zajedničke djece nisu imali. Rašida je postala hraniteljka napuštene djece, uglavnom beba koje je podizala do usvajanja, po čemu je ostala poznata lokalnoj javnosti.

O tačnom broju djece koja su boravila u domu Ćehajića, nema preciznih podataka. Postoji vjerovanje da je bilo više od četrdesetero djece. U listu Semberske novine od 28. decembra 1989. godine, novinar Tomislav Perić piše da su u garsonjeri od 29 kvadrata Rašida i Mehmed Ćehajić othranili osamnaestoro djece. Djecu su odgajali od skromne Mehmedove penzije i novca koji je Centar za socijalni rad izdvajao po djetetu. U izjavi za novine Rašida je rekla da su djecu počeli da prihvataju slučajno, kada su ih iz Centra za socijalni rad zamolili da uzmu jedno napušteno dijete. „Od tada su kroz ovu sobicu prošla mnoga djeca. Djecu volim, djeca su dio mog života i dok god budem mogla ja ću ih njegovati. Ništa na ovom svijetu nema ljepše od dječijeg smijeha," pričala je tada Rašida Ćehajić.

Djeca su kod Rašide ostajala dok ne prohodaju, najduže do dvije godine. Tada su odlazila na usvajanje i Rašida o njima više nije imala nikakvih vijesti. „Kad odlaze, tada mi je najteže, redovno plačem a nekada se i razbolim," povjerila se 1989. godine novinaru. Djeca su pod Rašidinu brigu stizala odmah po rođenju. Sve su to bila neželjena djeca, pričala je ona za novinski tekst.

Tokom rata, početkom novembra 1992. godine, Rašida, njen suprug Mehmed i sedamnaestogodišnji Samir o kome su se privremeno starali, svirepo su ubijeni u svom stanu. Zvanično, ovaj zločin nije rasvijetljen, a istraga o ubistvu porodice Ćehajić bila je kratka. Čovjek koji je sumnjičen za njihovo ubistvo nije zatvoren i procesuiran. Tragom druge presude za ubistvo iz tog perioda, nezvanično se nagovještava njegov identitet.

RAŠIDA ŠAKIĆ

Bihać

Rašida Šakić je bila partizanka, članica gradskog i sreskog Antifašističkog fronta žena, te delegatkinja Prve zemaljske konferencije Antifašističkog fronta žena Jugoslavije, održane 6. i 7. decembra 1942. godine u Bosanskom Petrovcu, na kojoj je govorila ispred Muslimanki Bosanske Krajine.

Rašida Šakić je počela svoje antifašističko djelovanje kao partizanka i učesnica Narodnooslobodilačke borbe. Izabrana je i za delegatkinju Prve zemaljske konferencije Antifašističkog fronta žena Jugoslavije, koja se održala 6. i 7. decembra 1942. godine u Bosanskom Petrovcu. Neposredno pred održavanje konferencije Rašidu su jednog jutra pozvali u Okružni komitet KP za Bihać. Dočekali su je Hajro Kapetanović, Hasko Ibrahimpašić i Rada Vranješević. Upoznali su je s onim što će konferencija rješavati i o njenom značaju. Dat joj je zadatak da govori ispred Muslimanki Bosanske Krajine. Na njeno objašnjenje da ne zna da govori, predloženo joj je da iznese sve ono što u trenutku kad izađe na pozornicu bude osjećala: o Muslimankama i njihovom dosadašnjem životu, o tome šta one treba ubuduće da rade i kako da pomažu borbu, o slobodi i sretnijoj budućnosti svih, a posebno žena. Kada je konferencija počela među prvim govornicama pojavila se Rašida. Izašla je pred prepunu dvoranu sa zarom na licu. Čim se pojavila na pozornici otkrila je lice i počela da govori. Riječi su se nizale o pomoći partizanskoj vojsci, o prikupljanju priloga, odjeće, hrane, apelovala je da se žene preko svojih organizacija uključe u opštenarodni pokret za protjerivanje osvajača, jer treba svi da učestvuju u konačnom oslobođenju zemlje. Drugog dana rada konferencije diskusije su vođene negdje do podne, a onda je izabran Zemaljski odbor Antifašističkog fronta žena. U to najviše rukovodstvo žena izabrana je i Rašida Šakić.

RAZIJA HANDŽIĆ
(1909 – 1994)

Banja Luka/Zavidovići/Sarajevo

Razija Handžić je bila pjesnikinja i publicistica, urednica prvog i drugog broja časopisa Antifašističkog fronta žena „Nova žena“, direktorica Radija Sarajevo, kustosica u Zemaljskom muzeju BiH, Muzeju grada Sarajeva, Muzeju revolucije/Historijskom muzeju te osnivačica i prva direktorica Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH.

Razija Handžić je rođena 1909. godine u Banjoj Luci, a odrasla je u Zavidovićima. Diplomirala je jugoslavensku književnost na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Razija Handžić je bila pjesnikinja i publicistkinja, urednica prvog i drugog broja AFŽ-ovog časopisa „Nova žena“ i direktorica Radio Sarajeva. Osim toga, radila je kao kustosica u Zemaljskom muzeju BiH, Muzeju grada Sarajeva i Muzeju revolucije/Historijskom muzeju. Bila je osnivačica i prva direktorica Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH. Pjesme, književne prikaze i kritike počela je objavljivati u periodu Kraljevine Jugoslavije. U toku Drugog svjetskog rata bila je aktivno uključena u antifašističku borbu u BiH. Bila je partijska djelatnica i zalagala se za ono u šta je i Komunistička partija vjerovala – obrazovanje, emancipaciju u svim životnim područjima, prevazilaženje zaostalih i nazadnih običaja života, modernizaciju i osavremenjivanje, a nakon rata radila je kao kulturna djelatnica. Razija Handžić je svojim radom i angažmanom posvjedočila mnogim promjenama u društvu, prevlastima i smjenama ideologija unutar i van institucija vlasti, moći i znanja i njihovom odnosu prema ženama i ženskom doprinosu institucijama kulture i nauke. Njen književni rad uveliko doprinosi procesu rekonstrukcije književnoga kanona, historije književnosti i kolektivnog pamćenja koji neće biti patrijarhalni i koji neće služiti monumentaliziranju i komemoriranju književnosti i zaoštravanju diskurzivnih granica među sukobljenim modelima kanonizacije, nego njihovoj regeneraciji i emancipativnoj artikulaciji. Svoj profesionalni angažman kao kulturna djelatnica, odnosno ono što danas zovemo menadžerica u kulturi, Razija Handžić je obavljala radeći istraživačke poslove u kulturnim i naučnim institucijama širom SFRJ, lobirajući za njihovo osnivanje, otvarajući ih i rukovodeći njima. Tako je osnovala i Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine i bila prva direktorica ove kulturne institucije.

RIKI LEVI
(1907 – 1968)

Sarajevo/Beograd/New York

Riki Levi je bila Sarajka koja je važila za najtalentovaniju jugoslovensku balerinu, postala je ikona baleta, te uzor i inspiracija za istrajnost i predanost umjetnosti.

Riki Levi je rođena 1907. godine u Sarajevu. Bila je najmlađa od pet sestara Levi i sestra jevrejske književnice i prevoditeljice Laure Papo Bohorete. Plesala je od najranijih godina života, a već 1920. godine počinje nastupati na priredbama i proslavama jevrejskog kulturnog društva Benevolencija. Prvi nastup u Sarajevu kao članica društva imala je 1920. godine. Zbog svoje istrajnosti da se bavi baletom u vrijeme kada je to bilo hrabro i nepoželjno, postala je ikona baleta, uzor i inspiracija. Zbog izuzetnog talenta, uskoro postaje dijelom baletnog ansambla Narodnog pozorišta u Beogradu, gdje 1927. godine postaje solo balerina. Narodno pozoriše je 1932. godine šalje u Pariz na usavršavanje. Tamo je uzimala časove klasičnog ruskog baleta profesora Nikolaja Legata, nekadašnjeg prvaka ruskog carskog baleta, i gospođe Nižinski. Zajedno sa članovima Narodnog pozorišta nastupala je u Francuskoj, Grčkoj, Austriji, Čehoslovačkoj, Njemačkoj i Španiji. Na vrhuncu karijere bila je od 1931. do 1934. godine, i tada je važila za miljenicu beogradske baletske publike i po mnogima bila je najljepša Jugoslovenka. Riki je tokom godina karijere odigrala veliki broj karakternih i solo minijatura, među kojima su: Sladoled u Labudovom jezeru, Kanarinka i Bijela mačka u Začaranoj ljepotici, Ljubimče dvora i Arapka u Rajmondi, Beba u Vili lutaka, Pajac i Strijelica u Kopeliji, Mor u Don Kihotu i druge.

Nažalost, na vrhuncu slave, 1935. godine, doživljava nesreću zbog koje je bila prisiljena prijevremeno prekinuti baletsku karijeru. Rano ujutru šestog aprila 1941. godine Nijemci su bombardovali Beograd, a Riki uspijeva da pobjegne iz prijestonice izbjegavši jedan od tri napada. Zahvaljujući prijateljima krila se u selu Grbavče, kod Ljiga, pod imenom Milica Marušić. Nakon rata ponovo se vraća u Narodno pozorište, ali ovoga puta kao kostimograf. Umrla je i sahranjena 1968. godine u Njujorku, u koji je 1957. otišla zbog operacije kuka, uz epitaf „Sanjam Sarajevo".

ROZA PAPO
(1914 – 1984)

Sarajevo/Trnova kod Bijeljine

Ljekarka, organizatorica i rukovoditeljica partizanske bolnice u Donjoj Trnovi kod Bijeljine

Rodom iz Sarajeva gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju, a Medicinski fakultet 1939. godine u Zagrebu. Kratko ljekarsko iskustvo pred Drugi svjetski rat sticala je u bolnici u Sarajevu, i u Begovom Hanu i Olovu. Već početkom Narodnooslobodilačkog rata održava vezu sa partizanskim odredom na Ozrenu, a početkom decembra 1941. mu se i priključuje. U toku rata bila je na raznim vojnim dužnostima, počev od upravnice bolnice Ozrenskog partizanskog odreda, do upravnice Hirurške pokretne armijske bolnice, gdje ostaje do kraja rata. Marta mjeseca 1943. godine, po evakuaciji ranjenika iz manastira Lovnica i okoline Šekovića, u selu Donja Trnova kod Bijeljine formirana je velika bolnica koju je organizovala upravo dr Roza Papo. Stigla je u Donju Trnovu icrpljena dvogodišnjim ratovanjem i poslije preležanog tifusa. Umjesto oporavka, prionula je na naporne i odgovorne poslove. Odjevena u seosku nošnju stizala je svuda, neumorno obilazila ranjenike i bolesnike i liječila oboljele mještane. Ovdje će Roza Papo biti do septembra iste godine. Iako razmjerno kratak, boravak u Trnovi ostavio je kod nje neizbrisiv trag, kao i borački staž u Šestoj Istočnobosanskoj brigadi, tako da je do kraja života veoma rado i često dolazila na susretanja i druženja sa saborcima i narodom u Semberiji.

Poslije rata i završene specijalizacije iz infektologije bila je načelnica Klinike za zarazne bolesti Vojno medicinske akademije, a od 1965. profesorica za infektivne bolesti, te predsjednica glavne vojnoljekarske komisije JNA. Penzionisana je sa činom general-majora. Osim izuzetnog stručnog i naučnog angažovanja u profesiji, veliki dio vremena je posvetila radu u društveno-političkim organizacijama lokalne zajednice i grada Beograda, te članstvu u Savjetu republike Bosne i Hercegovine. Pored partizanske Spomenice 1941. godine bila je nositeljica većeg broja ratnih i mirnodopskih odlikovanja.

U znak sjećanja na ovu izuzetnu ljekarku i humanisticu, jedna ulica u Bijeljini nosi ime Dr Roza Papo.

SABAHA ČOLAKOVIĆ
(1919 – 1947)

Zenica/Breza

Sabaha Čolaković je bila ratna heriona, članica ilegalnog pokreta otpora u Zenici koja se predano i nesebično borila za slobodu građana i građanki Zenice.

Sabaha je rođena 1919. godine, u malom mjestu pored Zenice, Tetovu. Tu je djelovala većinu života, kao članica ilegalne organizacije otpora protiv okupatora. Bila je aktivna članica Saveza komunističke omladine Jugoslavija, a potom i Komunističke partije Jugoslavije. Od augusta 1943. godine, pridružila se partizanima. Jedna je od rijetko preživjelih ilegalaca Zenice. Učestovala je u uspostavljanju čvrste veze sa građanima koji su bili spremni da rade za narodnooslobodilački pokret i da se bore za slobodu. Suzbijala je neprijateljsku propagandu, sprječavala mobilizaciju omladine u neprijateljske vojne formacije, prikupljala oružje i ostale potrepštine i dostavljala ih partizanima.

Pokrivena zarom Sabaha je po Zenici neprimjetno raznosila poštu, prikupljala informacije, nabavljala lijekove i djelila naređenja. Od početka rukovođenja ilegalnim radom u Zenici, Sabaha Čolaković je bila zaokupljena idejom oživljavanja borbe u zeničkom kraju. To je shvatila kao svoj glavni zadatak i u njega je ulagala sve svoje sposobnosti. Kao učenica srednje škole, sa Ivanom Račkim i bratom Rifatom Čolakovićem, vodila je zeničku partijsku organizaciju i nastojala da spriječi mobilizaciju muslimanske omladine u neprijateljske vojne formacije.

Organizovala je i slušanje radio-vijesti Slobodne Jugoslavije, Moskve i Londona, koje su bile jedine vjerodostojne informacije o zbivanjima na frontovima narodnooslobodilačke borbe. Ove vijesti su prekucavane i umnožavane u Željezari. U ljeto 1943. godine, uz pomoć pripadnika/ca Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) koji su radili na željeznici, prešla je na slobodnu teritoriju između Bugojna i Gornjeg Vakufa. Neposredno po završetku rata, maja 1945. godine, Okružni komitet KPJ (Komunistička partija Jugoslavija) za Sarajevo, rasporedio je Sabahu Čolaković na rad u Sreski komitet Visoko. Angažovala se u radu sa ženama na terenu Breze, međutim teško oboljenje pluća sve je više nagrizalo njenu slabašnu fizičku konstituciju. Umrla je 1947. godine u Brezi.

SANELA REDŽEPAGIĆ
(1971 – 2008)

Zenica

Jedna od najboljih "ambasadorica" Zenice, svakako je Sanela Redžepagić - umjetnica koja je živjela muziku čitavim bićem i bez sumnje je svrstana među najbolje bosanskohercegovačke operne umjetnice.

Sanela Redžepagić je rođena 1971. godine u Zenici. Još kao djevojčica pokazuje neupitan talenat koji su njeni roditelji usmjerili, pružajući Saneli mogućnost obrazovanja, upisujući je u Srednju muzičku školu u rodnom gradu. Srednju školu nastavila je zatim u Sarajevu a završila u tada čuvenoj Srednjoj muzičkoj školi "Josif Slavenski" u Beogradu. Od 1992. do 1997. godine živi u Ljubljani gdje je bila članica ansambla opere Slovenskog narodnog gledališća. Nakon 1997. godine vraća se u Sarajevo gdje je primljena u Sarajevsku operu. Tu nastavlja studij i stiče diplomu na Muzičkoj akademiji. Iako već sa zvanjem akademske solo pjevačice – profesorice, Sanela nastavlja svoje obrazovanje. Istočnoevropski teatar je uvrštava u spisak mladih umjetnika koji će se dvije godine obučavati u Beču, a nakon toga provjeravati stečeno znanje nastupima u raznim gradovima Istočne Evrope, pa i samom Beču.

Ostvarila je mnogobrojne uloge u predstavama i nastupe na koncertima a najviše njih u Sarajevskoj operi. U Sanelinoj karijeri posebno se ističu koncerti u New Yorku 2002. godine, gdje je pjevala kao predstavnica mladih umjetnika BiH pri UN-u, i koncert Srebrenica – New York u oratoriju "Srebrenički inferno", kompozitora Đele Jusića. Sanela je preminula 3. jula 2008. godine, njen mladi život se ugasio nakon teške borbe s rakom dojke. Sahranjena je u rodnoj Zenici, na groblju Prašnice.

Nakon Saneline smrti, porodica Redžepagić je 2009. godine osnovala Fondaciju "Sanela Redžepagić", u spomen mlade umjetnice, s ciljem da se brine o ženama u BiH, da ih animira da se pravovremeno podvrgavaju pregledima za rak dojke, te blagovremeno i kvalitetno liječe i uspješno rehabilitiraju.

SMILJA MUČIBABIĆ
(1912 – 2006)

Mostar/Sarajevo

Smilja Mučibabić je bila prva bosanskohercegovačka doktorica nauka i humanitarka koja se posvetila unapređenju nauke i struke, i ukupanom progresu sredine u kojoj je živjela. Aktivno se zalagala za bolju budućnost BiH kroz javne nastupe i aktivan društveni nagažman.

Smilja Mučibabić je rođena u Mostaru 1912. godine, gdje je stekla osnovno i gimnazijsko obrazovanje. Od 1930. do 1934. godine studirala je biologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. U Drugom svjetskom ratu je zbog svojih antifašističkih stavova bila uhapšena i odvedena u njemački logor Jankomir kod Zagreba, gdje je zadržana do kraja rata 1945. Poslije rata odlazi u Krapinu gdje je radila u gimnaziji. U tom periodu postaje članicom Komunističke partije. Bila je angažirana i na opismenjavanju stanovništva. U jesen 1949. premještena je na poziciju profesorice Više pedagoške škole u Sarajevu gdje je radila do osnivanja Katedre za biologiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1954). Odmah po prelasku na ovaj fakultet upućena je na specijalizaciju u Zoološki zavod Prirodno - matematičkog fakulteta u Beogradu gdje se pripremala za otvorenje i početak rada novoosnovane Katedre za biologiju u Sarajevu. Na Univerzitetu u Kembridžu je zbog svoje posvećenosti i marljivosti doktorsku tezu odbranila u ekspresnom roku od dvije godine.

Nesebičnim prenošenjem znanja i iskustava koje je stekla na domaćim i međunarodnim univerzitetima, značajno je doprinijela razvoju obrazovanja u oblasti biologije u Bosni i Hercegovini. Smilja Mučibabić bila je jedna od najuglednijih naučnica na prostoru bivše Jugoslavije i do kraja života radila je na promociji biologije i ekologije, te skretala pažnju na važnost očuvanja životne sredine. Preminula je u Sarajevu 2006. godine.

SOFKA NIKOLIĆ
(1906 – 1982)
Duvanište kod Šapca/Bijeljina

Prva žena rekorderka u prodaji gramofonskih ploča u Evropi.

Rođena u porodici muzikanata Perse i Nikole Vasiljevića iz sela Duvanište kod Šapca, već 1918. nastupa u Zvorniku. Poslije kraćeg boravka u Mostaru i Sarajevu, Sofka Nikolić dolazi u Beograd gdje postaje omiljena pjevačica i ličnost čuvene Skadarlije. Redovni gosti u lokalima gdje je Sofka pjevala bili su Branislav Nušić, Tin Ujević, Rade Drainac, Ilija Stanojević, Dobrica Milutinović i dr. Ona je bila prva pjevačica koja je mogla da sjedi za istim stolom sa takvim ličnostima i druži se s njima. Pjevala je i u mnogim evropskim metropolama. Nakon prvog nastupa u Berlinu 1925. godine slijede gostovanja u Parizu, Beču, Madridu, Pešti, Marseju, Sofiji, Rimu, Trstu, Pragu.

Uz slavnog Italijana Enrika Karuza jedina je dobila priznanje „zlatna potkovica" koje se u to vrijeme dodjeljivalo za 100.000 prodatih gramofonskih ploča. Bila je prijateljica sa čuvenom američko-francuskom pjevačicom Žozefinom Beker. U godinama najveće slave kao izuzetno bogata nije zaboravljala siromašne, a posebo je pomagala pjevačice, muzičare i kelnere koji su ostajali bez posla.

Blistava karijera Sofke Nikolić prekinuta je naglo nakon smrti sedamnaestogodišnje kćerke jedinice Mariole, koja 1939. umire od tuberkuloze. Njeno balzamovano tijelo ucveljena majka sahranila je u kapeli koju podiže na bijeljinskom groblju. Ostatak života Sofka će provesti u Bijeljini obilazeći kćerkin grob, tugujući i samujući. Umrla je 1982. godine i sahranjena u kapeli pored voljene kćerke.

STAKA SKENDEROVA
(1831 – 1891)
Sarajevo

Staka Skenderova je bila prva prosvjetna radnica u BiH. Ona je 1858. godine otvorila prvu žensku školu u Sarajevu – Sarajevsku djevojačku školu Sveti Sava. Zahvaljujući njenom angažmanu započelo je obrazovanje ženske djece u Sarajevu i Bosni i Hercegovini.

Hadži Staka Skenderova je rođena je 1831. godine u Sarajevu. Bila je prva sarajevska spisateljica i učiteljica. Autorica je „Ljetopisa Bosne 1825 – 1856". Njena porodica doselila je u Sarajevo iz Prijepolja. Govorila je ruski i turski jezik. U želji da osnuje školu za žensku djecu, Staka je bila prva žena iz Sarajeva, koja je posjetila sultana Abdulaziza u Carigradu. Djevojačka škola Stake Skenderove otvorena je 19. oktobra 1858. godine. Tadašnji osmanski namjesnik u Bosni, Topal Osman-paša, pomagao je Stakinu školu i nju su pohađala i njegova ženska djeca. Pored srpske, u školu su upisivana djeca i muslimanskih i jevrejskih porodica iz Sarajeva. Za djecu bogatijih roditelja školarina se plaćala, dok je školovanje bilo besplatno za djecu iz siromašnih kuća. Ženska škola Stake Skenderove slobodno se može nazvati početkom opismenjavanja žena u Sarajevu. Kao prva učiteljica u BiH, podučavala je djevojčice čitanju, pisanju, računanju i ručnom radu. Njena škola prestala je sa radom nekoliko godina prije austrougarske okupacije zbog gubitka novčane podrške.

Hadži Staka Skenderova se na svoj način borila za ravnopravan položaj žene u društvu, nosila je muška odijela koja su je osobađala od zatvaranja u krug domaćinstva i omogućavala joj slobodan pristup u krug muškaraca i crkve. Bila je istinska aktivistica i na različite načine doprinosila boljem društvu, često je na sudovima zastupala siromašne, pisala pisma, molbe, žalbe i borila se za pozitivne promjene na lokalnom nivou. Ženama i djevojčicama je pružala podršku zbrinjavajući ih u svoju kuću i savjetujući ih o zdravlju i higijeni. Zahvaljujući njoj mnoge žene su prvi put ušle u liječničku ordinaciju. Staka je prva žena, javna i kulturna radnica među Srbima u Sarajevu.

Život Stake Skenderove okončao je tragično. Pozne godine života provela je u neimaštini, a 1891. godine na Ilidži su je pregazila konjska kola dok se vraćala sa jedne zabave. Preminula je 26. maja 1891. godine, a sahranjena je na pravoslavnom groblju na Koševu.

TAHIRA HANUMA TUZLIĆ

Tuzla

Tahira Hanuma Tuzlić je humanim djelovanjem ostavila značajan trag u istoriji tuzlanskog kraja. Gajila je jaka patriotska osjećanja prema svojoj domovini i svom narodu, zbog čega je svu svoju naslijeđenu imovinu ostavila na korištenje svom gradu.

Tahira potiče iz jedne od naimućnijih i najutjecajnih porodica tuzlanskog kraja, stare begovske porodice, vrlo moćne i utjecajne, tokom nekoliko vijekova. Bila je unuka Mahmud-bega i kći Osman-bega. Braća su joj bili Mehmed i Šemsi, a sestre Zuhra i Hafiza. Udala se za Bećir-bega Gradaščevića sa kojim nije imala djece. Poslije smrti muža, kao udovica 1907. godine je svojevoljno iz svoje imovine izdvojila brojne nekretnine i posjede u "..dobrotvorne, bogougodne i prosvjetne svrhe". Objekte i posjede upisala je na tuzlanskom Šerijatskom sudu u vakuf. Tražila je da se nakon njene smrti od prihoda nekretnina navedenog vakufa ulaže po 5 % u rezervni fond kojim će se vršiti opravke vakufskih zgrada i podizanje novih. Njen je vakuf jedan od najvećih u tuzlanskom kraju, pored mnoštva drugih velikih i malih vakufa. U njemu su se našli kuće, bašče, dućani i magaze, zgrada Kotarskog predstojništva koju je držala pod zakupom, oko 12 njiva, livada i avlija. Zahtijevala je da se vakuf zove Evladijet-vakuf. Tahira je udomila i othranila Osmana Vilovića, koji je rano ostao siroče. Vilović je poslije bio tuzlanski gradonačelnik (1908-1922). Nesebično je pomagala i školovanje siromašnih studenata/ica. Tahira je umrla 23. augusta 1922. godine.

Napomena: O Tahiri nema mnogo bigrafskih podataka, kao ni tačne godine rođenja, ali ova bilješka može biti početak sakupljanja građe o ovoj izuzetnoj ženi.

Teodora Krajewska je bila prva ginekologinja i prosvjetiteljka, koja je zagovarala obrazovanje žena u Bosni i Hercegovini. Otkrila je bolest osteomalacije kod seoskih žena.

TEODORA KRAJEWSKA (1854 – 1935)

Tuzla/Sarajevo

Teodora Krajewska je rođena 1854. godine u Poljskoj. Medicinu je završila u Ženevi. U Tuzlu se doselila 1893. godine gdje je liječila uglavnom muslimanke. Šest godina nakon toga preselila se u Sarajevo gdje je ostala do 1928. godine. Pored redovnih doktorskih dužnosti, držala je kurseve iz higijene za djevojke. Aktivno je zagovarala univerzitetsko obrazovanje žena. Pored obimnih obaveza tekućeg liječenja, prvenstveno žena, rada na suzbijanju infekcija, učešće u vakcinacijama na terenu, ginekoloških tretmana, kontrola trudnica, vođenja porođaja po potrebi i hirurških tretmana, doktorica Teodora je pronašla vremena i načina da realizuje zdravstveno prosvjetni rad sa muslimanskim ženama kojima do tada nije bio dostupan liječnik. Ovaj prosvjetiteljski rad se posebno odnosi na učesnice u ženskim tek otvorenim školama. Posebne zasluge dr Krajevskoj pripadaju za otkrivanje osteomalacije kod muslimanskih žena, oboljenja koje do tada nije bilo ni evidentirano ni opisano na području Bosne. Naime, muškarcima ljekarima nije bio omogućen neposredan i slobodan pristup pacijenticama tako da je tek žena, liječnica, mogla iz neposrednog kontakta sagledati svu težinu i ozbiljnost ovog oboljenja. Susret sa ovim oboljenjem kod muslimanki iz siromašnih brdskih sela pobudio je kod dr Krajevske interes za stručno proučavanje bolesti o kojoj je prvi put izvijestila na Kongresu ginekologa i akušera u Ženevi 1896. godine, a nakon toga je o ovoj bolesti govorila i na XVI međunarodnom kongresu ljekara u Budimpešti 1909. godine. Prvobitno je opisala 11 slučajeva ovog oboljenja, a potom još 50 u tuzlanskoj oblasti. Slučajeve istog oboljenja, dr Krajevska je pronašla i u regiji Travnika i Sarajeva.

Kako se osteomalacija javljala isključivo kod muslimanskih žena, i to iz najsiromašnijih slojeva i najzaostalijih krajeva, dr Krajevska se orijentisala na ispitivanje razlika u načinu života muslimanskog i hrišćanskog življa. U selima sa znatnim brojem oboljelih, žene su se rano udavale, još kao djevojčice, i prije prve menstruacije. Išle su iz trudnoće u trudnoću, još u vrijeme laktacije. Budući da su živjele u siromašnim kućercima sa slabo osvijetljenim prostorijama, da su obavljale poslove sjedeći ili čučeći na zemljanim podovima, da su imale oskudnu ishranu – postojali su svi uvjeti za nastanak ove bolesti. Nastajala je dezasimilacija kostiju karlice, a postepeno i kičme i rebara, u kojima je pod dejstvom pritiska, teglenja i podizanja, nastajale morfološke promjene, koje su se pogoršavale sa svakom sljedećom trudnoćom. Žene su trpile bolove u predjelu rebara, usljed njihovog razmekšavanja, a kod svake sljedeće trudnoće bolovi su se širili na karlicu i rebra, pa je oboljela žena bila sve više savijena prema naprijed. Da bi se mogla kretati, morala se oslanjati na štapove. Radovi o osteomalaciji koje je predstavila i objavila dr Teodora Krajevska, bili su prvi iz oblasti ginekologije i akušerstva iz BiH. Objavila je knjigu „Savjete Slavjanskim ženama", koju je napisala na bosanskom jeziku.

Umrla je u Varšavi 1935. godine.

VAHIDA MAGLAJLIĆ
(1907 – 1943)

Banja Luka/Bihać/Bosanska Krajina

Vahida Maglajlić je narodna heroina koje je dala ogroman doprinos u formiranju AFŽ u cazinskoj krajini i afirmaciji žena posebno konzervativnih seoskih žena u društveno politički život na području Bihaća, Cazina, Bosanskog Petrovca, Velike Kladuše i Bosanske Krupe.

Vahida Maglajlić rođena je u Banjoj Luci 1907. godine i od ranog djetinjstva pokazuje odlučan duh i namjeru da prkosi svim društvenim normama i očekivanjima patrijarhalne sredine. Već 1930-ih se priključuje Ženskom pokretu u Banjoj Luci te ubrzo postaje i njegova predsjednica i preuzima jednu od vodećih uloga u borbi za politička prava žena. Ženski pokret, sa drugim građanskim partijama, 1938. godine pokreće peticiju za prikupljanje potpisa za Rezoluciju kojom se traži pravo glasa za žene. Bila je vrlo angažovana u muslimanskoj ženskoj organizaciji Gajret u kojoj intenzivno radi na opismenjavanju žena i njihovoj opštoj emancipaciji. Organizuje skupove djevojaka i žena u Gornjem Šeheru s kojima radi na razbijanju mnogih predrasuda te se angažuje u borbi protiv nepismenosti i rukovodi popisom nepismenih Muslimanki radi okupljanja na analfabetske kurseve.

Od prvih dana okupacije Jugoslavije radi na organizovanju Narodnooslobodilačkog pokreta da bi u maju 1941. godine bila primljena i u Komunističku partiju Jugoslavije. Kuću svoga oca pretvara u centar za prikupljanje hrane, obuće, odjeće, sanitetskog materijala i oružja, ali i punkt za održavanje partijskih veza. Oktobra 1941. godine je uhapšena, mučena i određena za trajniji zatvor, ali je 20. decembra 1941. zajedno sa Danicom Marić, pobjegla iz zatvora.

Djelovala je među ženama Kozare, Grmeča i Cazinske krajine radeći na osnivanju Antifašističkog fronta žena u Podgrmeču. Na Prvoj konferenciji Antifašističkog fronta žena Jugoslavije, održanoj 6. decembra 1942. godine u Bosanskom Petrovcu, izabrana je u članstvo Centralnog odbora. Poginula je 1. aprila 1943. godine u selu Velika Rujiška, kod Bosanskog Novog. Poslije rata njeni posmrtni ostaci su preneseni na Partizansko spomen-groblje u Banjoj Luci. Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine Federativne Republike Jugoslavije, 20. decembra 1951. godine, proglašena je za narodnog heroja. Hrabrost i samoodređenost Vahide Maglajlić inspirisale su Palestinca El Helou Mohameda da sastavi brošuru s njenim likom na naslovnici, kako bi služila kao primjer ženama Palestinskog oslobodilačkog pokreta.

VERA KIŠICKI

Zagreb/Prijedor

Vera Kišicki je bila rudarska inžinjerka i projektovala je Centralna rudišta, te rudnike Tomašica i Omarska. Svojim znanjem, zalaganjem i radom ostavila je veliki trag u privredi Prijedora.

O Veri Kišicki, nažalost nema puno autobigrafskih podataka, poznato je da je rođena u Zagrebu i da je krajem 50-ih godina došla u Prijedor kao stipendista u Rudnik Ljubiju. Ona je bila Zagrepčanka koja je prije svega svojim znanjem, zalaganjem i konstantnim radom ostavila neizbrisiv trag u nekadašnjem Prijedorskom privrednom gigantu. Vera je bila vrsna rudarska inženjerka, koja je projektovala Centralna rudišta, te rudnike Tomašica i Omarska. Posticala je druge mlade žene i djevojčice da se bave rudarstvom, pa su na njenu inicijativu Ivanka Komosar i još četiri učenice osnovne škole upućene na četverogodišnje školovanje u Rudarsku školu u Tuzli.

Vera Kišicki bila je udata za Prijedorčanina Lazu Krnetu i u ovom gradu je provela čitav radni vijek. Većina osoba koje bi mogle posvjedočiti o njenom životu i radu nisu među živima a pisanog traga osim kratkih tekstova o Veri kao vrhunskoj inženjerki, nema. Tokom proteklog rata je preminula i sahranjena na Jevrejskom groblju u Prijedoru.

Njen bivši kolega, Stevo Pavić je tokom razgovora sa novinarima rekao da je ona na samom početku svog radnog vijeka na zaposlene ostavila dubok dojam. Stevo se prisjetio Vere kao mlade, krhke djevojke koja u rudarskoj opremi, sa rudarskim štapom obilazi pješke rudišta. Jedno je vrijeme bila upravnica istočnih rudišta.

Napomena: O Veri nema mnogo bigrafskih podataka, kao ni tačnih godina rođenja i smrti, ali ova bilješka može biti početak sakupljanja građe o ovoj izuzetnoj ženi.

VERA OBRENOVIĆ DELIBAŠIĆ (1906 – 1992)

Livno/Sarajevo/Beograd

Vera Obrenović Delibašić bila je prva žena u BiH koja je objavila roman. Njen je rad obilježio žensko književno stvaralaštvo između dva svjetska rata, te revolucionarno angažiranu književnost iz perioda Drugog svjetskog rata. Zapisivanjem ženskih iskustva u revoluciji i analiziranjem položaja žena u to vrijeme, dala je neizmjeran značaj ženskoj borbi za emancipaciju i ravnopravnost.

Vera Obrenović Delibašić rođena je u Livnu 1906. godine. O Verinom životu, nažalost, ne postoji mnogo zabilježenih biografskih podataka. U Sarajevu je završila Višu pedagošku školu, gdje je kasnije i predavala, a svirala je prvu violinu u Sarajevskoj filharmoniji do 1941. godine. Prve pjesme i pripovijetke objavljivala je u časopisu "Gajret" između dva svjetska rata. Bila je učesnica NOB-a, a nakon rata članica glavnog odbora Antifašističkog fronta žena u Sarajevu. Pisala je pjesme za AFŽ-ov časopis "Nova žena", "Oslobođenje", te uređivala ilustrirani list "Vidici". Još tokom rata je napisala prvi socrealistički roman o NOB-u u dva nastavka: "Kroz ničiju zemlju" (1948) i "Kroz ničiju zemlju 2" (1950). Tako je postala prva bosanskohercegovačka romansijerka. Godine 1955. objavljuje i zbirku pripovijetki "Zore nad mahalama", a u Cetinju objavljuje još dva romana: "Od kolijevke do Sutjeske" (1961) i "Višnja iz Ničije zemlje" (1971). Njen ulazak u „mušku" sferu rezultirao je skoro pa brisanjem njenog stvaralaštva iz zvaničnih historijskih pregleda bh. i jugoslovenske književnosti, iako je među prvima pisala o emancipaciji žena u okviru NOB-a, analizirala njen značaj za žene, zapisala ženska iskustva u revoluciji i dala lice njihovoj antifašističkoj borbi. Iako njen rad nije sačuvan u istoj mjeri kao i rad njenih kolega iz tog perioda, Verina priča svjedoči o borbi književnica da zauzmu svoje zasluženo mjesto u književnosti. U Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH u Sarajevu se nalazi zbirka o njenom životu i književnom radu. Zbirku je formirala Razija Handžić, osnivačica i prva direktorica Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH.

Umrla je 1992. godine u Beogradu.

VERA ŠNAJDER
(1904 – 1976)
Sarajevo

Vera Šnajder je prva naučnica matematičarka u Bosni i Hercegovini. Dala je značajan doprinos razvoju matematike kao moderne fundamentalne discipline i razvoju Odsjeka za matematiku Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Ušla je u istoriju kao prva žena na čelu bosanskohercegovačkog fakulteta.

Vera Šnajder je rođena 1904. godine u Sarajevu. Osnovnu školu i klasičnu gimnaziju završila je 1922. godine u Sarajevu, a Filozofski fakultet (grupa primijenjena matematika, teorijska matematika i eksperimentalna fizika) 1928. godine u Beogradu. Bila je profesorica u Ženskoj gimnaziji u Sarajevu, pa stipendistica Francuske vlade. U Pariz je išla na usavršavanje tokom školske godine 1929/30 na Institut Henri Poincaré. Do kraja 1932. bila je saradnica u Laboratoriju za hidrodinamiku na Sorboni. Tokom studijskog boravka u Parizu, Vera Šnajder je objavila svoj prvi naučni rad u Comptes Rendus de l'Académie des Sciences koji je ujedno bio i prvi naučni rad u području matematike koji je objavila autorica rođena u Bosni i Hercegovini. Nuđen joj je radni angažman za potrebe Ministarstva zrakoplovstva Francuske, ali nije pristala. Godine 1945. imenovana je za direktoricu Druge ženske gimnazije, a 1946. je postala jedna od prvih profesorica Više pedagoške škole u Sarajevu. Već sljedeće godine postavljena je za savjetnicu u Ministarstvu prosvjete. Vera Šnajder je sudjelovala u osnivanju Filozofskog fakulteta u Sarajevu 1950. godine i to naročito u osnivanju Katedre za matematiku gdje djeluje u zvanju izvanredne profesorice do 1960, kada Katedra prerasta u Odsjek za matematiku i prelazi u novoosnovani Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu. Vera Šnajder je predavala diferencijalnu geometriju i racionalnu mehaniku, linearnu algebru i uvod u algebru. Bila je dekanesa Filozofskog fakulteta u Sarajevu.

Vera Šnajder ušla je u povijest kao prva žena dekan jednog od bosanskohercegovačkih fakulteta i prva dekanesa jednog od fakulteta u cijeloj Jugoslaviji. Učešćem u radu brojnih institucija i komisija dala je izuzetan doprinos u cilju razvoja i unapređenja naučnih oblasti u kojima je djelovala. Umrla je 1976. godine u Sarajevu.

VILMA MIHALJEVIĆ
(1927 – 2006)

Srpska Moravica/Zenica

Jedna od istaknutih glumice Bosanskog narodnog pozorišta svakako je Vilma Mihaljević. Neizmjerno žalimo zbog toga što je ova, kako su je nazivale njene kolege sa scene i iz BNP Zenica usvojena Zeničanka, pala u zaborav naših sugrađana/ki. O Vilmi se malo zna, iako je najveći dio svog života provela upravo u Zenici, u BNP.

Vilma Mihaljević je rođena u Srpskoj Moravici 1927. godine. Svoju glumačku karijeru započela je u Zemunu kao amaterka, zatim je igrala u umjetničkoj ekipi Okružnog narodnog odbora Srema, da bi osnivanjem Narodnog pozorišta u Sremskoj Mitrovici 1947. prešla u profesionalni angažman. Bila je članica pozorišta u Vršcu (1947 -1951), Tuzli (1951 -1954), Zadru (1954 – 1962), pa opet u Vršcu (1962 – 1965). U Zenicu kao glumica Bosanskog narodnog pozorišta dolazi 1965. i ostaje do 1985. godine. Pozorišni stručnjaci i teatrolozi za Vilmu kažu da je imala nevjerovatnu scensku uvjerljivost. Mogla je igrati svaku ulogu, od dramske heroine do komičnih uloga, a poseban glumački štih je imala za likove modernih drama u kojima je ostvarila vrhunske glumačke kreacije.

Tokom radnog angažmana odigrala je 72 predstave premijerno izvedene, većinom u glavnim ulogama. Za svoj glumački rad nagrađivana je više puta: nagrada Udruženja dramskih umjetnika Hrvatske za Agafju Tihonovnu u Gogoljevoj Ženidbi (1960), pohvale za ulogu Valje u Irkutskoj priči Arbuzova na Susretu vojvođanskih pozorišta (1963) i pohvala Udruženja Dramskih umjetnika BiH za ulogu Jovanke u Ja, Danila Sušića (1966).

6. Marta 2006. godine bosanskohercegovačko glumište ostaje bez voljene glumice. U čast Vilmi Mihaljević, Bosansko narodno pozorište Zenica posvetilo je svoju premijernu izvedbu predstave Kidaj od svoga muža, jer kako kažu pravi oproštaj od glumice je jedino sa scene za koju je i živjela.

VOJISAVA JOVANOVIĆ
(1915 – 1978)

Zelinje/Bratunac/Banja Koviljača

Vojisava Jovanović je dala značajan doprinos u narodnooslobodilačkom ratu i svojim društveno političkim angažmanom doprinijela pozitivnim društvenim promjenama. Njena hrabrost i istrajnost je simbol ženske snage u najtežim vremenima.

Vojisava Jovanović je rođena 1915. godine u Zelinju. Burni period njenog života počeće u avgustu 1940. godine kada crni veo rata odnosi život njenog muža Mihajla. Nezaposlena Vojisava tada ostaje sa dvoje djece, dok je treće nosila u stomaku. Samo deset dana poslije, rodila je sina koji će nositi očevo ime Mihajlo. U ratnom vremenu ona se suočila sa brojnim izazovima, brinući se sama o djeci, i primorana da mijenja mjesto boravka u potrazi za boljim životom. Prva stanica bila je Banja Koviljača, gdje su tadašnje vlasti donijele odluku da njeno dvoje starije djece, Slobodanku i Slobodana, smjeste u Dom za ratnu siročad. Sa ogorčenjem u duši, s malim Mihajlom kreće dalje, jer je Banja Koviljača postala pretijesna da primi sve izbjeglice. Njena konačna stanica na putu neizvjesnosti bio je Beograd. Odgajajući svoje siroče, pomagala je tek prispjelim izbjeglicama koje su stizale sa svih prostora tadašnje Jugoslavije. Kada je Mihajlo ojačao i prohodao i njega joj oduzimaju i smještaju u dom. Nakon što joj je život polagano oduzimao sve što joj je drago, Vojisava se, ipak svjesna doprinosa koji može dati društvu, uključuje u Komesarijat za izbjeglice gdje će ostati da radi do završetka rata.

Zbog velikog doprinosa u narodnooslobodilačkom ratu u kojem se, pored ostalog, zalagala za ostvarenje društvene jednakosti sa muškarcima, dozvoljeno joj je da svoje dvoje starije djece iz Banje Koviljače dovede u Beograd. Komesarijat se pobrinuo da Vojisavu kao zaslužnu građanku stambeno zbrine. Iako zahvalna na pogodnostima kojima je nagrađena u Beogradu, odbija sve i vraća se u Bratunac. Dvoje starije djece ostavlja u Banji Koviljači da završe započeto školovanje a sa najmlađim sinom Mihajlom odlazi u Kravicu. Odmah po dolasku u Kravicu Vojisava se uključuje u rad Antifašističkog fronta žena (AFŽ). Ugled i znanje koje je stekla u ratnim danima, praćeni vrijednim iskustvom, doprinijeće omasovljavanju organizacije. Prva je žena koja je u Kravici primljena u Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ). Po završetku školovanja djece odselila se u Banju Koviljaču i svoj život okončala 1978. godine.

ZEHRA MUIDOVIĆ HAKIREVIĆ (1912 – 1971)

Sarajevo

Zehra Muidović Hakirević je bila antifašistkinja, članica Antifašističkog fronta žena, članica pokreta otpora u Sarajevu, partizanka i učesnica Narodnooslobodilačke borbe. Dala je neizmjeran doprinos u borbi za prava žena u Bosni i Hercegovini.

Zehra Muidović rođena je u Sarajevu 1912. godine gdje je završila osnovnu školu i Žensku realnu gimnaziju. Diplomirala je na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1936. godine. Bila je među prvim visokoobrazovanim ženama muslimankama u BiH. Zalagala se za empancipaciju žena, posebno muslimanki i 1939. godine je učestvovala na Zboru žena u Bijeljini gdje je govorila ženama kako da se izbore za svoja prava. Nakon okupacije Sarajeva 1941. godine postaje članica pokreta otpora. U njenoj kući na Alifakovcu sastajale su se žene koje su učestvovale u NOB-u. U njenoj kući se organizovao i vojnoobavještajni kurs rukovanja radio-stanicom za učesnice NOB-a. U svom stanu je krila i Radojku Lakić. Uhapšena je 1942. godine od strane ustaške policije i Gestapoa zajedno sa grupom aktivistkinja. U zatvoru je bila do januara 1943. godine. Nakon zatvora pridružuje se Petoj krajiškoj brigadi i postaje partizanka.

Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a 1944. godine izabrana je za jednu od sedam žena među 107 vijećnika/ca. Prisustvuje i Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a 1945. godine kao jedna od 10 žena. Bila je potpredsjednica Glavnog odbora Antifašističkog fronta žena u Sarajevu. Za svoje zasluge u revoluciji i u poslijeratnom periodu odlikovana je brojnim priznanjima. Radila je na više javnih općinskih i gradskih funkcija. Umrla je u Sarajevu 1971. godine.

Prije rata u BiH, jedna sarajevska ulica i porodilište na Jezeru su nosili njeno ime, ali su njihovi nazivi promijenjeni nakon rata.

ZEJNEBA HARDAGA
(1918 – 1994)

Sarajevo

Zejneba Hardaga je prva muslimanka u svijetu koja je ponijela „titulu pravednika". Zajedno sa svojom porodicom, rizikujući vlastiti život spasila je svoje prijatelje Jevreje tokom Drugog svjetskog rata u Sarajevu, koje je tada bilo pod vlašću NDH.

Porodica Hardaga je bila islamske vjeroispovijesti. Spasili su jevrejsku porodicu tokom holokausta. Yosef Kavilio, Yosefova supruga i kćerka bili su prijatelji i poslovni saradnici s Hardagama. Tokom bombardovanja iz zraka, kuća im je bila uništena, a prvi koji je pritekao u pomoć bio je upravo Mustafa Hardaga i njegova supruga Zejneba. "Naš dom je vaš dom", kazala je tada Zejneba Hardaga porodici Kavilio. Jedan period Kavilie su bile sa Hardagama, a onda je Yosef svoju porodicu poslao u Mostar, dio BiH koji je bio pod italijanskom kontrolom, gdje su Jevreji bili relativno sigurni. Dok je šetala po gradu, Zejneba je ugledala okovanog Yosefa. Donosila mu je hranu, ne samo njemu nego i ostalim zatvorenicima. Yosef je uspio pobjeći iz zatvora i vratio se u Hardagin dom. Porodica ga je čuvala, njegovala i pomogla mu da ozdravi jer je bio teško bolestan i promrzao. Vojska NDH često je paradirala ulicama tražeći odbjegle zatvorenike, i Yosef je, ne želeći ugroziti Hardage, prebjegao u Mostar.

Nakon rata porodica Kavilio je 1948. godine otišla u Izrael. Tražili su od Yad Vashem muzeja da prepozna porodicu Hardaga u zbirci "Pravednici među narodima". Godinu dana kasnije, Zejneba je otišla u Izrael i zasadila drvo u spomen porodičnog imena. Pedesetak godina kasnije, 1994. godine Sarajevo je bilo pod opsadom. Život porodice Hardaga bio je ugrožen. Uz pomoć Joint Distribution Committe, a na inicijativu porodice Kavilio, Yad Vashem je tražio od predsjednika BiH da Hardage dođu u Izrael, gdje su ih dočekali najviši zvaničnici te države, zajedno sa članovima porodice Kavilio. U dva različita vremena, dvije porodice i dvije generacije istih porodica pokazuju ljudsku i građansku hrabrost i jedni drugima pomažu onda kada je najteže.

ZLATA GREBO
(1922 – 2019)

Mostar/Sarajevo

Zlata Grebo je bila profesorica i prva dekanesa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, istaknuta istraživačica iz oblasti demografije i sociologije. Dala je značajan doprinos različitim aktivnostima vezanim za emancipaciju žena u Jugoslaviji.

Prof. dr Zlata Grebo rođena je u Trebinju ali je odrasla u Mostaru gdje je završila gimnaziju. Tokom srednjoškolskih dana pridružila se Narodno-oslobodilačkom pokretu i SKOJ-u, a nakon Drugog svjetskog rata učestvuje u osnivanju Gradskog odbora Antifašističkog fronta žena Mostar.

Završila je Višu školu spoljne trgovine 1947. godine u Beogradu, a u Sarajevu Višu pedagošku školu 1954. godine. Upisuje studij sociologije u Beogradu 1959. godine u prvoj generaciji sociologa/inja. Doktorirala je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 1973. godine.

Na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu 1966. godine je postala redovna profesorica na predmetu Demografija. Bila je posvećena istraživačica i bavila se demografskim politikama i ulogom žena u razvoju društva. Predavala je na brojnim univerzitetima i učestvovala na naučnim skupovima u zemlji i u inostranstvu. Na Svjetskom kongresu žena u Helsinkiju 1969. godine bila je članica delegacije žena Jugoslavije. Objavila je više naučnoistraživačkih radova i autorica je knjige "Želje i strahovanja jugoslovenske žene" (1965).

Bila je prva dekanesa Fakulteta političkih nauka u Sarajevu od 1975. do 1977. godine i predsjednica Savjeta Univerziteta od 1981. do 1983. godine. Dobitnica je nagrade Veselin Masleša (1976.) za naučna dostignuća u oblasti društvenih nauka. Umrla je u Sarajevu 2019. godine i ukopana je na groblju „Bare".

ZLATA SMAJIĆ
(1933 – 2017)

Bratunac

Zlata Smajić je bila humanitarka koja je u svom domu u Bratuncu odgajala ratnu siročad i svojim angažmanom doprinijela pozitivnim društvenim promjenama u ovoj lokalnoj zajednici.

Zlata je rođena 1933. godine u Bijeljini gdje je završila vjersku a potom osnovnu školu. Kao omladinka uključila se u mnoge humanitarne akcije koje su podizale državu iz pepela. Nije joj manjkalo entuzijazma ni u godinama kada je kao djevojka morala probijati zid patrijarhalnog društva kojim je bila okružena. Poslije Drugog svjetskog rata, ženama je bilo mnogo teže da se društveno angažuju. Iako se danas na doprinos žena u izgradnji domovine gleda sa puno zahvalnosti, mnogim majkama u to vrijeme nije bilo drago što su njihove kćeri mjesecima bile odsutne od kuće. Za ženu je u to vrijeme najbolji društveni angažman bio formiranje vlastite porodice.

Zlata je kroz lični angažman dala doprinos za izgradnju pruge Bosut - Bijeljina 1953. godine. Na radnoj akciji upoznala je svog životnog saputnika Saliha Smajića iz Bratunca. Sa svojim izabranikom, koji je bio član Komunističke partije Jugoslavije sklopila je brak 1954. godine. Uprkos lošim prognozama ljekara Zlata je poslije nekoliko godina rodila dvoje djece. Tada se kod nje probudio pravi majčinski instikt. Zlata je uz odgoj svoje djece, odgajala još deset puta više ratne siročadi.

Ljubav i toplina s kojom je Zlata Smajić odgajala ratnu siročad u svom domu u Bratuncu zaista su obilježile živote mnoge od njih. Bratunačka majka Tereza, kako je mnogi nazivaju, nije poznavala vjersku ni nacionalnu pripadnost, od svega joj je bilo najbitnije obezbijediti topli dom za djecu koja su u ratnim strahotama izgubila oba roditelja. Za širokogrudost koju je imala prema siročadi obilato je nagrađena jer su je njena djeca kao odrasli ljudi posjećivala i uzvraćala joj tople zagrljaje kojima je i ona njih odgajala. Umrla je 2017. godine.

ZLATKA VUKOVIĆ
(1893 – 1941)

Mostar

Zlatka Vuković je bila antifašistkinja i majka koja je imala dovoljno prkosa i snage da ustane protiv fašizma. Zlatka i njenih četvero djece položili su svoje živote u NOB-u.

Zlatka Vuković je rođena u Mostaru 1893. godine. Nakon smrti supruga Gojka koji je bio na čelu gradske partijske organizacije između dva rata i pod čijom je brigom izrastao revolucionarni pokret u Mostaru, Zlatka zajedno sa četvoro djece nastavlja djelovati kao aktivna sudionica revolucionarnog komunističkog pokreta u rodnom gradu. Zlatka i Gojko su imali 4 djece, sinove Mladena, Slobodana i Radeta i kćer Radojku. Niti jedan član porodice Vuković nije dočekao kraj rata. Mladen je poginuo na Romaniji 1941. godine u jurišu tokom akcije na oslobađanju Sokoca. Radojka je zarobljena nakon Pete ofanzive i ubijena u Jasenovcu, dok je Rade poginuo 1945. godine u borbama na Ivan-planini.

Ustaška policija je 30. jula 1941. godine u Donjoj Mahali upala u kuću Vukovića za vrijeme održavanja partijskog sastanka želeći da pohapsi sve prisutne. Zlatka je upozorila svog sina Slobodana i Ahmeda Sefića kako bi na vrijeme pobjegli. Zatim je otišla po bombu i bacila je pred ustaše pri čemu je ranila zloglasnog Buhača. Nakon toga su ustaše savladale Zlatku, vezali je i ubacili u automobil. Iako je sin Slobodan uspio pobjeći, ubrzo je uhvaćen i ubijen. Prvog augusta 1941. godine Zlatka Vuković je streljana, zajedno sa svima uhapšenim u njenoj kući, Ahmedom Sefićem, Dejanom i Verom Popović.

ŽELJKA PRŠA
(1948 – 2020)
Bosansko Grahovo

Željka Prša je je bila aktivistica i humanitarka koja je ostavila veliki trag u svojoj lokalnoj zajednici. Aktivističkim djelovanjem dala je veliki doprinos u gradnji mira i pomirenju garađana i građanki u Bosanskom Grahovu i u drugim općinama u Bosni i Hercegovini.

Željka Prša, (djevojačko Reljić), rođena je 6. oktobra 1948. godine u Pećima, općina Bosansko Grahovo. Osnovnu školu je završila u Bosanskom Grahovu, a srednju i višu ekonomsku školu u Sarajevu, gdje je i zasnovala radni odnos u pošti. Sve do rata u Bosni i Hercegovini, Željka je sa porodicom živjela u Sarajevu.

Tokom opsade Sarajeva, Željka je pomagala susjedima često se izlažući opasnosti od granata i snajpera. Pomagala je svima, bez obzira na nacionalnost, a najviše susjedima Bošnjacima, donosila hranu, lijekove, vodu i sve ono što im je bilo neophodno za život. Često je zbog toga bila maltretrirana od strane srpske vojske, ali se nije obazirala na to jer joj je bilo važno pomoći čovjeku. Kada je postalo jako kritično bježi iz Sarajeva u Bosansko Grahovo, gdje sa bolesnom majkom živi do 1995.god., a onda opet zbog rata bježi u Banja Luku. U Sarajevo se vratila 1996. godine kako bi pokušala vratiti stan i posao, ali uzalud, nije uspjela.

U svoje rodno mjesto Peći u Bosanskom Grahovu odlazi u decembru 1999. godine i od tada do smrti ga ne napušta. U svom dvadesetgodišnjem aktivističkom životu u Grahovu Željka je intenzivno radila na promociji mira i pomirenja, osnovala je udruženje građana „Struga" – Peći 2002. godine. Ohrabrivala je Grahovljane/ke da se vrate u svoje rodno mjesto i nakon njihovog povratka nastavljala da im bude podrška, posebno je bila posvećena radu sa mladima. Kasnije se uključila i u udruženje građanki „Grahovo" te kao aktivistica i aktivna članica okupljala žene iz Bosanskog Grahova, odvozila ih na javne skupove i zajedno sa njima se borila za veća prava žena, i cjelokupnog stanovništva Bosanskog Grahova. Puno je radila na miru i pomirenju sukobljenih strana u ratu. Njena okolina i prve saradnice iz UG „Grahovo" su je motivisale da počne da se bavi politikom 2008. godine. U općini Bosansko Grahovo radila je u odjelu financija i računovodstva do odlaska u mirovinu 2014. godine. Razboljela se 2017. godine, a preminula je 2020. godine, u svojoj kući u Pećima.

ŽIVOJINKA ŽIŽA MAŽAR
(1926 – 2000)

Niš/Banja Luka

Istaknuta glumica Banjalučkog pozorišta. Svojim ulogama i gostovanjima na mnogim pozorišnim scenama Jugoslavije i u inostranstvu, Banja Luku je učinila prepoznatljivim kulturnim središtem Bosne i Hercegovine i Jugoslavije.

Mažar Živojinka Žiža rođena je u Nišu 1926. godine. Učestvovala je u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945. gdje je bila član kulturnih ekipa u mnogim jedinicama. Završila je pozorišnu akademiju u Beogradu i jedno vrijeme je bila i članica Avala filma. Banjalučkom pozorištu pristupila je 1954. godine i u njegovom ansamblu ostala sve do penzionisanja. Dobitnica je brojnih nagrada i priznanja za glumačka ostvarenja. Naročito se ističu nagrada Udruženja dramskih umjetnika Bosne i Hercegovine i nagrada „Veselin Masleša". Njezin repertoar je raznovrstan od komičnih, karakternih do dramskih i tragičnih uloga. Karijera joj je trajala punih 40 godina sve do penzionisanja. Njena interpretacija uloge Živke ministarke u Nušićevom djelu Gospođa ministarka ocjenjena je brojnim kritikama kao maestralna, te je kao Gospođa ministarka bila prepoznatljiva u cijeloj bivšoj Jugoslaviji.

Umrla je 2000. godine u Banjaluci.

POGOVOR

JAVNI PROSTOR – MJESTO BEZ ŽENA?

Prof. Dr Milena Karapetrović

Publikacija pod naslovom *Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini,* iako predstavlja dio kampanje *100 žena – 100 ulica po ženama*, može se sagledati i kao posebna cjelina. U tom smislu treba naglastiti, da je riječ o knjizi koja prevazilazi okvire jednog projekta i značajno doprinosi kako istraživanju zanemarene lokalne istorije tako i razvijanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti. U izgradnji svakog društva podjednako su kroz cijelu istoriju učestvovali i muškarci i žene, ali istovremeno istorijski pregledi uvijek su bilježili samo dostignuća i ostvarenje muškaraca ostavljajući po strani sve rezultate ženskog intelektualnog rada. I u savremenom periodu, iako su žene u mogućnosti i imaju pravo da budu vidljive u javnom prostoru, priznanje za sve ono što su činile i čine u okvirima jedne profesije ili za svoju zajednicu ostaje manje značajno. Upravo to najbolje se može vidjeti i na primjeru imenovanja ulica. Kako pokazuju rezultati istraživanja na uzorku od 12 gradova u Bosni i Hercegovini tek nešto više od dva posto ulica nose ženska imena. Na osnovu toga moglo bi se zaključiti da je minimalan broj žena koje su prepoznate kao one čija imena vrijedi zabilježiti i zapamtiti.

Premda je diskurs o rodnoj ravnopravnosti, zajedno sa pokrenutim institucionalnim mehanizmima, postao i dio javnih politika i sadržaj koji se povremeno prezentuje u medijima, izostaje potpuno razumijevanje šta uistinu znači rodna ravnopravnost, kako izgleda njena primjena u praksi i zašto je važna za napredak cijelog društva. Žene bez imena, izbrisane iz kolektivne memorije, tako su svojom nevidljivošću jedan od najboljih pokazatelja kako je neravnopravnost još uvijek djelujuća i u kojoj mjeri na snazi ostaje patrijarhalna matrica. To, takođe, znači da i dalje tek feminističke ženske organizacije ukazuju na brojne oblike diskriminacije i marginalizacije žena u svim oblastima života. Kampanja *100 žena – 100 ulica po ženama* jedan je od načina da se istraživanjem i objavljivanjem biografija žena iz naše bliže prošlosti istakne da table sa oznakom imena ulica jesu tek ono što se prvo uočava, ali da one kriju sve ono što se želi sakriti, prećutati, ostaviti po strani. Obilježavanje javnog prostora - imenovanjem ulica, spomeničkom kulturom, nazivima parkova, izborom skulptura koje će redovno biti izložene javnosti - uvijek izaziva rasprave na linijama nacionalnog, političkog, istorijskog, ideološkog, ali u sjeni ostaju rodni aspekti ovih rasprava. Ovim *Leksikonom* nastoji se pokazati koliko je značajno istupiti iz te sjene.

Kako naglašavaju urednice *Leksikona*, u formi kratke bilješke, predočeni su biografski podaci 77 žena. One su bile heroine antifašističke borbe, učiteljice, profesorice, umjetnice, bibliotekarke, doktorice, novinarke, arhitektice, političke aktivistkinje, humanitarne radnice ... Njihove životne priče svjedoče o beskompromisnoj borbi za bolju budućnost, pravdu, obrazovanje i emancipaciju žena bez obzira na teške uslove života, otežavajuće okolnosti u kojima su živjele ili prepreke na koje su veoma često nailazile. Istraživačice koje su prikupljale sve ove, ponekad teško dostupne podatke, bile su tako u prilici da iznova preispitaju sve one granice koje su se morale i još uvijek se moraju prijeći na putu ka rodnoj ravnopravnosti. O tome govore i napomene urednica *Leksikona*, koje naglašavaju, kako je jedan od bitnih razloga što su neke žene izuzete iz ovog pregleda to što o njima nema dovoljno pisanih izvora, iako postoje posredna svjedočanstva o njihovom radu.

I kampanja *100 žena – 100 ulica po ženama* i *Leksikon*, ne ostaju samo na istraživačkom traganju za onim što je skriveno u arhivama, već je aktivistički angažman generacija žena koje se i danas, na početku 21. vijeka, suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije. Jasno je da je sada dostignut znatno viši stepen rodne ravnopravnosti u odnosu na prethodne decenije, ali često se u brojnim sferama života pokazuje da je to tek formalna jednakost. Ostati pri tome znači prihvatiti preostale patrijarhalne obrasce. Zato priče o životima ovih žena nisu samo podsjećanje na njihov nesebičan

rad i doprinos, nego i jasno ukazuju na to, da ženska prava nisu stečena i dobijena, već su se žene same morale boriti da dokažu da zaslužuju biti priznate članice društva. Istovremeno, to je i opomena da ta prava, usljed političkih i ekonomskih promjena, uvijek mogu biti preispitana i smanjena.

Važno je napomenuti da je ovaj projekat tek dio aktivnosti ženske mreže *Mir sa ženskim licem*, koju čine 14 nevladinih organizacija, a u okviru koje se već sedam godina predano radi kako na zalaganju da se u okviru kulture sjećanja prepozna i naglasi zanemareni rodni aspekt, tako i na rodnom obrazovanju novih generacija mladih žena. Aktivistički angažman mreže, koji se ogleda i u ovoj kampanji, tek je izraz sveukupnih djelatnosti na putu zalaganja za ravnopravnost žena u bosanskohercegovačkom društvu. Upravo to, posebno se naglašava i u Leksionu kada se ističe da, osim arhiva, dio izvora korišćenih u ovoj publikaciji jesu i knjige i tekstovi o značajnim ženama u Bosni i Hercegovini, a koji su napisani i objavljeni tek posljednjih nekoliko godina.

IZ RECENZIJE

Doc. Dr Amila Ždralović

U post-socijalističkim društvima „novih" demokracija uočava se da je veliki dio feminističkih napora usmjeren na reartikulaciju istorije feminističkog i ženskog pokreta u BiH i istraživanje života značajnih žena. U tom kontektu i *Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini* predstavlja važan doprinos. Njegovi ciljevi su primarno usmjereni na stvaranje pozitivnih društvenih promjena i pruža dobru osnovu za dalje planiranje zalagačkih aktivnosti budući da je publikacija nastala u okviru kampanje „100 žena – 100 ulica po ženama" koja predstavlja dio strateškog plana Inicijative *Mir sa ženskim licem, bosanskohercegovačke inicijative za suočavanje sa prošlošću*. Međutim, smatram da se u kontekstu mapiranja trenutnog stanja i predstavljanja pojedinki, iza društvenih ciljeva, skriva i naučna vrijednost ovog rada, koja će biti korisna i za buduća istraživanja ženskih/feminističkih pokreta u Bosni i Hercegovini.

Publikacijom je ukazano na postojeće rodne nejednakosti u imenovanju ulica po zaslužnim imenima iz prošlosti i sadašnjosti koja je odraz selektivne kulture sjećanja, planskog isključivanja žena iz procesa memorijalizacije i primarno patrijarhalna budući da izostavlja i ignoriše doprinose žena. Već na samom početku daje se snimka postojećeg stanja u dvanaest gradova i opština u Bosni i Hercegovini (Banja Luka, Bihać, Bijeljina, Bratunac, Grahovo, Modriča, Mostar, Prijedor, Sarajevo, Tuzla, Višegrad i Zenica) koja pokazuje da u odabranim lokalnim zajednicama, samo 2,82% ulica nosi ime po ženama ili su povezane sa ženskim aktivizmom i iskustvom, uključujući i one „koje nose nazive po zajedničkim postignućima žena i muškaraca". Ovakvo zanemarivanje žena u dosadašnjim (pre)imenovanjima ulica, odražava nepravedan odnos prema ženski povijesnim ličnostima.

U publikaciji *Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini*, analizirana je situacija u odabranim lokalnim zajednicama i ponuđeni su biografski zapisi o pojedinim ženama koji mogu biti od koristi u daljim aktivnostima na (pre)imenovanju ulica. Ovakav pristup može biti inspirativan da se iste ili slične aktivnosti prošire i na druge lokalne zajednice. *Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini* važan je dio napora da se na egzaktan način ukaže na podzastupljenost žena u opštoj kulturi sjećanja i osnova za dalje aktivističko djelovanje primarno u segmentu (pre)imenovanja ulica. Obimna i bogata bibliografija radova koja se navodi na kraju publikacije svjedoči o obimu i složenosti rada na ovoj publikaciji, ali premašuje uobičajeni značaj navođenja izvora koji su korišteni prilikom izrade publikacije i biće korisna kao pregled objavljenih radova za buduća slična istraživanja i aktivnosti.

Centralni dio Leksikona čine biografske crtice 77 žena. Iako naslov sugerira da je riječ o 100 žena, već u uvodu je obrazloženo da broj 100 treba shvatiti kao „simbol mnoštva", te da je intencija bila da se ostavi „mogućnost za kontinuirano dopunjavanje ove publikacije". Iskustva prethodnih istraživanja individualnih ženskih/feminističkih doprinosa i ženskih/feminističkih pokreta, svjedoče da je riječ o iscrpnom i složenom radu budući da je izuzetno teško doći do podataka o ženama koje su prethodno potisnute iz istorije te je potrebno ponovno utvrđivanje i prikazivanje zaboravljenih žena i njihovih doprinosa u različitim sferama.

Na izradi 77 biografskih crtica radilo je 18 istraživačica te su neka odstupanja u tekstovima očekivana i najavljena u uvodnim poglavljima. Ipak, ova odstupanja ne predstavljaju opterećenje pri čitanju, a uređivački tim (koji su činili Gorica Ivić, Jasmina Čaušević i Selma Hadžihalilović) spretno je odabrao leksikografsku formu koja objedinjuje pojedinačne biografske crtice. Pri tome, poseban izazov je i kako odabrati 77 imena. Ovom izazovu je uspješno odgovoreno budući da su prethodno jasno definisani kriteriji što je omogućilo da izbor bude objektivan. Uz navođenje definisanih kriterija jasno su naznačena i uzeta u obzir njihova ograničenja. O svakom pojedinačnom kriteriju svakako bi se moglo dalje razgovarati, ali samo na ovaj način mogli su se preduprijediti subjektivni izbori zaslužnih žena i osigurati korisna dokumentarna osnova za dalje kampanje za (pre)imenovanje ulica u odabranim lokalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini. Posebno je potrebno naglasiti da jasno da je riječ o kontinuiranom procesu, čiji dobar početak predstavlja *Leksikon o ženama koje su pomjerile granice u svojim zajednicama u Bosni i Hercegovini*. Publikacija će svakako doprinijeti uspjehu kampanje „100 žena – 100 ulica po ženama" koja predstavlja dio strateškog plana Inicijative *Mir sa ženskim licem*. Inicijativa sa ovom kampanjom ukazuje na isključenost žena i gradi drugačiju i pravedniju kulturu sjećanja. S obzirom da okuplja više ženskih/feminističkih udruženja, ali i s obzirom na dosadašnje aktivnosti, ona ne može biti ignorisana u raspravi o pitanjima koja se tiču lokalnih zajednica. A pitanje ko su zaslužne osobe po kojima ulice trebaju da nose ime (i zašto ne nose po zaslužnim ženama) nije pitanje na koje se može odgovoriti bez uzimanja u obzir inicijativa iz sfere civilnog društva.

Uvjerena sam da će objavljivanje *Leksikona* biti važno primarno za dalje aktivističko djelovanje i rad na promjenama, ali i korisno i inspirativno za druga istraživanja. Osim toga, u obzir treba uzeti i činjenicu da već objavljivanjem ove knjige koja svojim sadržajem može biti interesantna i široj čitateljskoj publici, ženski doprinosi se čini vidljivijim.

O ORGANIZACIJAMA KOJE ČINE INICIJATIVU *MIR SA ŽENSKIM LICEM*

„Glas žene" iz Bihaća je nevladino, neprofitno i vanstranačko udruženje koje je osnovano na principima humanizma, vladavine prava i moralnim načelima i standardima međunarodne zajednice, radi pružanja neposredne i posredne pravne, obrazovne, kulturne, savjetodavne i svake druge vrste pomoći ženama.

Udruženje građana "Budućnost" iz Modriče je organizacija prepoznatljiva po radu na prevenciji nasilja u porodici, pružanju podrške ženama u javnom i političkom životu i zalaganju za prava žena. Udruženje je aktivno od 1996. godine.

,,Forum žena" je osnovan 1999. godine u Bratuncu. Forum je izrastao iz inicijative nekoliko Bratunčanki koje su odlučile da aktivno učestvuju u izgradnji civilnog društva. Tada su, naglašavajući važnost jednakosti polova, odlučile da pomažu u osnaživanju ženske populacije.

Helsinški parlament građana iz Banjaluke već 18 godina radi na pomirenju i osnaživanju marginalizovanih društvenih grupa za političko djelovanje na lokalnom i regionalnom nivou. HPG Banja Luka djeluje kroz tri programska područja: jačanje civilnog društva i transformacija javne vlasti u servis građana, zatim, stvaranje uslova za intenzivnije uključivanje mladih u javni život, te zalaganje za rodnu jednakost.

Centar za pravnu pomoć ženama Zenica proteklih 18 godina radi na promociji prava žena u svim područjima djelovanja, educiraju ih i informišu kako o pravima, tako i o mehanizmima zaštite, te pružaju usluge pravne pomoći.

Udruženje Prijedorčanki „Izvor" od 1996. godine okuplja žene i porodice nestalih osoba, prikuplja informacije o nestalim osobama, pruža podršku civilnim žrtvama i svjedocima ratnih zločina i gradi kulturu sjećanja.

,,Žena BiH" je udruženje građanki aktivnih u Mostaru od 1994. godine. Promoviše i afirmiše ljudska prava, zalaže se za ekonomsku nezavisnost, samosvjesnost i potpuno uključivanje žena u sve sfere života. ,,Žena BiH" promoviše i nevladin sektor kao važan faktor u stvaranju civilnog društva.

„Udružene žene" Banja Luka je nevladina organizacija osnovana 16. avgusta 1996. godine u Banjaluci. Kroz aktivnosti i projekte naše organizacije, zalažemo se za unaprjeđenje društvenog položaja žene i njeno pravo na život bez nasilja u porodici i javnom životu. Zalažu se takođe za više žena na pozicijama odlučivanja u zvaničnim institucijama na svim nivoima vlasti i odlučivanja u Bosni i Hercegovini.

Udruženje građanki "Grahovo" iz Bosanskog Grahova je nevladina, ženska, nestranačka, neprofitabilna organizacija zanovana na principama slobode pristupa, multietičnosti i dobrovoljnosti koja od 2000. godine djeluje na podsticanju razvoja poljoprivrede, turizma, očuvanja zdrave sredine, pomoći socijalno ugroženima, starim, nemoćnim I mladim osobama sa ciljem poboljšanja uslova života svih građana.

Fondacija CURE iz Sarajeva je feministično-aktivistička organizacija koja se zalaže za pozitivne društvene promjene putem obrazovnih, umjetničko-kulturnih i istraživačkih programa. Organizujući afirmativne akcije CURE slave snagu i moć žena kako bi postale pokretači društvenih promjena u BiH. Feministički aktivizam je omogućio siguran prostor u kojem su žene jake, neustrašive, sposobne i ujedinjene sa svim svojim različitostima. CURE su organizacija koja je postala prepoznatljiva po svojim izlascima na ulice u znak javnog protesta protiv nasilja, diskriminacije, kršenja zakona i osnovnih ljudskih prava, po organizovanju performansi protiv nasilja, te po pozivanju umjetnika, naučnika, edukatora, aktivista i građana na akciju i konkretan lični doprinos za kreiranje boljeg i zdravijeg bosanskohercegovačkog društva.

Udruženje žena "Most" iz Višegrada se od svog osnivanja 1998. godine zalaže za jednaku poziciju žene, kako u porodici, tako i u javnom i političkom životu kroz zagovaranje za eliminaciju svih formi nasilja nad ženama i podizanje svijesti o ženskim pravima.

Fondacija "Lara" je nevladina organizacija koja od svog osnivanja 1998. godine djeluje na razvijanju programa zaštite žena od svih oblika rodno zasnovanog nasilja i osnaživanju žena za političko i druge oblike javnog djelovanja. Prva je ženska NVO u BiH koja je osnovala sklonište za žrtve trgovine ljudima (2000. godine) u kojem je pomoć pružila za blizu 200 žena. Lara je i danas aktivna u oblasti zaštite žena od nasilja, posebno nasilja u porodici. Upravlja sigurnom kućom za žene i djecu žrtve domaćeg nasilja, vodi volonterski servis SOS telefona za prijavu nasilja i pruža preživjelima od nasilja pravnu i psihosocijalnu pomoć. Posljednjih pet godina Lara takođe radi i na edukaciji i informisanju žena u oblasti rada i zapošljavanja sa ciljem povećanja njihovih mogućnosti da zarađuju za život i budu ekonomski samostalne.

Od osnivanja „Lara" je aktivna na promovisanju politika mira i tolerancije a od 2010. godine uključivanje žena u izgradnju mira jedan je od ključnih „Larinih" programa.

forumZFD

Forum Civilna mirovna služba (forumZFD) njemačka je organizacija osnovana 1996. godine. Organizacija obučava i šalje mirovne stručnjake u konfliktne regije gdje rade zajedno s lokalnim kolegama i partnerima u cilju promoviranja mirnog suživota i nenasilnog rješavanja konflikata. Na Zapadnom Balkanu fokus je na projektima u oblasti suočavanja s prošlošću, kulture sjećanja i uspostavljanju dijaloga između suprotstavljenih strana. To uključuje podršku civilnom društvu ili jačanju kapaciteta medija u cilju konstruktivnijeg pristupa suočavanju sa prošlošću. Strateški partner ForumZFD na Zapadnom Balkanu je Pax Christi u biskupiji Aachen.

Udruženje „HO HORIZONTI"

Udruženje "HO HORIZONTI" Tuzla" je udruženje izraslo 1994. godine iz projekta Norveške narodne pomoći (NPA) „Žene skrivene žrtve rata", a od 1999. egzistira kao „HO HORIZONTI". Od početka svog djelovanja, usmjerava aktivnosti, akcije i inicijative na žene i napore da doprinese poboljšanju položaja žena u porodici i društvu, smanjenju diskriminacije i nasilja nad ženama i unapređenju uloge žena u procesima donošenja odluka i izgradnji mira na lokalnom nivou. „HO HORIZONTI" je organizacija prepoznatljiva po svom radu na psihološkom osnaživanju žena koje su žrtve nasilja u porodici i društvu, kao i pružanju podrške ženama u javnom i političkom životu.

O UREĐIVAČKOM TIMU

Gorica Ivić je rođena 1982. godine u Banja Luci. Aktivistica je u ženskom pokretu u Bosni i Hercegovini. Po zanimanju dipl. socijalna radnica, profesionalno angažovana u Fondaciji Udružene žene iz Banja Luke na poslovima projekt koordinatorice na programima rodno zasnovanog nasilja. Pripremila i učestvovala u izradi brojnih publikacija, priručnika i analiza koji govore o položaju žena u BiH.

Jasmina Čaušević (1976) diplomirala je književnost i jezik na Filološkom fakultetu u Beogradu, a naučni stepen magistrice društvenih nauka iz oblasti rodnih studija stekla na Univerzitetu u Sarajevu 2008. godine. Uredila je, bila autorica ili je radila u koautorstvu na brojnim studijama i istraživanjima. Drži predavanja i radionice o temama vezanim za rodnu ravnopravnost i široko polje feminizma i kvir studija. U fokusu zanimanja su joj historija, kultura i prava žena i LGBTIQ osoba, kao i feministička lingvistika.

Selma Hadžihalilović je feministkinja, aktivistkinja za socijalnu pravdu sa preko 27 godina iskustva rada na promociji i zaštiti ženskih prava u Bosni i Hercegovini. Kao mlada žena, Selma se 1993. godine pridružila organizacijama koje su u to vrijeme pružale podršku ženama koje su preživjele seksualno ratno nasilje. Nakon rata u BiH, Selma se aktivno priključuje organizacijama koje rade na promociji i zaštiti ženskih građanskih i političkih prava. Radila je i na promociji i zaštiti prava na alternativni vojni rok kroz pravo na prigovor savjesti na obavezno vojno služenje vojnog roka. Skoro 7 godina je posvetila prevenciji trgovine ljudima radeći na podizanju svijesti o ovom globalnom problemu i pomažući mobilizaciju lokalne zajednice. U posljednjih nekoliko godina Selma je svoj rad fokusirala na razvoj ženskog pokreta u BiH te na promociji i zaštiti prava društveno marginaliziranih žena. U svom radu posebno se zalaže za uspostavu alimentacionog fonda na nivou FBiH, te pružanju podrške roditeljkama djece sa poteškoćama u razvoju. Selma redovno doprinosi svojim komentarima i izvještajima BiH CEDAW alternativnim izvještajima, te se zalaže za usvajanje politika NULTE tolerancije na sve oblike nasilja nad ženama i djevojčicama. Uživa da radi sa ženama iz malih lokalnih zajednice i vrlo često organizuje radionice osnaživanja žena diljem BiH. Za svoj rad na socijalnoj pravdi Univerzitet u Oklahomi joj je 2016. godine dodijelio Nagradu za socijalnu pravdu dr. Snow Clyde. Selma je studirala političke nauke, islamske studije, feminističke studije i turizam. Poliglotkinja koja uživa da putuje i istražuje, samostalna roditeljka i mama mini feministkinje Nezire.

KORIŠTENA LITERATURA ZA SVAKU OD BIOGRAFIJA

Aida Buturović

- Radio Sarajevo. Da se ne zaboravi: Aida Buturović poginula je spašavajući knjige iz zapaljene Vijećnice (2014). Dostupno na: https://radiosarajevo.ba/metromahala/teme/da-se-ne-zaboravi-aida-buturovic-poginula-je-spasavajuci-knjige-iz-zapaljene-vijecnice/151034
- The New York Times. (1998). Dostupno na: https://www.nytimes.com/1998/06/13/arts/think-tank-the-libraries-another-kind-of-war-victim.html
- Univeristy of Chicago. Dostupno na: https://magazine.uchicago.edu/9810/CollegeReport/volumes.htm
- Antonio Nino Žalica: Sjećanje na Aidu Buturović i Sinišu Glavaševića. Dostupno na: http://www.dwp-balkan.org/bh/news.php?cat_id=4&text_id=118&fbclid=IwAR0femwDUWoHD5IvdE9yhf_XbcPthD8dDGgwXAW_QVrkV5kSZVpUatRJ0v4

Ajša Iška Sadiković

- Novine Krajina, od 25.11.1977. (Arhiv) Unsko-sanske novine Krajina
- Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945. godine: sjećanja učesnika (1977) (ur.). Jasmina Musabegović. Sarajevo: Svjetlost
- Ajša Sadiković Iška: prilog etičkom liku jedne revolucionarne generacije (Ajša Sadikovićová Iška) Sarajevo 1979.

Anka Petrović

- Intervju sa profesoricom srpskog jezika, publicisticom i direktoricom srednje škole „Ivo Andrić", Divnom Vasić, u Višegradu
- JU SŠC "Ivo Andrić" Višegrad. O školi. Dostupno na: http://ssvisegrad.com/o-skoli/

Atifa Tifa Lipničević

- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara
- Nada Manojlović (1977). Žene Bijeljine u prvoj ratnoj godini. U: Žene Bosne i Hercegovine u nardnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941. Sarajevo. str. 69-197.
- Mirko Mijojlić (1976). Akcija partizana na zatvor u Bijeljini. U: Semberija u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941. Bijeljina. str 262-264.
- Jasmina Dizdarević (1981). Ko je uistinu bila Tifa Lipničević – skica za portret zatočenice broj 197. Bijeljina: Semberske novine. br. 6.

Bahrija Nuri Hadžić

- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo
- Jasmina Čaušević (ur.)(2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure
- Salko Sarić (2017). Ko je Bahrija Nuri-Hadžić, velika evropska primadona? Dostupno na: https://impulsportal.net/index.php/kultura/ostale-umjetnosti/1113-ko-je-bahrija-nuri-hadzic-velika-evropska-operska-primadona

Berta Bergman
- Berta Bergman. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Berta_Bergman
- Amsal Mešić (2016). Sestre Berta i Marija Bergman, pionirke ženskog obrazovanja u BiH: bez ulice, bez spomena. Dostupno na: http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/sestre-berta-i-marija-bergman-pionirke-zenskog-obrazovanja-u-bih-bez-ulice-bez-spomena-2708

Besima Kahrimanović
- Preminula Besima Kahrimanović (2013). Dostupno na: https://6yka.com/novosti/preminula-besima-kahrimanovic
- Besima Kahrimanović i dalje u kritičnom stanju (2013). Dostupno na: http://www.mojprijedor.com/besima-kahrimanovic-i-dalje-u-kriticnom-stanju
- Razgovori sa ćerkom Irmom, kao i ženama koje su je poznavale

Bohuslava Keckova
- Lenka Bobíková (2013). Ženy v bílých pláštích, které své práci obětovaly celý život [Žene u bijelim mantilima koje su morale žrtvovati svoje živote zbog posla] Prague, Czech Republic. Dostupno na: https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/zeny-v-bilych-plastich-ktere-sve-praci-obetovaly-cely-zivot-185966
- Jana Ládyová (2014). První česká lékařka se překážek nezalekla [Prva češka ljekarka nije mogla prevladati prepreke]. Prague, Czech Republic. Dostupno na: https://zena-in.cz/clanek/prvni-ceska-lekarka-se-prekazek-nezalekla
- Bohuslava Kecková. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Bohuslava_Keckov%C3%A1

Bukica Romano
- Intervju sa profesoricom srpskog jezika, publicisticom i direktoricom srednje škole „Ivo Andrić", Divnom Vasić, u Višegradu
- Korišten prilog TV BN,
- Sjećanje na Bukicu Romano, rođenu Montiljo, posljednju Jevrejku u Višegradu (2019). Dostupno na: http://www.visegrad365.com/sjecanje-na-bukica-romano-rodjena-montiljo-posljednju-jevrejka-u-visegradu/

Cica Trišić
- Muzejski arhiv
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Dinka Kovačević
- Razgovori sa kćerkom Enom, kolegama i kolegicama
- Preminula novinarka Dinka Kovačević (2012). Dostupno na: https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/IN-MEMORIAM-Preminula-novinarka-Dinka-Kovacevic/156282

Donna Ares
- Donna Ares. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Donna_Ares
- Sjećanje na lavicu velikog srca (2019). Dostupno na: https://radiosarajevo.ba/metromahala/lica/sjecanje-na-lavicu-velikog-srca-dvije-godine-smrti-donne-ares/352736
- https://sobazanikoga.wordpress.com/
- http://www.donna-ares.com/about/

Dragica Dodig
- Prethodni rektori Univerziteta. Dostupno na: http://unibl-test.etf.rs/sr-lat/univerzitet/istorijat/prethodni-rektori-univerziteta/prof-dr-dragica-dodig

Farah Tahirbegović
- Farah Tahirbegović. Dostupno na: https://dertmusic.com/?artist=dertum
- Danas bi joj bio rođendan: Farah Tahirbegović, dobra duša Sarajeva, Zenice, Ljubljane (2015). Dostupno na: https://radiosarajevo.ba/metromahala/lica/danas-bi-joj-bio-rodendan-farah-tahirbegovic-dobra-dusa-sarajeva-zenice-ljubljane/185123
- Fondacija Farah Tahirbegović, dostupno na: https://www.facebook.com/pg/FondacijaFarah/about/?ref=page_internal
- http://efm.ba/: http://efm.ba/tag/farah-tahirbegovic/

Gizela Januszewska (Januševska)
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o.
- Clark L.L (2008). Women and achievement in Nine-teenth – Century Europe. Cambridge: Cambridge University Press.
- Milena Karapetrović o Giseli Januševskoj iz knjige: Biljana Panić Babić, Milena Karapetrović, Sanja Ljubišić, Željko Savanović i Ljiljana Potkonjak-Panić (2014). Banja Luka - znamenite žene u istoriji grada. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, str. 51-62

Hadžera Ibrahimpaših Sadiković
- Novine Krajina, od 25.11.1977. (Arhiv) Unsko-sanske novine Krajina
- Jasmina Musabegović (ur.) (1977). Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945. godine: sjećanja učesnika. Sarajevo: Svjetlost
- Antifašistički front žena Bihaćog okruga u dokumentima i mojim sjećanjima, str. 769-778
- Bihaćka republika, knjiga I, Zbornik članaka (1965). Hadžera Ibrahimpašić Šakić i Rašida Šakić, Aktivnost žena u slobodnom Bihaću. Bihać: Muzej Avnoja i Pounja, str. 575 – 582

Hanifa Kapidžić Osmanagić
- PEN Centar BiH. Izjava osnivača. https://penbih.ba/izjava-osnivaca/
- Omaž Hanifi Kapidžić Osmanagić. Francuska ambasada u BiH. Dostupno na: https://ba.ambafrance.org/Omaz-Hanifi-Kapidzic-Osmanagic
- August Kovačec i Dalibor Brozović (1999 – 2009). Hrvatska enciklopedija. Kapidžić-Osmanagić, Hanifa. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30300
- Preminula prof. dr. Hanifi Kapidžić Osmanagić (2019). Dostupno na: https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/preminula-prof-dr-hanifa-kapidzic-osmanagic-492141
- Ivan Šunjić (2020). Kroz »Suočenja«: književno znanstveni rad i izraz Hanife Kapidžić-Osmanagić. https://stilistika.org/stiloteka/prikazi/543-kroz-suocenja-knjizevnoznanstveni-rad-i-izraz-hanife-kapidzic-osmanagic

Hatidža Đikić
- Salko Šarić (2017). Pregled stvaralaštva u Mostaru. Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

Hatidža Mehmedović
- Majka Hatidža Mehmedović: Do zadnjeg daha se borila za istinu o Srebrenici (2019). Dostupno na: http://balkans.aljazeera.net/vijesti/majka-hatidza-mehmedovic-do-zadnjeg-daha-se-borila-za-istinu-o-srebrenici
- Ne smije biti zaboravljena: Na današnji dan preminula Hatidža Mehmedović (2020). Dostupno na: https://radiosarajevo.ba/metromahala/lica/ne-smije-biti-zaboravljena-na-danasnji-dan-preminula-hatidza-mehmedovic/384162
- U Sarajevu predstavljena knjiga 'Hatidža' autora Mile Stojića (2019). Dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/30073620.html

Helena Uhlik Horvat
- Helena Uhlik-Horvat. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Helena_Uhlik-Horvat
- Scenski kostim Helene Uhlik-Horvat (1977). Sarajevo: Muzej književnosti BiH

Herta Baum Gospić
- Rahela Seka Altaras (2004). Jevrejska zajednica u Bijeljini do kraja Drugog svetskog rata. Beograd: Jevrejski istorijski muzej
- Gimnazija u Bijeljini 1919-1979. (1979). Bijeljina. str 72.
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Hiba Šerbić
- Zoran Hadžiahmetović (ur) (2014). 120 godina Zemaljske bolnice u Sarajevu 1894. – 2014. Sarajevo: Institut za naučno – istraživački rad i razvoj KCUS
- Dragiša Trifković (1997). Tuzlanski vremeplov. Beograd: Press kliping

Jadranka Stojaković
- Jadranak Stojaković (2019). Dostupno na: https://www.biografija.info/jadranka-stojakovic/,
- Preminula Jadanka Stojaković (2016). Dostupno na: https://www.6yka.com/novosti/preminula-jadranka-stojakovic
- Preminula zvijezda bivše Jugoslavije, Jadranka Stojaković (2016). Dostupno na: https://www.vecernji.hr/showbiz/preminula-zvijezda-bivse-jugoslavije-jadranka-stojakovic-1081478
- In memoriam, Jadranka Stojaković (2020). Dostupno na: https://bhrt.ba/1148882/in-memoriam-jadranka-stojakovic/

Jelena Šeršavicki
- Službenički list Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za dr Jelenu Šeršavicki. (1928-1933). Arhiv BiH.
- Narodno jedinstvo – ilustrovani zvanični almanah Drinske banovine za budžetsku 1930/31.
- Dušan Bogdanović (1982). Pet plodnih decenija rada Biblioteke „Filip Višnjić" u Bijeljini, Bijeljina: Brazde
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Jelica Belović Bernadžikowska
- Žarka Svirčev (2017). Protoavangardni program Jelice Belović Bernadžikovske. Dostupno na: http://www.knjizenstvo.rs/sr-lat/casopisi/2017/zenska-knjizevnost-i-kultura/protoavangardni-program-jelice-belovic-bernadzikovske#gsc.tab=0
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o.

- Sarita Vujković (2009). U građanskom ogledalu: Identiteti žena BiH građanske kulture 1878 – 1941). Banja Luka: Muzej Savremene umjetnosti Republike Srpske.

Jill Benderly
- Marija Ott Franolić (2013). U spomen na Jill Benderly. Dostupno na: https://www.tportal.hr/kultura/clanak/u-spomen-na-jill-benderly-20130121
- In memoriam: Jill Benderly (2013). Dostupno na: https://www.tides.org/accelerating-social-change/activism/in-memoriam-jill-benderly/
- B. Barnes (2013). Jill Benderly, activist and educator. Dostupno na: https://www.washingtonpost.com/local/obituaries/jill-benderly-activist-and-educator/2013/01/15/5a1555bc-5f59-11e2-9940-6fc488f3fecd_story.html

Jovanka Bončić Katerinić
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o.
- Jovanka Boncic Katerinic. (2017). Dostupno na: https://undiaunaarquitecta3.wordpress.com/2017/11/26/jovanka-boncic-katerinic-1887-1966/.
- Zašto je zaboravljena Jovanka Bončić (2018). Dostupno na: http://www.politika.rs/sr/clanak/409621/%D0%97%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%BE-%D1%98%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%91%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B8%D1%9B
- Jovanka Bončić Katerinić: Banjaluci u amanet ostavila zgrade Banskog dvora i Gradske uprave (2019). Dostupno na: https://impulsportal.net/index.php/kolumne/drustvo/21580-jovanka-boncic-katernic-banjaluci-u-amanet-ostavila-zgrade-banskog-dvora-i-gradske-uprave

Kruna Dragojlović
- Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd, 1996.
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Koviljka Psončak
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Ljeposava Gvozdić Jovanović
- O izložbi Nataše Perić: Žene borci Tuzle u NOR-u 1941 – 1945. Dostupno na: http://grad.tuzla.ba/vijesti/otvorena-izlozba-zene-borci-tuzle-u-nor-u-1941-1945/
- Stanoje Nikolić (1988). Osnovno školstvo u Tuzli (Istorijski pregled). Tuzla

Ljerka Pejčić
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara
- Bekim Fehmiu (2000). Blistavo i strašno. Beograd: Samizdat B9
- Referat posvećen tridesetogodišnjem radu Škole za osnovno muzičko obrazovanje u Bijeljini podnijet na svečanoj sjednici (1983). Muzej Semberije: Fond rukopisi

Ljubica Bancher
- Udruženje građana italijanskog porijekla. Dostupno na: http://www.ugip-tz.ba/
- Tihomir Knežiček (2019). Italijani u Tuzli 1880 – 2019. Tuzla:

Ljubica Dada Jovanović
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o.
- Biljana Panić Babić, Milena Karapetrović, Sanja Ljubišić, Željko Savanović i Ljiljana Potkonjak-Panić (2014). Banja Luka - znamenite žene u istoriji grada. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske

Lotika Loti Celemajer
- Intervju sa profesoricom srpskog jezika, publicisticom i direktoricom srednje škole „Ivo Andrić", Divnom Vasić, u Višegradu
- Korišten prilog TV BN
- Jevrejka unijela duh u višegradsku kasabu (2018). Dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/visegrad-ivo-andric-price-tv-liberty/29602497.html

Margita Čondrić
- Znameniti sugrađani: Margita Čondrić, prva babica u Srebrenici i Bratuncu (2018). Dostupno na: https://www.upsmedia.ba/drustvo/znameniti-sugradjani-margita-condric-prva-babica-u-srebrenici-i-bratuncu
- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure
- Mensura Mustafić (2010). Žene u vremenu, Bratunac, Forum žena Bratunac

Margita Hercl
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o.
- Sanitetska služba u NOR-u: Zbornik radova knjiga IV: Spisak lekara poginulih u NOR-u.

Marija Bergman Kon
- Marija Kon. Dostupno na: https://bs.wikipedia.org/wiki/Marija_Kon
- Dara Sekulić (2012). Marija Kon. Dostupno na: https://www.glassrpske.com/lat/komentar/kolumne/marija-kon/1086
- Miljenko Jergović (2018). Dvije zvijezde Marije Kon. Dostupno na: https://www.jergovic.com/ajfelov-most/dvije-zvijezde-marije-kon/
- Marija Kon (Bergman) (2018). Dostupno na: https://www.geni.com/people/Marija-Kon/6000000077826261873
- Sestre Berta i Marija Bergman, pionirke ženskog obrazovanja u BiH: bez ulice, bez spomena. Dostupno na: http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/sestre-berta-i-marija-bergman-pionirke-zenskog-obrazovanja-u-bih-bez-ulice-bez-spomena-2708

Marija Todorović
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara
- Sto pedest godina prve osnovne škole u Bijeljini (1989). Bijeljina. str 32.
- Povelja Kola Srpskih Sestara u Bijeljini (1925). Muzej Semberije. inv. br. I-5015.

Milena Blagojević
- Đorđe Beatović (1981). Bratunac i okolina u mojim sjećanjima. Beograd
- Muhamed Nuhić (2002). Učitelj, snovi – nade – sumnje. Sarajevo
- Milica Topalović (1983). Pesničko Hodočašće. Beograd
- Bilten opštine Bratunac, Bijeljina 2008.
- Mensura Mustafić (2010). Žene u vremenu, Bratunac, Forum žena Bratunac

- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Milica Topalović
- Muzej u Tuzli (2017). 1947 – 2017. Tuzla: Muzej istočne Bosne u Tuzli
- Članci i građa za kulturnu historiju istočne Bosne (2002). Tuzla: Muzej istočne Bosne u Tuzli

Milica Kosorić
- Muzej u Tuzli (2017). 1947 – 2017. Tuzla: Muzej istočne Bosne u Tuzli
- Članci i građa za kulturnu historiju istočne bosne (2002). Tuzla: Muzej istočne Bosne u Tuzli
- In memoriam, Milica D. Kosorić, http://muzejibtuzla.podkonac.org/wp-content/uploads/sites/7/2014/10/19-2002-In-Memoriam.pdf, str. 63-64.

Milja Marin
- Milja Marin. Dostupno na: https://sh.wikipedia.org/wiki/Milja_Marin
- Fotografija partizanke Milje Marin simbol svega pozitivnog (2014). Dostupno na: https://www.6yka.com/novosti/fotografija-partizanke-milje-marin-simbol-svega-pozitivnog
- Dinka Kovačević (2007). Mlada partizanka iz čitanke. Dostupno na: https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Mlada-partizanka-iz-citanke/10554

Mira Cikota
- Zorana Dabić (2016). Mira Cikota. Dostupno na: https://zamisli.ba/buntovnice-mira-cikota/
- Mira Cikota. Dostupno na: https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B0_%D0%A6%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B0

Mira Đukanović
- Đorđe Beatović (1981). Bratunac i okolina u mojim sjećanjima. Beograd
- Muhamed Nuhić (2002). Učitelj, snovi – nade – sumnje. Sarajevo
- Milica Topalović (1983). Pesničko Hodočašće. Beograd
- Bilten opštine Bratunac, Bijeljina 2008.
- Mensura Mustafić (2010). Žene u vremenu, Bratunac, Forum žena Bratunac
- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Mira Kesić
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o.
- JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević" u Banjoj Luci. Istorija doma. Dostupno na: https://djecijidom.com/?page_id=468.

Nada Đurevska
- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo
- Biografije javnih osoba iz BiH. Nada Đurevska (2019). https://www.biografija.info/nada-djurevska/

Nada Ševo
- Preminula Nada Ševo, nekadašnja načelnica opštine Prijedor (2019). Dostupno na: https://kozarac.ba/2019/09/06/preminula-nada-sevo-nekadasnja-nacelnica-opstine-prijedor/

Nadžida Hadžić Novak
- Pismo Miljenku Jergoviću: Moje tetke Nuri Hadžić (2016). Dostupno na: https://www.jergovic.com/ajfelov-most/moje-tetke-nuri-hadzic/
- Mahmud Konjhodžić (1981). Mostarke (Fragmenti o revolucionarnoj djelatnosti i patriotskoj opredjeljenosti žena Mostara, o njihovoj borbi za slobodu i socijalizam). Mostar: Opstinski odbor SUBNOR-a Mostar
- Esma Klico (2017). Mostarke u borbi protiv fašizma i domaćih izdajnika. Dostupno na: https://www.frontslobode.ba/vijesti/drustvo/122279/mostarke-u-borbi-protiv-fasizma-i-domacih-izdajnika

Nasiha Kapidžić Hadžić
- Rodna kuća Nasihe Kapidžić-Hadžić. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH. Dostupno na: http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2862
- Nasiha Kapidžić Hadžić. Dostupno na: https://bs.wikipedia.org/wiki/Nasiha_Kapid%C5%BEi%C4%87-Had%C5%BEi%C4%87

Natalija i Ljubica Vaclav
- Izložba I žene su gradile Zenicu (2018). Dostupno na: zenicablog.com
- I žene su gradile Zenicu (2018). Dostupno na: activezenica.com
- Koje su žene gradile Zenicu. Dostupno na: https://zenebih.ba/koje-su-zene-gradile-zenicu/
- Izložba: I žene su gradile Zenicu (2018). Dostupno na: https://unze.ba/izlozba-i-zene-su-gradile-zenicu/

Olga Marasović
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara
- Ivan Avakumović (1957). Ko je ko u Jugoslaviji: Biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima. Beograd: Sedma sila
- Nikola Gažević (ur). (1970-1976). Vojna enciklopedija 5. Beograd: Vojnoizdavački zavod
- Gimnazija u Bijeljini 1919-1979. (1979). Bijeljina. str. 67.
- Semberija u NOR i socijalističkoj revoluciji 1941. (1976.). Bijeljina. str 202.

Radmila Preininger
- Radmila Preininger. Dostupno na: https://www.imdb.com/name/nm2504400/
- Radmila Preininger. Dostupno na: http://www.infobiro.ba/article/886451
- Radmila Preininger. Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=VcrfHP8V0Uw
- Radmila Preininger (2012). Dostupno na: http://arhiva.zenicablog.com/zenica/ljudi/itemlist/tag/Radmila%20Preininger.html
- Preminula glumica BNP Zenica, Radmila Preininger (2012). Dostupno na: https://www.klix.ba/vijesti/bih/preminula-glumica-bnp-zenica-radmila-preininger/120510031
- Preminula glumica BNP Zenica, Radmila Preininger (2012). Dostupno na: https://www.sutra.ba/vijest/preminula-glumica-bnp-zenica-radmila-preininger-61391#

Radojka Lakić
- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo

Rašida Čehajić
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara
- Radmila Žigić i Dragana Dardić (ur.). (2016.). Rat nije jednorodan Posvećeno ženama koje su poginule u ratu u Bosni i Hercegovini. Bijeljina: Fondacija „Lara".

- Tomislav Perić (1989). Veliko srce Čehajića. Bijeljina: Semberske novine. br. 214.
- Tomislav Perić (1990). Srcem za Čehajiće. Bijeljina: Semberske novine. br. 217.
- Jusuf Trbić (2007). Majstori mraka. Tuzla. str 244-258.

Rašida Šakić

- Novine Krajina, od 25.11.1977. (Arhiv) Unsko-sanske novine Krajina
- Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945. godine: sjećanja učesnika (1977) (ur.). Jasmina Musabegović. Sarajevo: Svjetlost
- Antifašistički front žena Bihaćog okruga u dokumentima i mojim sjećanjima,str. 769-778
- Bihaćka republika, knjiga I, Zbornik članaka (1965). Hadžera Ibrahimpašić Šakić i Rašida Šakić, Aktivnost žena u slobodnom Bihaću. Bihać: Muzej Avnoja i Pounja, str. 575 – 582

Razija Handžić

- Šejla Šehabović (ur) (2019). Omaž BiH ženama od značaja i njihovim dostignućima. Sarajevo: Fondacije CURE. Dostupno na: http://fondacijacure.org/files/Omaz%20BiH%20zenama%20od%20znacaja_C5_bos%20FINAL.pdf
- Amer Osmić (2016). Razija Handžić, ženski doprinos kulturi, nauci i institucijama. Dostupno na: https://skolegijum.ba/tekst/index/1104/razija-handzic-zenski-doprinos-kulturi-nauci-i-institucijama

Riki Levi

- Znate li ko su pet sestara Levi, koje su rušile svjetove, a danas su skoro pa zaboravljene? (2019). Dostupno na: https://lolamagazin.com/2019/01/13/znate-li-ko-su-pet-sestara-levi-koje-su-rusile-svjetove-a-danas-su-skoro-pa-zaboravljene/
- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo

Roza Papo

- Alikadić et al (redaktorska grupa) (1977). Borbeni put Šeste proleterske NOU (istočnobosanske) brigade. Zenica
- B. Pantić (1984). Umrla dr Roza Papo. Bijeljina: Semberke novine, br. 77
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012). Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Sabaha Čolaković

- https://bonamag.ba/2017/03/20/fabrika-je-bila-i-njihova/
- https://www.facebook.com/ustasesramota/photos/%C4%8Dolakovi%C4%87-mustafe-sabaha-ro%C4%91ena-1919-g-%C4%8Dlanica-ilegalne-organizacije-otpora-prot/980065465460947/
- https://activezenica.org/tag/sabaha-colakovic/
- http://arhiva.zenicablog.com/component/k2/item/16523-oto-rifat-i-sabaha.html
- https://www.knjizara-dominovic.hr/Entitet/Sabaha-Colakovic.html/?q=ZGVcMTg3MTQ%3D
- https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/8259/priche_iz_zenichke_zeljezare.html
- Selvedin Avdić (2013). Moja Fabrika. Zenica: Vrijeme
- Ćamil Kazazović (1984). Zenica u oružanoj revoluciji. Zenica: Muzej grada Zenica

Sanela Redžepagić
- Sanela Redžepagić. Dostupno na: https://bs.wikipedia.org/wiki/Sanela_Red%C5%BEepagi%C4%87
- Sanela Redžepagić, operna divna koja nas je prerano napustila (2018). Dostupno na: https://radiosarajevo.ba/metromahala/kultura/sanela-redzepagic-operna-diva-koja-nas-je-prerano-napustila/305257
- Sanela Redžepagić, zračila je ljepotom i dobrotom (2018). Dostupno na: https://www.oslobodjenje.ba/o2/kultura/in-memoriam-sanela-redzepagic-zracila-je-ljepotom-i-dobrotom-375601
- Safet Redžepagić (2019). I Carmen bi zaplakala. Kultura. Sarajevo: Oslobođenje
- Dženila Busnov (2018). In Memoriam - Sanela Redžepagić: Zračila je ljepotom i dobrotom. Kultura. Sarajevo: Oslobođenje

Smilja Mučibabić
- Šejla Šehabović (ur) (2019). Omaž BiH ženama od značaja i njihovim dostignućima. Sarajevo: Fondacije CURE. Dostupno na: http://fondacijacure.org/files/Omaz%20BiH%20zenama%20od%20znacaja_C5_bos%20FINAL.pdf
- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Sofka Nikolić
- Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić (2012): Žene u istoriji Semberije. Bijeljina: Fondacija Lara

Staka Skenderova
- Šejla Šehabović (ur) (2019). Omaž BiH ženama od značaja i njihovim dostignućima. Sarajevo: Fondacije CURE http://fondacijacure.org/files/Omaz%20BiH%20zenama%20od%20znacaja_C5_bos%20FINAL.pdf
- Jasmina Čaušević (ur.)(2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure
- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo
- Književnstvo. Teorija i istorija ženske književnosti na srpskom jeziku do 1915. godine. http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr-lat/authors/staka-skenderova

Tahira Hanuma Tuzlić
- Tahira Hanuma Tuzlić. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Tahira-hanuma_Tuzli%C4%87
- Midhat Spahić (2006). Vakufnama Tahira-hanume Tuzlić. Ciklus tribina Veliki vakifi Bosne

Teodora Krajewska
- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure
- Nisveta Alispahić (2004). Dr. Teodora Krajewska – Prva liječnica – ginekolog u Tuzli i u Bosni i Hercegovini. Tuzla
- Ismail Hadžiahmetović (2004). Eseji, historiografija i historija medicine. Tuzla

Vahida Maglajlić
- Draga Dasha Gajić (2017). Rodne studije, oral history i briga za kontinuitet sjećanja na živote i stvaralaštvo žena Banjaluke. Banja Luka: Grafit d.o.o
- H. Maglajlić-Hadžihalilović (1973). Zapisi o Vahidi Maglajlić. Dostupno na: http://www.afzarhiv.org/items/show/93.
- N. Božinović (2020). Nekoliko osnovnih podataka o Ženskom pokretu u Jugoslaviji

između dva rata. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog-pokreta/219-nekoliko-osnovnih-podataka-o-zenskom-pokretu-u-jugoslaviji-izmedu-dva-rata.
- Vahida Maglajlić: Yugoslav partisan. Dostupno na: https://peoplepill.com/people/vahida-maglajlic/

Vera Kišicki
- Prijedor – žene u rudarstvu: heroine rada u tipično muškom zanimanju (2016). Dostupno na: http://www.prijedordanas.com/?p=63522

Vera Obrenović
- Mreža za izgradnju mira, (2019). Heroina: Vera Obrenović Delibašić. Dostupno na: https://www.mreza-mira.net/vijesti/razno/heroina-vera-obrenovic-delibasic/
- Šejla Šehabović (ur) (2019). Omaž BiH ženama od značaja i njihovim dostignućima. Sarajevo: Fondacija CURE - http://fondacijacure.org/files/Omaz%20BiH%20zenama%20od%20znacaja_C5_bos%20FINAL.pdf

Vera Šnajder
- Šejla Šehabović (ur) (2019). Omaž BiH ženama od značaja i njihovim dostignućima. Sarajevo: Fondacije CURE http://fondacijacure.org/files/Omaz%20BiH%20zenama%20od%20znacaja_C5_bos%20FINAL.pdf
- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Vilma Mihaljević
- Preminula glumica Vilma Mihaljević (2006). Oslobođenje. Kultura. Sarajevo
- Narodno pozorište Zenica (1978). Narodno pozorište Zenica. Zenica
- Vilma Mihaljević. Dostupno na: http://www.infobiro.ba/article/190066

Vojisava Jovanović
- Đorđe Beatović (1981). Bratunac i okolina u mojim sjećanjima. Beograd
- Muhamed Nuhić (2002). Učitelj, snovi – nade – sumnje. Sarajevo
- Milica Topalović (1983). Pesničko Hodočašće. Beograd
- Bilten opštine Bratunac, Bijeljina 2008.
- Mensura Mustafić (2010). Žene u vremenu, Bratunac, Forum žena Bratunac
- Jasmina Čaušević (ur.)(2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Zehra Muidović Hakirević
- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo
- Jasmina Čaušević (ur.) (2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Zejneba Hardaga
- Sjećanje koje čuvamo: Dvije sarajevske porodice koje su spasile jedna drugu (2019). Dostupno na: https://www.mreza-mira.net/vijesti/razno/sjecanje-koje-cuvamo/
- Wise Muslim women. Zejneba Hardaga biography. Dostupno na: https://www.wisemuslimwomen.org/muslim-woman/zineba-hardaga-2/

Zlata Grebo
- Amila Hrustić Batovanja, Masha Durkalić i Hatidža Gušić (2019). Žene BiH. Sarajevo
- Univerzitet u Sarajevu (2019). Preminula prof. dr. Zlata Grebo. Dostupno na: https://www.unsa.ba/index.php/novosti/preminula-prof-dr-zlata-grebo

Zlata Smajić
- Đorđe Beatović (1981). Bratunac i okolina u mojim sjećanjima. Beograd
- Muhamed Nuhić (2002). Učitelj, snovi – nade – sumnje. Sarajevo
- Milica Topalović (1983). Pesničko Hodočašće. Beograd
- Bilten opštine Bratunac, Bijeljina 2008.
- Mensura Mustafić (2010). Žene u vremenu, Bratunac, Forum žena Bratunac
- Jasmina Čaušević (ur.)(2014). Zabilježene. Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Cure

Zlatka Vuković
- Mahmud Konjhodžić (1981). Mostarke (Fragmenti o revolucionarnoj djelatnosti i patriotskoj opredjeljenosti žena Mostara, o njihovoj borbi za slobodu i socijalizam). Mostar: Opstinski odbor SUBNOR-a Mostar
- Esma Klico (2017). Mostarke u borbi protiv fašizma i domaćih izdajnika. Dostupno na: https://www.frontslobode.ba/vijesti/drustvo/122279/mostarke-u-borbi-protiv-fasizma-i-domacih-izdajnika
- Tibor Vrančić (2020). Mostarski leksikon. Mostar: Fram-Ziral

Željka Prša
- Mirjana Tanasić, Mirsada Rešidović, Radmila Žigić (2014). Mir sa ženskim licem. Bijeljina: Fondacija Lara. Dostupno: http://www.fondacijalara.com/images/docs/MirSaZenskimLicem.pdf kalnedar ženske solidarnosti 2014.god.
- Gordana Sandić-Hadžihasanović (2010). O obnovi i povratku u Bosansko Grahovo. Dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/necu_tudje_hocu_svoje/1959307.html
- Strateški plan razvoja Opštine Bosansko Grahovo za period 2005. - 2010. godine. Dostupan na: www.bosanskograhovo.ba › filedownload Strategija razvoja 2005 – 2010. god

Žiža Mažar
- Predrag Lazarević, Josip Lešić i Mladen Šukalo (1980). Narodno pozorište Bosanske Krajine 1930-1980. Banja Luka: Narodno pozorište Bosanske Krajine i NIGRO Glas
- Žiža Mažar - 40 godina umjetničkog rada. Banja Luka: Narodno pozorište Bosanske Krajine i NIGRO Glas (Arhiv Narodnog pozorišta Republike Srpske)

Priče o životima ovih žena nisu samo podsjećanje na njihov nesebičan rad i doprinos, nego i jasno ukazuju na to, da ženska prava nisu stečena i dobijena, već su se žene same morale boriti da dokažu da zaslužuju biti priznate članice društva. Istovremeno, to je i opomena da ta prava, usljed političkih i ekonomskih promjena, uvijek mogu biti preispitana i smanjena. - Milena Karapetrović

Iskustva prethodnih istraživanja individualnih ženskih/feminističkih doprinosa i ženskih/feminističkih pokreta, svjedoče da je riječ o iscrpnom i složenom radu budući da je izuzetno teško doći do podataka o ženama koje su prethodno potisnute iz istorije te je potrebno ponovno utvrđivanje i prikazivanje zaboravljenih žena i njihovih doprinosa u različitim sferama. - Amila Ždralović

ORGANIZATORI:

Mir je Ženskim Licem

forumZFD

PODRŠKA:

BMZ | Federal Ministry for Economic Cooperation and Development

KVINNA KVINNA

pax christi